

TC.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİHİ YAPILARIN GÖRSEL BETİMLEMESİ VE
İLLÜSTRASYONU: ÇUBUK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlknur KARADURMUŞ

SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI

Ankara, 2025

TC.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİHİ YAPILARIN GÖRSEL BETİMLEMESİ VE
İLLÜSTRASYONU: ÇUBUK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlknur KARADURMUŞ

SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Taner AŞÇI

Ankara,2025

ONAY SAYFASI

İlknur Karadurmuş tarafından hazırlanan " Tarihi Yapıların Görsel Betimlemesi ve İllüstrasyonu: Çubuk Örneği" adlı tez çalışması aşağıdaki jüriler tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak Kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul / Red	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Ömer Asal	Kabul	Gazi Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Taner AŞÇI	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Güven Meral	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 10. 07. 2025

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım. Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

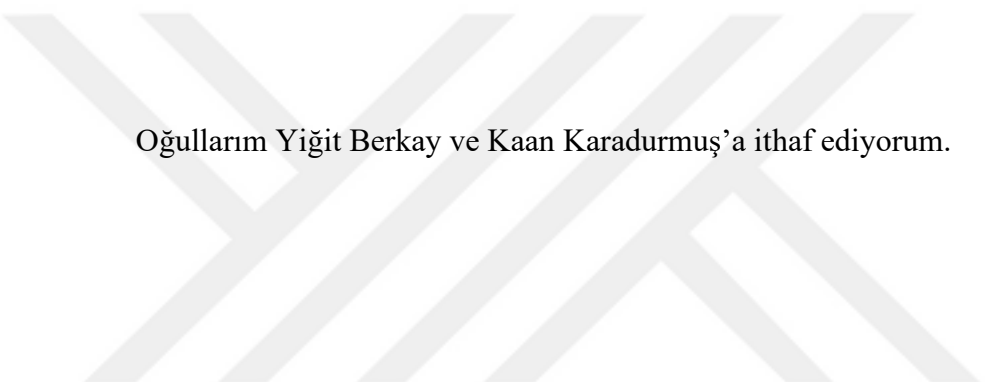
Prof. Dr. Muhammet Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu çalışmadaki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu çalışmada kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 10/07/2025

İlknur KARADURMUŞ

Oğullarım Yiğit Berkay ve Kaan Karadurmuş'a ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Tezimin yazım aşamasında, bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana destek olan değerli hocam Dekan yardımcısı Dr. Öğr. Üyesi Taner AŞÇI ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmama katkı sağlayan kıymetli hocamız; Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Dekanı sayın Prof. Dr. İhsan TOKTAŞ' a kaynak önerileri için, Çubuk belediyesi kültür müdürlüğünden Mehmet ÇELİK' e özverili araştırmalarından Çubuk için eşi bulunmaz kaynağa sahip olması ve bu kaynağı benimle paylaştığı için, tez yazım aşamamda her türlü yardım ve desteğinden ötürü değerli hocam sayın Tayfun ÖZTÜRK' e çok teşekkür ederim.

Bu eğitim sürecindeki yoğunluğumdan ötürü, sabır ve anlayışları için sevgili çocuklarım Yiğit Berkay KARADURMUŞ 'a ve Kaan KARADURMUŞ a, gösterdikleri destek için aileme ve canım arkadaşım Özlem NARGİZ KÖSE 'ye ayrıca teşekkür ederim.

ÖZET

Tarihi Yapıların Görsel Betimlemesi ve İllüstrasyonu: Çubuk Örneği

Günümüzde kültürel mirasın korumasında yalnızca fiziksel müdahaleler değil, görsel anlatım teknikleri de önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Özellikle yerel mimari yapılarının belgelenmesi, kayıt altına alınması ve dijital ortamlarda sunulması gelecek kuşaklara aktarım açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, Ankara'nın Çubuk ilçesindeki tarihî yapıların görsel illüstrasyon çizimlerinin yapılması ve kültürel mirasın belgelendirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Tarihî ve kültürel açıdan derin bir geçmişe sahip olan Çubuk ilçesi, barındırdığı yapılarla yerel kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ancak, bu yapıların belgelenmesi ve korunması konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu araştırma ile hem bu eksikliklerin giderilmesi hem de Çubuk ilçesindeki tarihî yapıların mimari detaylarının ve tarihsel gelişiminin görsel illüstrasyonlar aracılığıyla çizilerek belgelenmesi amaçlanmaktadır. Bu illüstrasyonlar, Yapıların günümüzdeki durumlarının belgelenmesi hem mimari unsurların korunması hem de geleceğe yönelik restorasyon ve planlama çalışmaları için yol gösterici niteliktedir.

Çalışmanın metodolojisi, saha çalışmalarıyla tarihi yapıların doğrudan ziyaret edilmesini, gözlem yapılmasını ve illüstrasyonlarının çizilmesini içerecektir. Ayrıca, literatür taraması ve mevcut belge ve kaynakların incelenmesiyle yapıların tarihsel ve kültürel bağlamı da ele alınacaktır.

Araştırma kapsamında toplanan veriler, nitel çözümleme teknikleri doğrultusunda incelenecek ve Çubuk ilçesinin tarihî ve kültürel mirasının belgelenmesine yönelik öneriler sunulacaktır.

Bu çalışma, Çubuk'taki tarihî yapıların geleceğe taşınmasına katkı sağlayacak özgün bir kaynak üretmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çubuk, Tarihi yapılar, İllüstrasyon, Restorasyon

ABSTRACT

The Visual Depiction and Illustration of Historical Buildings:

The Case of Çubuk

In the preservation of cultural heritage today, not only physical interventions but also visual representation techniques are considered important tools. In particular, the documentation, recording, and digital presentation of local architectural structures are crucial for their transmission to future generations. This study focuses on the creation of visual illustration drawings of historical buildings in the Çubuk district of Ankara and the documentation of cultural heritage. Çubuk, with its deep historical and cultural background, plays a defining role in shaping local identity through its architectural heritage. However, there are shortcomings in the documentation and preservation of these structures. This research aims to address these deficiencies and document the architectural details and historical development of the historical buildings in Çubuk through visual illustrations. These illustrations serve not only to document the current state of the structures but also provide guidance for the conservation of architectural elements and for future restoration and planning efforts.

The methodology of the study includes fieldwork involving direct visits to the historical buildings, observations, and the drawing of illustrations. In addition, the historical and cultural context of the buildings will be examined through literature review and analysis of existing documents and resources.

The data collected within the scope of the research will be analyzed using qualitative analysis techniques, and recommendations will be presented for the documentation of Çubuk's historical and cultural heritage.

This study aims to produce an original source that will contribute to the preservation and transmission of the historical structures in Çubuk to future generations.

Keywords: Çubuk, Historical buildings, Illustration, Restoration

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
KÜLTÜREL MİRAS ve YÖNETİMİ	1
1.1. Kültür Kavramı ve İletişim Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar.....	1
1.1.1 Kültürel Miras.....	6
1.1.2. Somut Kültürel Miras	8
1.1.3. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	9
1.2. Kültürel Miras ve Toplumsal Bellek	10
1.2.1. Ulus Devletler ve Kültürel Miras	13
1.2.2. Kültürel Mirasın Tarihi Arka Planı ve Sözleşmeler	14
1.2.3. Kültürel Politika.....	16
1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültürel Miras.....	18
1.2.5. İnsan Hakları ve Kültürel Miras	21
1.3. Kültürel Mirası Korumak ve Yönetmek	22
1.3.1. Koruma Olgusu.....	24
1.3.2. Kültürel Mirasın Değeri.....	26
1.3.2.1. Ekonomik, Fonksiyonel ve Eğitimsel Değerler.....	28
1.3.2.2. Tarihsel, Geleneksel, Mitolojik ve Anıtsal Değerler	28
1.3.2.3. Eşsizlik, Nadirlik ve Otantik Değerler.....	29
1.3.3. Kültürel Mirası Yönetmek	29
1.3.3.1. Kavram ve Fikir Olarak Kültürel Miras Gelişimi.....	29
1.3.3.2. Yönetim Planı ve Alan Yönetimi	30
1.3.3.3. UNESCO, Türkiye ve Kültürel Miras	33
1.3.4. Kültürel Miras Yönetiminden Sorumlu Kurumlar	35
2. KÜLTÜREL MİRAS, DİJİTAL İMKANLAR VE TARİHİ YAPILARIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİ.....	40

2.1.1 Dijitalleşme, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm.....	41
2.2. Dijital Kültür.....	43
2.3. Dijital Olanaklar	46
2.3.1. Dijital Arşivleme	47
2.3.2. Dijital Sergileme ve Sanal Gerçeklik	48
2.3.3. Mobil Uygulamalar.....	52
2.4. TARİHİ YAPILARIN DİJİTALLEŞMESİ.....	54
2.4.1. Çağdaş Teknolojide İllüstrasyon Sanatı	54
2.4.2. Görselleştirme ve İllüstrasyon	55
2.4.3. Kentsel İllüstrasyonlar ve Örnekler	58
2.4.3.1. Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi	58
2.4.3.2. Piranesi ve Gravürleri	59
3. ÇUBUK İLÇESİ TARİHİ VE TARİHİ YAPILARI	61
3.1. Çubuk'un Tarihi ve Kültürel Önemi.....	63
3.2. Çubuk'taki Başlıca Tarihi Yapılar.....	64
3.2.1. Türbeler.....	65
3.2.1.1. Siyemi Sultan Türbesi.....	66
3.2.1.2. Şah Kalender Türbesi	66
3.2.1.3. Akkuzulu Mahallesi Tümüls'ü	68
3.2.2. Çeşmeler	69
3.2.2.1. Ağılıcık Mahallesi Çeşmesi	70
3.2.2.2. Karataş Mahallesi Çeşmesi.....	71
3.2.2.3. Kavaklı Mahallesi Çeşmesi	73
3.2.2.4. Yazır Mahallesi Toygar Çeşmesi.....	74
3.2.2.5. Aşağı Çavundur Mahallesi Tarihi Çeşmesi	76
3.2.2.6. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi Çeşmesi.....	77
3.2.2.7. Eğerek Tarihi Çeşmesi.....	78
3.2.2.8. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi	79
3.2.2.9. Bağlıkoz Tarihi Çeşme	80
3.2.2.10. Harman Pınarı Tarihi Çeşme	81
3.2.2.11. Sele Tarihi Çeşmesi	82
3.2.2.12. Yakup Hasan Tarihi Çeşme	83
3.2.2.13. Kargın Yeni pınar Tarihi Çeşmesi.....	85
3.2.2.14. Yiğitli Tarihi Çeşme	86
3.2.3. Konaklar	87

3.2.3.1. Bekir Ağalar Konağı.....	88
3.2.3.2. Ali Şükrü Bey Konağı	90
3.2.3.3. Hamdi Ağalar Konağı.....	91
3.2.3.4. Mazhar Balcı Konağı.....	91
3.2.3.5. İzzet Korman Konağı.....	92
3.2.3.6. Kemal Tüzün (Hüseyin Çavuş) Konağı.....	93
3.2.3.7. Konyalı Terzi Musa Ünal Konağı.....	93
3.2.4.Camiler	95
3.2.4.1. Mahmut Oğlan Cami	95
3.2.4.2. Kutu Ören Cami.....	96
3.2.4.3. Okçular Cami	98
3.2.4.4. Tahtalı Cami	100
3.2.4.5. Yeşil Kent Cami	101
3.2.5. Köprüler	103
3.2.5.1. Yiğitli Su Kemer (Kervancı Köprüsü).....	103
3.2.6. Hamamlar	105
3.2.6.1. Melikşah Köyü Taş Hamamı	105
3.3. Çubuk'ta Tarihi Yapıların Korunmasına Yönelik Çalışmalar.....	107
4. ARAŞTIRMA YÖNTEM	108
4.1. Nitel Araştırma	108
4.1.1. Saha Çalışmaları ve Gözlemler.....	111
4.1.2. Literatür Taraması	112
4.2. Verinin Toplanması	115
4.2.1. İllüstrasyon Çizim Süreci	115
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	117
5.1. Ali Şükrü Bey Konağı	117
5.2. Hamdi Ağalar Konağı.....	119
5.3. Kemal Tüzün Konağı.....	121
5.4. İzzet Korman Konağı.....	123
5.5. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı	125
5.6. Bekir Ağalar Konağı.....	127
5.7. Mazhar Balcı Konağı.....	129
5.8. Şah Kalender Türbesi	131
5.9.Mahmut Oğlan Cami	133
5.10. Ağılıcak Mahallesi Çeşmesi	135

5.11. Kavaklı Mahallesi Çeşmesi	137
5.12. Koca pınar (Karataş)Çeşmesi	138
5.13. Yazır Mahallesi Toygar Çeşmesi.....	141
5.14.Yakup Hasan Tarihi Çeşmesi	143
5.15. Yiğitli Tarihi Çeşmesi.....	145
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	147
7. KAYNAKÇA	149
EKLER	162
ÖZGEÇMİŞ	170

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kültürün Etimolojik Kökenleri	2
Şekil 2. Alt Yapı ve �st Yapı.....	3
Şekil 3. UNESCO Mirasın Sınıflandırılması.....	7
Şekil 4. Miras Döngüsü	11
Şekil 5. Sürdürülebilir Kalkınma Tanımları	19
Şekil 7. Kentsel illüstrasyon �rneđi.....	57
Şekil 8. <i>İstanbul Ansiklopedisi</i> 'nden bir illüstrasyon,.....	59
Şekil 9. Piranesi'nin gravür �rneđi,.....	60
Şekil 10. Mustafa Kemal Atatürk'ün �arşı merkezdeki halkla buluşması.....	63
Şekil 11. Şah Kalender Türbesi (Dış görünüm).	67
Şekil 12. Şah Kalender Türbesi (İ� görünüm).....	67
Şekil 13. Şah Kalender Türbesi Kültür Envanteri.	68
Şekil 14. Akkuzulu Mahallesi Tümülüs'�.....	69
Şekil 15. Akkuzulu Mahallesi Tümülüs'� Kültür Envanteri	69
Şekil 16. Ağılcık Mahallesi �eşmesi.....	71
Şekil 17. Ağılcık Mahallesi �eşmesi Kültür Envanteri.....	71
Şekil 18. Koca pınar �eşmesi ve Kitabesi.....	72
Şekil 19. Karataş Mahallesi �eşmesi Kültür Envanteri	73
Şekil 20. Kavaklı Mahallesi �eşmesi ve Kitabesi.....	74
Şekil 21. Kavaklı Mahallesi �eşmesi Kültür Envanteri.....	74
Şekil 22. Yazır Mahallesi Toygar �eşmesi ve Kitabesi	75
Şekil 23. Yazır Mahallesi Toygar �eşmesi Kültür Envanteri	76
Şekil 24. Aşağı �avundur Tarihi �eşmesi	76
Şekil 25. Aşağı �avundur Tarihi �eşmesi Kültür Envanteri	77
Şekil 26. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi �eşmesi.	77

Şekil 27. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri	78
Şekil 28. Eğerek Tarihi Çeşmesi	79
Şekil 29. Eğerek Tarihi Çeşmesi kültür Envanteri	79
Şekil 30. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi.....	80
Şekil 31. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi.....	80
Şekil 32. Bağlıkoz Tarihi Çeşme.....	81
Şekil 33. Bağlıkoz Tarihi Çeşme ve Kültür Envanteri	81
Şekil 34. Harman Pınarı Tarihi Çeşme.....	82
Şekil 35. Harman Pınarı Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri.	82
Şekil 36. Sele Tarihi Çeşmesi.....	83
Şekil 37. Sele Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri.....	83
Şekil 39. Yakup Hasan Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri	85
Şekil 40. Kargın Yeni pınar Tarihi Çeşmesi	86
Şekil 41. Kargın Yeni pınar Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri.	86
Şekil 42. Yiğitli Tarihi Çeşmesi	87
Şekil 43. Yiğitli Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri.....	87
Şekil 44. Farklı Yıllara Ait Bekir ağalar Konağı Fotoğrafları.....	90
Şekil 45. Ali Şükrü Bey Konağı Öncesi ve Sonrası	90
Şekil 46. Hamdi Ağalar Konağı Öncesi ve Sonrası.	91
Şekil 47. Mazhar Balcı Konağı Öncesi ve Sonrası.....	92
Şekil 48. İzzet Korman Konağı Öncesi ve Sonrası	93
Şekil 49. Kemal Tüzün (Hüseyin Çavuş) Konağı Öncesi ve Sonrası	93
Şekil 50. Konyalı Terzi Musa Ünal Konağı Öncesi ve Sonrası	94
Şekil 51. Mahmut Oğlan Cami dış görünümü.....	96
Şekil 52. Mahmut Oğlan Cami Envanteri	96
Şekil 53. Kutu Ören Cami iç ve dış görünümü.	98

Şekil 54. Kutu Ören Cami Kültür Envanteri.	98
Şekil 55. Okçular Cami ve Kültür Envanteri.....	99
Şekil 56. Tahtalı Cami iç ve dış görünümü	100
Şekil 57. Tahtalı Cami Mimari Planı.....	101
Şekil 58. Tahtalı Cami Kültür Envanteri	101
Şekil 59. Yeşil Kent Cami Görünümleri	102
Şekil 60. Yeşil Kent Cami Mimari Planı.....	103
Şekil 61. Yeşil Kent Cami Kültür Envanteri	103
Şekil 62. Yiğitli Su Kemer (Kervancı Köprüsü)	104
Şekil 63. Yiğitli Su Kemer (Kervancı Köprüsü) Kültür Envanteri	105
Şekil 64. Melikşah Köyü Taş Hamamı ve Atatürk'ün Ziyareti.....	106
Şekil 65. Ali Şükrü Bey Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali	118
Şekil 66. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	118
Şekil 67. Ali Şükrü Bey Konağı İllüstrasyonu	119
Şekil 68. Hamdi Ağalar Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali.....	120
Şekil 69. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	120
Şekil 70. Hamdi Ağalar Konağı İllüstrasyonu	121
Şekil 71. Kemal Tüzün (Hüseyin Çavaş) Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası.....	122
Şekil 72. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	122
Şekil 73. Hüseyin Çavuş (Kemal Tüzün) Konağı İllüstrasyonu	123
Şekil 74. İzzet Korman Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali.....	124
Şekil 75. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	124
Şekil 76. İzzet Korman Konağı İllüstrasyonu	125
Şekil 77. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası.....	126
Şekil 78. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	126
Şekil 79. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı İllüstrasyonu.....	127

Şekil 80. Bekir Ağalar Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali.....	128
Şekil 81. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	128
Şekil 82. Bekir Ağalar Konağı İllüstrasyonu	129
Şekil 83. Mazhar Balcı Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali.....	130
Şekil 85. Mazhar Balcı Konağı İllüstrasyonu.....	131
Şekil 86. Şah Kalender Türbesi Görseli	132
Şekil 87. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	132
Şekil 88. Şah Kalender Türbesi İllüstrasyonu	133
Şekil 89. Mahmut Oğlan Cami	133
Şekil 90. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	134
Şekil 91. Mahmut Oğlan Cami illüstrasyonu	134
Şekil 93. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	135
Şekil 94. Ağılıık çeşmesi İllüstrasyonu	136
Şekil 95. Kavaklı çeşmesi.....	137
Şekil 96. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	137
Şekil 97. Kavaklı çeşmesi İllüstrasyonu.....	138
Şekil 98. Koca pınar çeşmesi.....	139
Şekil 99.Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	139
Şekil 100. Koca pınar çeşmesi İllüstrasyonu.....	140
Şekil 101. Yazır Mahallesi Toygar çeşmesi	141
Şekil 103. Yazır Mahallesi Toygar çeşmesi İllüstrasyonu	142
Şekil 104. Yakup Hasan Tarihi Çeşmesi	143
Şekil 105. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması.....	143
Şekil 106. Yakup Hasan Tarihi Çeşmesi İllüstrasyonu	144
Şekil 107. Yiğitli Tarihi Çeşmesi	145
Şekil 109. Yiğitli Tarihi Çeşmesi İllüstrasyonu	146

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kültürel Mirasın Korunması ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler 15

Tablo 2. Temel Yönetim Planı Çalışmalarının İçerik Açısından Karşılaştırması... 31

Tablo 3. Çoklu Evrenin Alanları..... 47

KISALTMALAR DİZİNİ

AR	: Artırılmış Gerçeklik
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ICCROM	: Uluslararası Kültürel Mirasın Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	: Uluslararası Doğayı Koruma Birliği
İKSV	: İstanbul Kültür Sanat Vakfı
KUDEB	: Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
KUMID	: Kültürel Mirasın Dostları Derneği
MV	: Yansıtılmış Sanallık
NGOs	: "Non-Governmental Organizations" (Sivil Toplum Kuruluşları)
PR	: Paralel Gerçeklik
PV	: Fiziksel Sanallık
QR	: Hızlı Yanıt (QR) Kodu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
U.S.	: Amerika Birleşik Devletleri
UCLG-MEWA	: Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler- Orta Doğu ve Batı Asya Bölgesi Organizasyonu
UK	: Birleşik Krallık
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
VR	: Sanal Gerçeklik
WR	: Çarpıtılmış Gerçeklik
2D	: İki Boyutlu (2B)
3D	: Üç Boyutlu (3B)

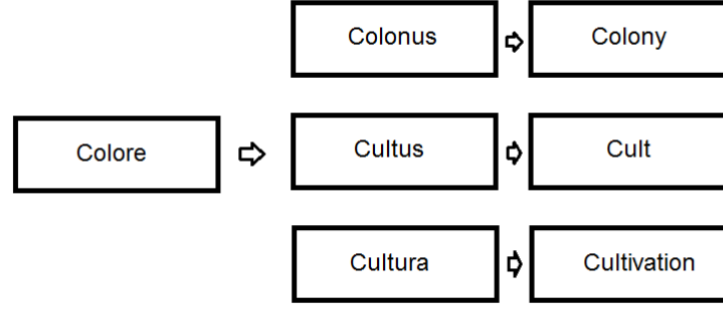
1. GİRİŞ

KÜLTÜREL MİRAS ve YÖNETİMİ

1.1. Kültür Kavramı ve İletişim Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar

Kültür, birçok kişi tarafından tartışılan temel kavramlardan biridir ve hayatın her alanında gözlemlenebilir. Antropologlar Kroeber ve Kluckhohn'un 1950'lerde, kültüre dair çok sayıda farklı tanımı derlediği çalışması önemli bir dönüm noktası olmuştur (Kroeber & Kluckhohn, 1952). O dönemde yapılan tanımların günümüzde hâlâ geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Mejuyev, sosyal bilimlerde kültür kadar çok tanımı olan başka bir kavram bulunmadığını belirtmektedir. Kültür kavramı, tarihsel süreçte kazandığı çok katmanlı anlamlar ve toplumlar arası farklılaşan yorumlar nedeniyle oldukça geniş ve çeşitli bir terminolojiyle çevrelenmiştir (Mejuyev, 1987, s. 7-8). UNESCO'nun 1982 yılında düzenlediği Kültürel Politikalar Dünya Konferansı'nda yer verilen tanımda ise kültür; yalnızca sanat ve edebiyatla sınırlı olmayan, bir toplumu ya da sosyal grubu özgün kılan maddi, manevi, düşünsel ve duygusal niteliklerin tümünü içeren kapsamlı bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu tanım aynı zamanda yaşam tarzlarını, insan haklarını, değerler sistemini, gelenekleri ve inançları da kültürün bir parçası olarak değerlendirmektedir (UNESCO, 1982). Kültür üzerine süregelen tartışmalar, kültürün yerel mi yoksa evrensel mi olduğu, tarihsel doğası ve kalkınma ile ilişkisi etrafında şekillenmiştir. Kültür ile medeniyetin aynı şey olup olmadığı ya da farklılıkları, çeşitli tartışma ve araştırmalara konu olmuştur. Türk literatüründe, Ziya Gökalp bu terimi çağdaş anlamda ilk kullanan kişi olarak bilinir. Gökalp, medeniyete karşı milletlerin ruhunu vurgulamak için "hars" terimini kullanmıştır (Gökalp, 1995). Fransızcadan gelen "kültür" kelimesi, Latince "cultura" kelimesinden türetilmiştir; bu kelime de "ekmek" veya "toprağı işlemek" anlamına gelen "cult" kökünden gelir. Kelimenin tarımsal çağrışımı Batı dillerinde canlılığını korumaktadır. İngilizce "agriculture" (tarım) ve "cultivate" (işlemek) gibi kelimeler bu kökü taşımaktadır (Şekil 1) (Kılınç, 2022, s. 5-6).

Türkçede "kültür" kavramına karşılık olarak "ekin" sözcüğü önerilmiştir. Bu tercih, Türk Dil Kurumu'nun sözcüklerin kökenlerini göz önünde bulundurarak yürüttüğü Türkçeleştirme çalışmaları çerçevesinde şekillenmiştir. Latince "colore" kelimesinin ilk anlamı "yerleşmek" idi. Zamanla bu kullanım "koloni" ve sömürgeleştirme anlamına evrildi. "Colore"nin "tapmak" anlamındaki bir başka kullanımı ise "kült" kavramını ortaya çıkardı. "Colore"nin bir diğer etimolojik yönü, "kültüre etmek veya ekmek" anlamına gelen "cultura" kelimesine yol açtı (Oxford, 2020).

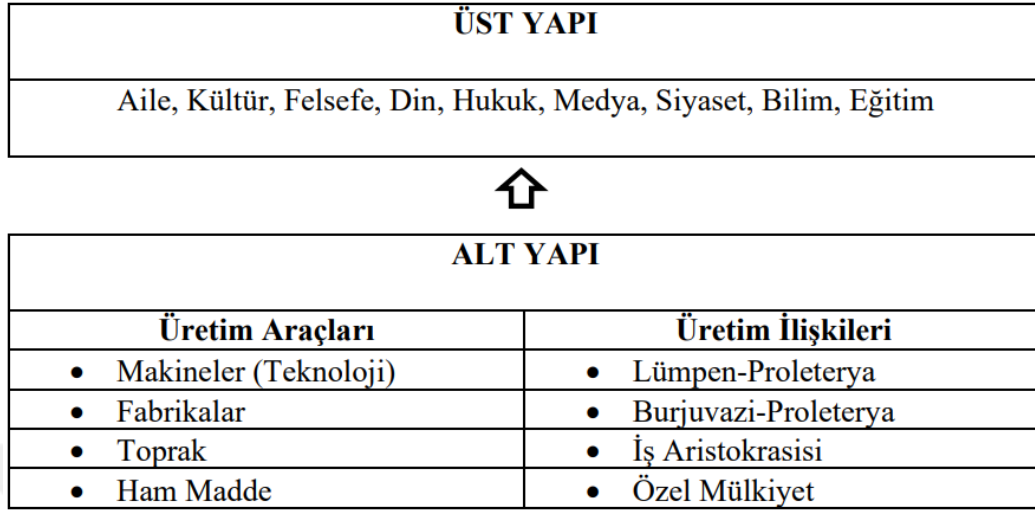
Şekil 1. Kültürün Etimolojik Kökenleri (Kılınç, 2022, 5-6).

16. yüzyıldan sonra "kültür" kelimesi artık sadece tarımla sınırlı kalmamış, insanın gelişimini de ifade etmeye başlamıştır. Tarımsal alışkanlık, insan zihninin ve görgüsünün geliştirilmesi anlamında mecazi bir anlam kazanmıştır. Zamanla, tarımdan türeyen "kültür" kelimesi medeniyet anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Johann Gottfried Herder, kültür kavramını biyolojik bağlamdan çıkaran ilk düşünürlerden biri olmuştur. Herder, insanlığın ortak değerlerinin evrenselliğini vurgularken yerel farklılıklara da dikkat çekmiştir. Herder'in düşüncesine göre, coğrafi koşullar insan toplulukları üzerinde derin ve yönlendirici bir etkiye sahiptir. (West, 2008, s. 64). Farklılıkları vurgulamak için Herder, bu terimi sıklıkla çoğul biçimde "kültürler" olarak kullanmıştır.

Sanayi Devrimi'nin ardından Avrupa'da ortaya çıkan Romantik hareket etkili olmuştur. Bu gelişme, Gökalp'in medeniyet ve "hars" karşılaştırmasını kavramsallaştırmıştır. Teknik ve altyapısal ilerlemeyi temsil eden "medeniyet" ile milletlerin ruhunu vurgulayan "kültür" arasında bir ayrım yapılmıştır. 20. yüzyılda Raymond Williams, kültürü "bir yaşam biçimi" olarak açıklamaya çalışmış ve ona sınıf temelli bir anlam yüklemiştir. Williams, gelenekler çerçevesinde düşünülen kültür kavramını, insan deneyimlerini yansıtan bir yoruma kaydırmıştır (Williams, 2017, s. 467). Marx ve Gramsci'den ilham alan Williams, "işçi sınıfı kültürü" ve "elit kültür" gibi terimleri tanıtarak kültürü bir yaşam biçimi olarak tanımlamıştır. Stuart Hall ise kültürü bireylerin yaşam tarzı üzerinden ele almıştır. Hall'e göre kültür, bireyin varoluş durumudur ve seçim yapma olasılığını içerir (Kılınç, 2022, s. 6).

Bu sosyal ve kültürel tartışmalar, antropolojinin teorik olarak zenginleşmesine yol açmıştır. Bu teoriler, zamanla sosyal bilimler tarihindeki farklı okulları doğurmuştur. Klasik sosyoloji kuramında kültür konusuna yönelik dikkate değer katkılar Marx, Durkheim ve Weber gibi öncü düşünürler tarafından yapılmış; Simmel de bu kuramsal çerçevede yerini

almıştır. Bu isimler, sosyolojik araştırmalarda üç temel yaklaşım biçimini şekillendirmiştir: pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımları.

Şekil 2. Alt Yapı ve Üst Yapı (Kılınç, 2022, 5).

Marx'ın düşüncesinin etkisi, kültür ile ekonomik yaşam arasındaki sistematik bağlantıdan kaynaklanmaktadır. Birçok sosyolojik çalışma, 20. yüzyıl kültürel Marksizmine dayanır. Georg Lukács, Antonio Gramsci, Ernst Bloch, Walter Benjamin, Louis Althusser ve Theodor Adorno gibi düşünürler, çalışmalarını Marksist düşünce üzerine temellendirmiştir (Şekil 2) (Kılınç, 2022, s. 5).

Durkheim Okulu

Émile Durkheim, pozitivist düşünce ve fonksiyonalizm akımlarının en önemli öncülerinden biri olarak tanınmaktadır. Durkheim, toplumsal yaşamın doğal bilimler gibi nesnel verilerle incelenmesini savunmuştur. Bireyin neredeyse tamamen topluma tabi tutulmasını savunan bir yaklaşımı benimsemiş ve birey üzerindeki toplumsal yükün ağırlığını vurgulamıştır (Giddens, 2000, s. 88). Kültürü, toplumu inşa eden dinamik ve bütünleştirici bir fenomen olarak görmüş; iş bölümü, dayanışma, din ve intihar gibi kavramlara odaklanmıştır.

Durkheim'ın felsefesindeki temel kavram, dayanışmadır. İlkel toplumdan modern topluma geçiş, iş bölümü ve uzmanlaşma yoluyla gerçekleşir. Mekanik (ilkel) toplumlarda bireyler neredeyse aynı görevleri yerine getirir, bu da az iş bölümü ve uzmanlaşma ile sonuçlanır ve daha büyük bir birliktelik sağlar. Buna karşılık, organik (modern) toplumlarda

sayısız iş bölümü ve uzmanlık alanı bulunur; bireyler farklı ve birbirine bağımlı rollerde çalışır (Kılınç, 2022, 5). Bu bağımlılık, organik toplumlarda farklılıklara karşı hoşgörüyü artırırken, mekanik toplumlarda daha katı ve hoşgörüsüz bir yapı görülür. Durkheim, toplumsal fikirler, gelenekler ve değerlerin bireyler arasında paylaşıldığı "kolektif bilinç" kavramını ortaya koymuştur. Kolektif bilinç genellikle katıdır ve ona uyum zorunludur; bu, ceza uygulamalarında da görülür.

Durkheim, organik toplumlara özgü başlıca sorun olan ve bireylerin toplumsal rollerini kaybetmesiyle sonuçlanan düzen eksikliği anlamına gelen "anomi" ele almıştır. Bu tür sorunlara yönelik olarak devletin müdahalesi, düzenleyici tedbirler ve yasal düzenlemeler önerilmiştir. Dayanışma kavramlarına dair görüşlerini ise, doktora tezi olan *Toplumda İş Bölümü* adlı eserinde detaylı biçimde ortaya koymuştur. (Durkheim, 1933). Fonksiyonalist kültürel sosyoloji, sınıf ayrımları, güç dinamikleri ve kültürün dışlayıcı yönleri gibi meseleleri göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Weber Okulu

Durkheim toplumsal olguların "şeyler" olarak özgün bir gerçekliğe sahip olduğunu vurgularken, Max Weber toplumsal eylem biçimlerinin diğer olgulara indirgenemeyeceğini ve bireylerin bu eylemlere yüklediği anlamlara bağlı olduğunu savunmuştur (Maigret, 2011, s. 47). Weber, Durkheim ile birlikte modern sosyolojinin bağımsız bir disiplin olarak kurucularından biri olarak görülür. Weber, sosyolojiyi toplumsal eylemleri yorumlama ve anlama bilimi olarak tanımlamıştır. Sosyolojinin doğa bilimleri gibi mutlak yasaları tanımlayabileceği fikrini reddetmiş ve bu nedenle "sosyolojik yasa" terimini kullanmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine, Weber toplumsal düzen kavramına odaklanmıştır (Weber, 2006, s. 65–66). Bu yaklaşımı hem Comte'un pozitivizminden hem de Marksist kültürel sosyolojiden farklı bir yol izlemiştir. Weber, Comte ve Marx'ı aşırı değer yüklü bulmuş ve gerçeklik ile idealler arasında ayrım yapmadıklarını belirtmiştir.

Weber, toplumsal davranış biçimlerini ideal eylem türleri ve formel davranış modelleri aracılığıyla yorumlama, anlama ve açıklama üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre sosyolojinin temel işlevi, insan eylemlerinin anlamını kavramak, öznel anlamları yorumlamak ve bunları kavramlara dönüştürmektir (Aron, 1989, s. 374–382).

Weber'in kültür teorisine katkılarının biri, modern kültürün doğal ve kaçınılmaz bir parçası olarak rasyonalizasyon kavramını geliştirmesidir. Weber, kapitalizmin, özgür emeğin rasyonel organizasyonunun bir sonucu olduğunu savunmuştur. Protestan reformcuların, özellikle Luther ve Calvin'in, Katolik din adamlarının ahlaki varsayımlarını

sorgulayarak bireylerin rol ve yaşam biçimlerini dönüştüren yeni bir değer sistemi sunduğunu belirtmiştir (Torun, 2008, s. 16).

Weber'in kültüre dair anlayışı, bireyi toplumun üzerinde konumlandırırken, Durkheim'in kolektivist yaklaşımıyla çelişir (Güven, 2011, s. 57). Weber, toplumsal düzenin sağlanmasında rasyonel bürokrasiyi etkili bir araç olarak değerlendirirken, Marx moderniteyi yapısal olarak irrasyonel bir olgu olarak eleştirmiştir. Marx'ın altyapı ve üstyapı üzerine odaklanmasına karşın Weber, analizini sosyal sınıfların belirleyicisi olarak bilince yönlendirmiştir. Marx, toplumsal sınıfları doğası gereği çatışma içinde görürken, Weber rasyonel bürokratik çözümlerle uzlaşının mümkün olabileceğini savunmuştur.

Simmel Ekolü

Georg Simmel, toplumu incelemek için klasik sosyolojinin bütüncül bakış açısını bir kenara bırakmıştır. Simmel'in tümevarımcı yaklaşımına göre, kültürün herhangi bir unsuru, toplumsal bütüne dair önemli ipuçları içerir. Günlük yaşamın dilimleri, onun başlıca odak noktasıydı. Döneminde pozitivist yaygınlığı, sosyolojinin bir doğa bilimi gibi ele alınması fikrini desteklese de Simmel bu yaklaşıma karşı çıkmıştır. 20. yüzyılın büyük bir bölümünde Marx, Durkheim ve Weber kadar ön planda olmasa da, Simmel'in katkıları son yıllarda artan bir biçimde değer görmeye başlamıştır. Simmel'in etkisi, çatışma teorisi, sembolik etkileşimcilik, değişim teorisi ve ağ teorisi gibi yaklaşımlarda belirgindir (Wellman, 1997). Durkheim'in bireyin toplumu şekillendirdiği vurgusunun aksine, Simmel, birey olmadan toplumun var olamayacağını savunmuştur.

Simmel, toplumu sürekli etkileşim içinde bir yapı olarak görmüş ve bireyler ile grup arasındaki, bireyler ile toplum arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu perspektif, kültüre yönelik etkileşimci yaklaşımları önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, Şikago Okulu'nun kentsel ekoloji ve kentsel yerleşimlerde topluluk araştırmalarına olan ilgisini şekillendirmiştir. Simmel'in kentsel yaşam pratiklerine olan odaklanması, Walter Benjamin gibi eleştirel kuramcılarını etkilemiş ve onu kültürel tüketim analizlerinin merkezi bir figürü haline getirmiştir. Simmel, sık sık para konusunu ele almış ve ekonominin üretimden çok değişime dayalı olduğunu savunarak Marx'ın perspektifinden ayrılmıştır. Marx ve Simmel, diyalektik bir yaklaşımı paylaşıyorlar da gelecek vizyonları önemli ölçüde farklılık göstermiştir (Smith, 2005, s. 36–38). Marx, kapitalist ilişkileri yıkacak devrimci bir değişim konusunda iyimserken, Simmel, Weber'in “demir kafes” metaforuna benzer şekilde, kaçışın mümkün olmadığına dair daha karamsar bir görüş benimsemiştir.

Simmel'in sosyolojisini özetlemek gerekirse, üç ana noktaya vurgu yapılmalıdır:

1. **Tümevarım Yoluyla Kültür:** Simmel, kültürü tümevarımsal bir şekilde incelemiş ve her bir parçayı bütünü anlamaya yönelik bir ipucu olarak ele almıştır.
2. **Etkileşim Odaklılık:** Toplumu birey üzerinden veya bireyi toplum üzerinden yorumlamak yerine, bunların etkileşimlerine odaklanmıştır.
3. **Grup İlişkileri:** İnsanlar tarafından yaratılan, ancak zamanla bağımsız hale gelen aile gibi çeşitli grup yapılarına vurgu yapmıştır.

1.1.1 Kültürel Miras

"Miras" kavramı, "Bir ölenin ardından kalan mal, mülk, servet; kalıtım yoluyla aktarılan herhangi bir özellik, bir neslin bir sonrakine bıraktığı şey" olarak tanımlanır (TDK, 2024). Kültürel miras, önceki kuşaklardan günümüze ulaşan ve toplum tarafından anlamlı ve değerli bulunan tüm nesne ve yapıların toplamını ifade etmektedir. Zaman içinde bu kavram literatürde farklı terimlerle tanımlanmıştır. Uluslararası Kültürel Mirasın Korunması ve Restorasyonuna Yönelik Çalışmalar Yapan (ICCROM) tarafından yapılan bir kronolojik derleme, kültürel mirasla ilgili yaklaşık 100 tanım içermektedir (ICCROM, 1990). "Mülk" terimi, kültürel mirası ifade etmek için ilk kez 1954 Lahey Sözleşmesi'nde kullanılmıştır. Ancak, "miras" kavramı ilk kez 1964 Venedik Tüzüğü'nde açıkça tanımlanmıştır (Şekil 3). Bu uluslararası anlaşmanın giriş kısmı ve 1. Maddesi, mirasın tanımını şu şekilde yapmaktadır:

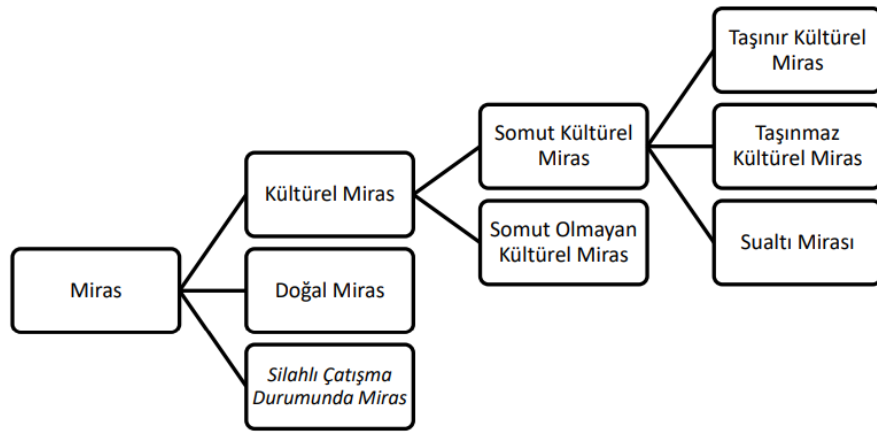
"Geçmişten günümüze ulaşan anıtlar, eski geleneklerin yaşayan tanıkları olarak nesiller boyunca mesajlar taşımıştır. İnsanlar, insan değerlerinin birliğinin giderek daha fazla farkına varmakta ve eski anıtları ortak bir miras olarak kabul etmektedir. Bu mirası koruyarak gelecek nesillere eksiksiz bir şekilde aktarmak bizim sorumluluğumuzdur. Anıtsal yapıların korunması ve yenilenmesine rehberlik edecek ilkeleri uluslararası düzeyde kabul etmek esastır. Her ülke, bu ilkeleri kendi kültürel bağlamı ve gelenekleri içinde uygulamaktan sorumludur.

Madde 1 – Tarihi bir anıt kavramı, yalnızca bireysel mimari eserleri değil, aynı zamanda belirli bir uygarlığa, önemli gelişmelere veya tarihi olaylara tanıklık eden kentsel veya kırsal alanları da kapsar. Bu kavram, yalnızca büyük sanatsal eserleri değil, zamanla kültürel öneme sahip hale gelen daha basit yapıları da içerir."

Venedik Tüzüğü, anıt tanımını büyük sanat eserlerinin ötesine genişleterek, kültürel öneme sahip mütevazı yapıları da içine almıştır. Bu belge, sonraki yıllarda çok sayıda tartışmayı başlatmıştır. Sanatsal ve tarihsel açıdan ilgi çeken eserler, kültürel mülkiyet üzerine tartışmaları tetiklemiştir. 1950'lerden bu yana, mirasın korunmasına ilişkin birçok

tipolojik ve coğrafi belge yayınlanmış ve ele alınan temel kavramların kapsamı genişletilmiştir (Vecco, 2010, s. 322).

Kültürel miras araçlarının küresel ölçekte artan önemi ve terimin kullanım alanının genişlemesi, bu gelişen doğasına uygun bir tanım ihtiyacını vurgulamaktadır (Blake, 2008, s. 62). Kültürel miras hukuku, bu tür belirsizliklerin yaşandığı bir ortamda ortaya çıkmış ve gelişiminde uluslararası sözleşmeler temel kılavuzlar olarak rol oynamıştır. Başlangıçta kültürel miras kavramı yalnızca anıtsal yapılar ve arkeolojik buluntularla sınırlı iken, zaman içinde bu tanım genişleyerek somut ve soyut kültürel miras ayrımını içerecek şekilde evrilmiştir. Bu bağlamda, etnografik, endüstriyel ve entelektüel değerler de kültürel mirasın ayrılmaz parçaları olarak kabul görmüştür.

Şekil 3. UNESCO Mirasın Sınıflandırılması

Literatürde, kültürel mirasın sınıflandırılmasına ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, en yaygın eğilim kültürel mirası iki ana kategori altında ele almaktır: somut ve somut olmayan miras. UNESCO, mirası üç kategoriye ayırır: kültürel, doğal ve silahlı çatışma altındaki miras. Bu çerçevede, kültürel miras üç alt kategoriye ayrılır: taşınabilir, taşınmaz ve su altı mirası (Batmaz ve Biçici, 2021, s. 99).

Somit kültürel miras değerlendirildiğinde, taşınabilir miras, resim ve heykel gibi sanat eserlerini ve madeni paralar gibi etnografik kalıntıları içerir. Taşınmaz miras, arkeolojik alanlar, antik şehirler, yapılar ve anıtları kapsar. Su altı mirası ise doğal su altı yaşamından farklı olarak, batık gemiler ve su altındaki şehirler gibi insan yapımı nesneleri içerir (Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, 2017, s. 60).

Doğal miras ise kültürel öneme sahip doğal alanları, fiziksel, biyolojik veya jeolojik oluşumları kapsamaktadır (UNESCO, 2020). Silahlı çatışma altındaki miras ise özel bir alanı temsil eder. II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri, uluslararası toplumu yasal koruma

sağlamaya yönlendirmiş ve bu da 1954 Lahey Sözleşmesi'ne yol açmıştır. Bu sözleşme, her devletin kültürel varlıklarını silahlı saldırılardan korumak için harekete geçmesini zorunlu kılar. Savaş, terörizm veya çatışmalardan etkilenen bölgelerde, UNESCO, kültürel mülklerin korunması için alınan önlemlerin uygunluğunu uluslararası düzeyde izlemekle sorumludur (Batmaz ve Biçici, 2021, s. 99).

Kültürel miras, kimliğimiz, kültürümüz ve tarihimizle bağlantılı hem somut hem de soyut değerleri kapsar. Somut kültürel miras, antik şehirler, anıtlar ve arkeolojik kalıntılar gibi unsurları içerirken, somut olmayan miras, gelenekler, görenekler, müzik ve ritüeller gibi uygulamaları kapsar. Bu değerler, toplumu meydana getiren bireyler için kültürel hazineler niteliği taşıyarak geçmişle gelecek arasında bir bağ oluşturur ve yaşamın manevi boyutunu zenginleştirir. (Keleş, 2006, s 11).

1.1.2. Somut Kültürel Miras

Bireyler ve topluluklar tarafından değer verilen, gelecek kuşaklara aktarılmak istenen kültürel miras unsurları, çoğunlukla tahrip olma veya kaybolma tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu tehditler doğal afetlerden kaynaklanabileceği gibi, çoğu durumda insan faaliyetlerinden de kaynaklanmaktadır. Silahlı çatışmalar, kaçakçılık ve yağmalama gibi olumsuz faaliyetler hem ekolojik çevreyi hem de somut kültürel mirası uluslararası düzeyde önemli tehditler altında bırakmaktadır. (Smith, Messenger ve Soderland, 2017, s. 16). Ayrıca, iklim değişikliği gibi çağdaş tehditler de önemli faktörler haline gelmiştir. Yetersiz kentsel politikalar, plansız kentsel büyüme ve kentsel dönüşüm projeleri de mirası tehlikeye atarak yerel yönetimleri koruma açısından kritik bir konuma getirmektedir.

Somut kültürel mirasın korunmasına ilişkin en önemli düzenleyici metin, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"dir. Bu sözleşmenin temel ilkeleri, miras alanlarının sürdürülebilir korunması için uluslararası toplumu birleştirmeyi amaçlar. Bu sözleşme kapsamında devletler, miras alanlarını aktif bir şekilde korumaya teşvik edilmektedir. Bu antlaşmanın dikkat çekici bir özelliği, kültürel ve doğal değerlerin korunmasına ilişkin ilkeleri tek bir belgede birleştirmesidir. Üye devletler, periyodik olarak durum raporları sunar ve Dünya Miras Komitesi, bu raporlara dayanarak sorunlara çözüm arar. Uluslararası öneme sahip ve korunmaya değer görülen alanlar ve doğal oluşumlara "Dünya Mirası" statüsü verilmektedir (Seçilmişler, 2010, s.).

Bu süreç, üye devletlerin aday mülkleri UNESCO'ya önermesiyle başlar. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) uzmanlarının değerlendirmelerinin ardından, bu mülkler Dünya Miras Komitesi

kararıyla bu statüyü kazanabilir Türkiye’de Dünya Miras Listesi’nde yer alan alanlar arasında 16’sı kültürel, 2’si hem kültürel hem doğal özellikler taşıyan karma olmak üzere toplam 18 miras alanı bulunmaktadır. (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2020). Dünya genelinde bu liste, 1.121 kültürel varlığı içermektedir (UNESCO, 2020).

1.1.3. Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan kültürel miras, kültürlerin maddi olmayan unsurlarına odaklanmaktadır. 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kapsamında, bu tür miras insanlığın kültürel çeşitliliğini ve yaratıcılığını sürdürülebilir kılan temel unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu sözleşme, mirasın ikiye ayrılmış sınıflandırılmasını resmileştirmiştir. UNESCO, somut olmayan kültürel mirası toplumlara ve bireylere ait temsil, anlatım, bilgi, beceri ve bunlarla ilişkili araçlar, eserler ve kültürel mekânlar olarak tanımlar (UNESCO, 2020).

Gürçayır (2011, s. 6)’ a göre, somut olmayan kültürel miras kavramının uygulanmasındaki zorluklar, gelenek algılarından kaynaklanmaktadır. Sözleşmenin etnik unsurlar ve yerel kültürler üzerindeki vurgusu, üniter devletler tarafından bir tehdit olarak algılanabilir. Ancak sözleşme, otoriteyi devlette merkezileştirmektedir. Bu nedenle sözleşme, hem milliyetçi/birleştirici hem de bölücü bir yorumla, üniter yapılar için bir zorluk teşkil etmektedir.

Bu terimin folklor veya popüler kültürden ayrımı ve evrimi, akademik tartışmaların konusu olmuştur. Oğuz Öcal’ın “Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramı” başlıklı makalesi, terimin kökenlerini ve gelişimini açıklamaktadır (Öcal, 2013, s. 5; Oğuz, 2013b, s. 5):

“Somut olmayan kültürel miras” terimi, yeni bir akademik disiplinin adı olmayıp, mevcut bir alanın yeniden adlandırılması olarak da önerilmemiştir. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirası sadece folklorun yeni bir ifadesi olarak değerlendirmek doğru değildir. Terim, UNESCO’nun kültürel mirasın korunmasına yönelik çabaları sonucunda ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. Özellikle 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme sonrasında, UNESCO bünyesinde somut olmayan kültürel miras kavramı gelişmiş ve 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. Bu süreçte UNESCO, folklor, popüler ve geleneksel kültür, somut olmayan miras ve sözlü-somut olmayan kültürel miras gibi kavramları sırasıyla kullanmıştır. Ancak 2002–

2003 yıllarında yapılan hükümetler arası uzman toplantılarında, somut olmayan kültürel miras teriminin hedeflenen kapsamı en iyi ifade ettiği sonucuna varılmış ve sözleşme metnine bu şekilde dahil edilmiştir.”

Türkiye, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne 2006 yılında taraf olmuştur. Sözleşmenin 16., 17. ve 18. maddeleri kapsamında, koruma programlarını yönlendirmek için üç temel liste oluşturulmuştur: İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve İyi Koruma Uygulamaları Kaydı. Türkiye'nin Temsili Liste'de 17 kültürel miras unsuru bulunurken, “Islık Dili” Acil Koruma Listesi'nde yer almaktadır (UNESCO, 2020).

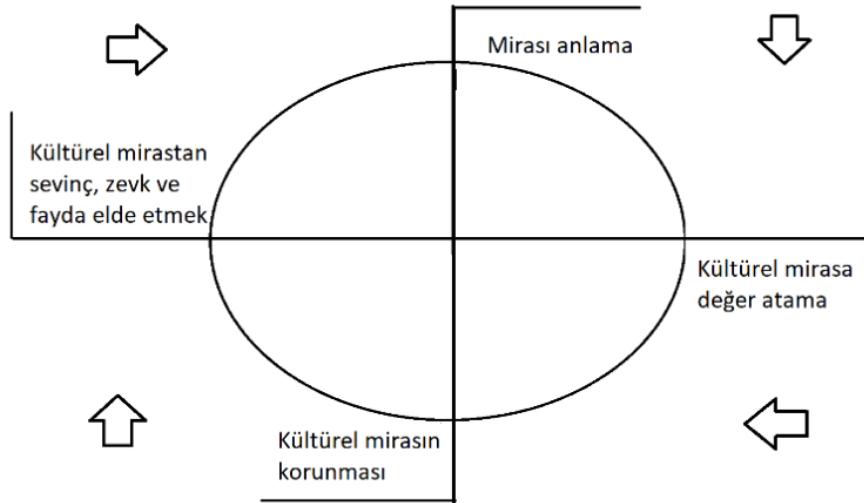
1.2. Kültürel Miras ve Toplumsal Bellek

Kültürel mirasın literatürdeki kavramsal yolculuğuna dair ilk gözlem, miras algılarının on yıllar içinde nasıl değiştiğiyle ilgilidir. Özellikle 20. yüzyılda, kavram hem tanımı hem de kapsamı açısından evrilmiştir. Kültürel mirasa dair erken düşünceler, felsefi ve korunmasına yönelik endişelerle birlikte ortaya çıkmıştır. Felsefi bakış açısından kültürel miras, başlangıçta sanatsal, estetik ve etik değerlere doğrudan katkı sağlayan yapıtlar ya da anıtsal eserler olarak değerlendirilmiştir. (Thurley, 2005, s. 48). Bunlar, bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkiler ve içinde bulundukları toplumun gelişimini yansıtır. 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise kültürel miras, ekonomik kalkınmada önemli bir faktör olarak görülmeye başlanmıştır. Kamu kurumları, bölgesel kalkınma odaklı politika geliştiriciler, faaliyetlerine kültürel kimlik katmayı amaçlayan girişimciler ile sivil toplum örgütleri, kültürel mirasın taşıdığı potansiyeli giderek daha fazla fark etmekte ve bu alana ilgi göstermeye başlamaktadır. Sonuç olarak, başlangıçta araştırmacıların, kültürel antropologların ve müze profesyonellerinin ilgisini çeken bu alan, yerel toplulukların da ilgi odağı haline gelmiştir (Góral, 2014, s. 2). Günümüzde kültürel miras giderek metalaştırılmakta, ya ürünler (el yapımı eserler gibi) ya da hizmetler (kültürel turizm gibi) olarak sunulmaktadır.

Simon Thurley, yerel topluluklar ile kültürel miras arasındaki ilişkiye dair yeni bir yaklaşım önermekte ve bu ilişkiyi dört aşamadan oluşan sonsuz bir döngü olarak tanımlamaktadır (Thurley, 2005, s. 49):

1. **Mirası Anlamak:** Yerel topluluklar için önemli olan nesnelerin, uygulamaların ve alışkanlıkların belirlenmesini içerir. Bu unsurlar belirlendikten sonra, topluluk üyeleri onlara belirli değerler atfetmeye başlar.

2. **Kültürel Mirasa Değer Atfetmek:** Yerel toplumlar, miras unsurlarına kültürel, sosyal, tarihsel ve estetik anlamlar atfeder. Bu durum, toplumların kendi kültürel miraslarını koruma ve sahiplenme yönünde bir sorumluluk duygusu geliştirmelerine neden olur.
3. **Kültürel Mirası Korumak:** Toplumlar, miraslarını korumak için harekete geçer. Bu, geleneklerin, uygulamaların ve göreneklerin kuşaklar boyunca devamlılığını sağlamak ya da müzeler, arşivler, galeriler gibi kurumsal yöntemlerle korunmasını sağlamak şeklinde olabilir.
4. **Kültürel Mirastan Keyif, Haz ve Faydalar Elde Etmek:** Miras döngüsünün(Şekil 4) en gelişmiş ve son aşaması, yerel toplumların sahip oldukları mirastan kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınma alanlarında doğrudan yarar sağlamalarıdır

Şekil 4. Miras Döngüsü (Thurley, 2005, s. 49)

Kültürel mirasın göz ardı edilmemesi gereken en temel yönlerinden biri, belirli bir seçicilik sürecine dayanmasıdır. Miras, sadece geçmişten devralınan kültürel nesne ve geleneklerin rastlantısal bir toplamı değil; toplumsal hafıza ve değerler doğrultusunda seçilerek aktarılmış unsurlar bütünüdür. Aynı zamanda, gelecekte neyin korunacağına veya dışlanacağına karar veren kültürel ve politik nedenlerle şekillenen sürekli bir hatırlama ve unutma eylemidir. Stuart Hall’a göre, “bireyler veya aileler, geçmişlerindeki karmaşık, çelişkili ve tesadüfi olaylardan tekil ve tutarlı hikayeler oluşturarak kimliklerini inşa etmeye çalıştıkları gibi, uluslar da geçmişlerinden unsurlar seçerek ulusal bir anlatı oluşturur. Bu anlatıya gelenek denir” (Hall, 2008, s. 221). Kültürel mirası neyin oluşturduğunu seçmek,

bu geleneği ortaya koyma çabasıdır, çünkü toplumların geçmişleriyle olan bağları kültürel miras unsurları aracılığıyla somutlaştırılır.

Küreselleşen çağımızda kültürel miras, kültürel çeşitliliğin hatırlatılması ve farklı kültürler arasında karşılıklı anlayış ve diyalogun teşvik edilmesi açısından hayati bir işlev üstlenmektedir. Zaman içinde kültürel mirasa ilişkin anlayış ve tanımlar dönüşüm geçirdikçe; bu mirasın nasıl deneyimleneceği, nasıl yönetileceği, kimlerin sürece dahil olacağı ve yönetim modellerinin nasıl şekilleneceği gibi sorular da yeniden gündeme gelmektedir. Devletin hâkim olduğu bir modelden, çok paydaşlı ve geniş katılımlı bir modele geçiş belirginleşmiştir (Külcü, 2015, s 29).

Yerel topluluklar, paydaşlar olarak, kültürel varlıklarla olan kimlik, aidiyet, mekânsal ve sosyal bellek ilişkileri nedeniyle yaşam alanlarını etkileyen süreçlere katılma hakkına sahiptir. Kültürel miras yönetim süreçlerinde etkin katılım ve iş birliği, mirasın değerleri aracılığıyla sosyo-kültürel, ekonomik ve idari-kurumsal faydalar sunar. Katılımcı bir sahiplenme yaklaşımı, değerlerin devamlılığını sağlamaya ve tanıtımını desteklemeye yardımcı olur (Gültekin & Uysal, 2018, s. 2032).

Kültürel miras üzerine yapılan çalışmalar, bu kavramın son yüzyılda hem tanımı hem de kapsadığı alanlar bakımından dikkate değer bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır. Kavram, imparatorluklardan ulus-devletlere geçiş, kırsal göç nedeniyle şehirleşme, savaşlar ve küreselleşme gibi süreçlerden doğrudan etkilenmiştir. Bu nedenle, evrilen bu kavram artık bir yönetim konusu olarak ele alınmaktadır. Kültürel mirasın etkin bir şekilde yönetilebilmesi, farklı disiplinlerden uzmanlıkların yanı sıra çok sayıda paydaşın eşgüdümünü gerektirir. Bu çok boyutlu yapısı nedeniyle, kültürel miras yönetimi yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda örgütsel ve stratejik düzeyde yürütülmesi gereken bir iletişim yönetimi alanıdır. (Külcü, 2015, s 29).

20. yüzyılın ortalarına kadar, kültürel miras yönetimi öncelikle önemli anıtsal yapıların korunmasını ifade ediyordu. Ancak, o zamandan beri yeni yönetim yaklaşımları ortaya çıkmıştır. İmzalanan her yeni uluslararası anlaşma, alanın evrilen perspektiflerini yansıtmaktadır. Günümüzde yönetim, artık sadece anıtsal yapılarla sınırlı kalmamakta, çevresel ve peyzaj kavramlarını da kapsamaktadır. Eserleri korumanın ötesinde süreçler geliştirmek önem kazanmıştır. Kültürel miras yönetimi artık şu sorulara yanıt aramaktadır: Miras nasıl korunacak, kim koruyacak, hangi amaçla ve sürdürülebilirliği nasıl sağlanacak? (Fairclough, 2008, s. 412–413).

Şehirlerde ve kültürel miras alanlarında modernleşme, değişim için yoğun bir baskı yaratmaktadır. Toplumlar kalkınma hedefleri doğrultusunda dönüşmekte, şehirler ise sanayi,

turizm ve nüfus artışının etkisi altında evrilmektedir. Kültürel miras yönetimi, bu dönüşüm sürecinin dengeli, sürdürülebilir ve bilinçli biçimde yönlendirilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir.

1.2.1. Ulus Devletler ve Kültürel Miras

Günümüzde kültürel miras kavramı, yalnızca taşınmaz yapılar ve anıtlardan ibaret görülmemekte; aynı zamanda sanatsal, tarihî ve arkeolojik açıdan değer taşıyan taşınabilir nesneler ile geleneksel, soyut unsurlar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yakın tarihsel süreçte ise kültürel mirasa yönelik yaklaşımlar büyük ölçüde nesne merkezli bir anlayışla şekillenmiştir. Kültürel mirasa yönelik bu nesne-merkezli ve anıtsal odaklanmanın başlıca nedeni, ulus-devletlerin mirası siyasi egemenliğin sembolleri olarak görmeleridir. Smith, kültürel mirası “milliyetçilik anlatısının ve küreselleşmiş modernitenin bağlamında yeni bir ilgi” olarak açıklar (Smith L., 2006, s. 18). Miras anıtları, yeni kurulan devletlerin tarihsel temellerini simgelemeleri nedeniyle önem kazanmıştır. Ulusal kimlik arayışının bir parçası olarak kültürel miras yeniden değerlendirilmiş ve korunmasına yönelik gereksinimler doğmuştur. Bu bağlamda hükümetler, ulusun kültürel mirasını en iyi yansıtan örnekleri seçmek, korumak ve kamuya sunmakla yükümlü hale gelmişlerdir. (Aksoy & Enlil, 2012, s. 3).

Ulus-devletlerin geçmişle bağlantı kurma çabalarını somutlaştırmak için, Türkiye’deki Sümerbank ve Etibank örneklerine bakabiliriz. Atatürk, 1933 yılında Sümerbank’ı ve 1935 yılında Etibank’ı kurarak yeni kurulan Türk devletinin ekonomisine katkı sağlamayı ve kalkınma için yatırımları teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu kurumlar, Anadolu’da bir zamanlar var olan Sümer ve Hitit gibi eski medeniyetlerin adlarıyla anılmaktadır. Küresel olarak birbirine bağlı kültürel ortamda, kültürel miras, ülkenin benzersizliğini ve köklerini sergilemek için bir araç olarak kullanılmıştır (Polatoğlu, 2021, s. 263).

Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve güçlenmesi, kültürel mirasın önemine dikkat çekmekle birlikte, aynı zamanda bu mirasın yok olmasının temel nedenlerinden biri olarak da ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren, yeni kurulan ulus-devletler vatandaşlık tanımını kapsayıcı bir şekilde belirlemek yerine, benzer etnik köken ve dine sahip bireylerin bir arada yaşadığı homojen yapılar oluşturmuşlardır. Bu süreçte zorunlu göçler ve nüfus mübadeleleri yaşanmış; göç edenlerin geride bıraktığı kültürel değerler kalanların insafına kalmıştır. Ulus-devletler, kimi zaman “hafıza toplulukları” olarak adlandırılır ve vatandaşlarına hangi kültürel öğeleri koruyacaklarını, hangilerini

unutacaklarını öğretme işlevi üstlenirler. (Tonta, 2014, s. 3). Kültürel mirasın vatandaşlar tarafından sahiplenilmesi ve korunması için toplumda farkındalık yaratmak büyük önem taşımaktadır.

Geçmişten kalan kültürel mirasın günümüz devletlerine ait olup olmadığı konusu, tartışmaya açık bir meseledir. Burada evrenselci ve milliyetçi bakış açıları arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Evrenselci görüş, kültürel mirası tek bir devlete veya millete ait olarak görmez. Kültürel miras, insanlığın ortak malıdır. Bu görüşün savunucuları, kültürel varlıkların serbest dolaşımını ve ticaretini destekler. Mirasın başka ülkelere transferi veya bununla ticaret yapılması uygun değildir. 1977 sözleşmesiyle UNESCO, kültürel varlıkların ihracatını ve mülkiyet devrini düzenlemiş ve böylece milliyetçi görüşü açıkça benimsemiştir (Aksoy & Enlil, 2012, s. 35). Kültürel mirasa sahip güçlü ülkeler, örneğin Akdeniz ülkeleri, milliyetçi perspektifi desteklerken, yüksek etkiye sahip güçlü ülkeler, örneğin Amerika Birleşik Devletleri, evrenselci görüşün savunucusudur. Kültürel miras bakımından zengin ülkeler arasında yer alan İtalya'da, mirasın yerel düzeyde korunmasını desteklemek amacıyla halkla ilişkiler kampanyaları düzenlendiği görülmektedir. İtalya'nın kültürel miras merkezi olarak öne çıkması ve önemli bir küresel turizm destinasyonu olması, sadece coğrafyası ve tarihiyle değil, aynı zamanda koruma uygulamalarını düzenlemek için geliştirdiği sofistike hukuk ve kurumsal sistemleriyle de ilgilidir (Gürsu, 2015, s. 527). Somut ve soyut kültürel varlıkları barındıran tüm ülkeler, kültürel mirasın transferi, mülkiyeti ve millileştirilmesi ile ilgili bir dizi hukuki meseleyle karşı karşıya kalmaktadır.

1.2.2. Kültürel Mirasın Tarihi Arka Planı ve Sözleşmeler

Kültürel mirasın korumaya yönelik yasal anlaşmaların tarihi, aslında kültürel miras yönetiminin gelişimini yansıtır. Antik dönemlerden beri insanlar belirli yapıların korunmasına önem vermiştir; Roma döneminde bazı eserler korunma amacıyla taşınmış, imparatorluk genelinde önemli yapılar onarılmıştır. Roma'nın çöküşü sonrası bu konu uzun süre ihmal edilse de Rönesans döneminde klasik kültürlere duyulan hayranlık mirasın korunmasına yeniden ilgi doğurmuştur (Erder, 1971). Aydınlanma Çağı'nda kraliyet koleksiyonları halka açılmış ve müzeler oluşmaya başlamıştır. 19. yüzyılda etnografik objeler çalgınca toplanmış, koleksiyonculuk kitlesel bir rekabete dönüşmüştür. Antropoloji sergileri küresel fuarlarda yer almış, halk ilgisi artmıştır. Bu ilgi, geçmişin kaybolacağı korkusuyla şekillenmiştir. Zamanla kamu kaynaklarının azalması, kültürel miras yönetimini işlevsel ve sürdürülebilir yeni yaklaşımlar benimsemeye zorlamıştır (Dominguez, 1986).

Aydınlanma ile birlikte arkeoloji gelişmiş ve savaşlarda zarar gören kültürel mirası korumaya yönelik ilk uluslararası yasal girişimler ortaya çıkmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları'nın neden olduğu büyük tahribat, devletleri miras koruma konusunda yeni yasal sorumluluklar üstlenmeye itmiştir (Kaderli, 2014). Varşova'nın savaş sonrası özgün haliyle yeniden inşası, yalnızca anıtsal yapıların değil, sıradan binaların da korunmasının önemini göstermiştir. 1964 Venedik Şartnamesi, bu anlayışı desteklemiştir. 1972'de yayımlanan UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi hem kültürel hem doğal mirasın korunmasını öngörmüş; 1975 Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi ise “bütünleşik koruma” ilkesini tanıtarak dezavantajlı grupların yaşadığı tarihi bölgelerin korunmasını vurgulamıştır. Aynı yıl Amsterdam Bildirgesi benzer hedefleri paylaşmıştır. 1990'daki Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ise kültürel mirasın çevresiyle birlikte, sosyal refah bağlamında ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur (Elia, 2014). Bu anlayış günümüzde de geçerlidir.

2003'te UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile kültürel mirasa yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu miras; gelenekler, inançlar, dil, sanatsal ifadeler gibi alanları kapsar ve kültürel süreklilik ile aidiyet duygusu sağlar (UNESCO, 2019). 2005'te Dünya Mirası Alanları için yönetim planları zorunlu hale getirilmiş, aynı yıl Avrupa Konseyi'nin yayımladığı Faro Sözleşmesi kültürel mirasa toplum merkezli bir bakış sunmuştur (Ringbeck, 2014) (Tablo 1). Bireylerin karar alma süreçlerindeki rolü vurgulanan bu sözleşme, kültürel mirası göç ve çeşitlilik bağlamında evrimsel ve dinamik bir olgu olarak değerlendirmiştir (Özünel, 2013).

Tablo 1. Kültürel Mirasın Korunması ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler (Kılınç, 2022, s. 30-31)

Tarih	Sözleşmenin Adı	Önemi & Katkısı
1907	Lahey Kuralları	Mirasın korunmasına değinen ilk çalışmadır.
1949	Cenevre Sözleşmesi	Savaşta kültür varlıklarına düşmanca davranmak yasaklanmıştır.
1954	Lahey Sözleşmesi	Savaşta kültür varlıklarına düşmanca davranmak yasaklanmıştır.
1964	Venedik Tüzüğü	Kültür varlıklarının kapsamı genişlemiştir.
1972	UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi	Devletlere kültürel ve doğal mirası tanımlama ve koruma yükümlülüğü getirilmiştir.

1975	Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi	Bütünleşik Koruma yaklaşımı ortaya konmuştur.
1975	Amsterdam Bildirgesi	Mirasın korunmasına sosyal adaletin önemi vurgulanmıştır.
1990	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Eser odaklılık yerine peyzaj yaklaşımı geliştirilmiştir.
2003	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	Somut olmayan kültürel miras kavramı geliştirilmiştir.
2005	Faro Sözleşmesi	Karar vericinin vatandaşlar olduğu vurgulanmıştır.
2005	Dünya Kül. Ve Doğ. Mirasının Kor. Dair Sözleşme	Yönetim Planı vurgulanmıştır.

Savaşların yol açtığı tahribat, kültürel mirasın korunması için uluslararası hukukla desteklenen bir rejim oluşturulmasına neden olmuştur. Ancak bu rejim, bazı alt ulusal aktörlerin hukuku tanımaması nedeniyle her zaman uygulanamamaktadır (Çokişler, 2019). Buna rağmen, mirasın korunması konusunda küresel bir uzlaşma ve iş birliği vardır. 1972 tarihli UNESCO sözleşmesiyle binin üzerinde, 2003 tarihli sözleşmeyle ise 500'ün üzerinde kültürel değer listeye alınmıştır. Her iki sözleşme de çok sayıda ülke tarafından kabul edilmiş, bu da devletlerin kültürel mirasın önemini fark ettiğini göstermektedir. Sözleşmelerin gerekliliği tartışılmamakta, ülkeler bunları kalkınma, imaj ve yumuşak güç açısından faydalı görmektedir (Schreiber, 2014).

1.2.3. Kültürel Politika

Kültürel politika, halkın kültürel yaşama katılımını sağlayacak koşulların oluşturulmasıdır. Bu, bireylerin yaratıcılıklarını ifade etmelerine olanak tanıyan toplumsal ve ekonomik çabaları içerir (Mengü, 2012). Kültür, politikanın nedeni değil, sonucudur; kültürel politika, toplumdaki kaynakların bilinçli ve amaçlı kullanımıyla oluşur (UNESCO, 1969). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. maddesi de kültürel yaşama katılım hakkını tanıır ve bu hak kültürel politikalarla işlerlik kazanır. Modern toplumlar, teknolojik gelişmeler ve ekonomik belirsizlikler nedeniyle kültürel değer kaybı riskiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda kültür, felaketlere karşı insan ruhunu koruyan bir araç olarak görülür (Gençkaya & Demirci, 2018). Kültürel politikalar, devletlerin gelenekleri gelecek nesillere aktarma çabaları doğrultusunda şekillenirken, bu süreçte yerel yönetimler, özel

sektör ve sivil toplum kuruluşları da aktif rol oynamaktadır. Kültürel miras yönetimi uzun süre devletin yetkisindeydi; ancak günümüzde bu süreç, vatandaşlar dahil birçok paydaşın katılımını gerektirmektedir. 2005 Faro Sözleşmesi, vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını vurgulayarak, kültürel miras yönetiminde demokratikleşmeyi teşvik etmiştir. Bu dönüşüm, halkla daha yakın ve katılımcı bir model sunarken, “idari ayrımcılık” gibi tehlikeleri de beraberinde getirebilir. Bu kavram, bilginin halktan saklanması ve yalnızca seçkin bir kesime öğretilmesini ifade eder (Kazancı, 2001) ve vatandaşlık haklarını zedeleyebilir. Öte yandan, yerelleşme çabalarıyla birlikte, yerel yönetimler daha etkin hale gelmiş; özel sektörün katılımıyla kültürel miras yönetiminde kamu, yerel, sivil ve özel aktörlerin iş birliği önem kazanmıştır. Kültürel politikaların belirlenmesinde artık devletin hizmet sağlayıcı rolü öne çıkmakta, merkeziyetçi anlayış yerini topluma dayalı yönetim modeline bırakmaktadır (Kılınç, 2022). Venedik'teki ana kararlar şu şekildedir:

- Devlet, yaratıcı sanatçılar ve kültürel figürlerin kültürel politikalar oluşturabilmeleri için bir ortam sağlamalıdır.
- Devlet, sanatçılar ve kültürel figürlerin yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmalıdır.
- Devlet, toplumun geniş kesimlerine ulaşabilmek için sivil toplum örgütleriyle güçlü iş birlikleri kurmalı ve kültürel vakıfların kurulmasını teşvik etmelidir.
- Devlet, kültürel işler için yeterli bir kısmı ulusal bütçeden ayırmalıdır.
- Sanatçının özgürlüğü esastır. Bu hak, onu sınırlamayı amaçlayan dar bir bürokratik anlayışla ele alınmamalıdır. Ancak, devletin eğitimsel ve etik yayınları talep etme hakkı vardır.

• Kültür hakkı, savaşı kışkırtmak veya ırkçılığı teşvik etmek için kullanılmamalıdır.

Venedik Konferansı'nın ardından, 1972'de Finlandiya'da Avrupa Kültürel Politikalar Konferansı yapılmıştır. Bu konferansta alınan önemli kararlar şunlardır:

- Sanatçılar, kadın ve gençlik örgütleri ile sivil toplum kuruluşlarının kültürel politikaların gelişimine katılımı sağlanmalıdır.
- Devlet, tüm bireylerin ayrımcılık yapmadan kültürel haklardan faydalanmalarını sağlamak için demokratik önlemler almalıdır.
- Devlet, medyanın kültürel etkilerini fark etmeli ve medyanın etkisini olumlu şekilde kullanmayı sağlamak için önlemler almalıdır.

Helsinki'deki kararların ardından, UNESCO dünyanın çeşitli bölgelerinde bir dizi konferans düzenlemiştir. Önemli konferanslar, 1973'te Yogyakarta'da, 1975'te Accra'da, 1978'de Bogotá'da ve 1981'de Bağdat'ta yapılmıştır. 1982'de Meksiko City'de Dünya

Kültürel Politikalar Konferansı düzenlenmiş ve 1998'de Stockholm'de Kültürel Politikalar Konferansı yapılmıştır. Stockholm'de, kültürel politikaların eşitlik ve etik ilkelere dayalı olması gerektiği vurgulanmıştır. Stockholm konferansından sonra, aynı yıl Türkiye'de Kültür İnisiyatifi Konferansı düzenlenmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İKSV: İstanbul Kültür Sanat Vakfı tarafından liderlik edilmiştir. Kültürel haklara, demokrasiye ve insan haklarına saygı, aynı çerçevede ele alınmaya başlanmıştır (Kılınç, 2022, s. 35).

1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültürel Miras

“Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı, çevresel değerlerin ve doğal kaynakların israf edilmeden, ekonomik kalkınma amacıyla, mevcut ve gelecek nesillerin yararı gözetilerek kullanılması anlamına gelir (Keleş, 1998, s. 151). İnsanlık tarihi boyunca kaynakları koruma çabaları görülsede sürdürülebilirlik kavramı 20. yüzyılda küresel bir paradigma olarak biçimlenmiştir. Günümüzde bu kavram, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla yönetişimi de içeren çok yönlü bir yapıya sahiptir.

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan ve Brundtland Raporu olarak da bilinen “Our Common Future” adlı raporda, sürdürülebilir kalkınma, “gelecek nesillerin gereksinimlerini tehlikeye atmadan, mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılamak” şeklinde tanımlanmıştır. (WCED, 1987, s. 37). Bu anlayış, çevre ve kalkınmanın birlikte düşünülmesi gerektiğini savunur. Kavram, 1992’de Rio’da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile daha da güçlenmiş ve uluslararası kurumlar tarafından benimsenmiştir.

1999 yılında ABD Ulusal Araştırma Konseyi, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili temel sorular olarak şunları gündeme getirmiştir: Ne sürdürülecek? Ne geliştirilecek? Bu unsurlar nasıl birbiriyle ilişkilendirilecek? Tasarlanan gelecek ne derece kapsamlıdır? Sürdürülecek alanlar doğa, yaşam destek sistemleri ve topluluklar iken; geliştirilecek alanlar insan, ekonomi ve toplum olarak belirlenmiştir. Ayrıca, sosyal sermaye ve topluluk yapılarının önemi vurgulanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın ancak bu iki alan arasında kurulan bağlantılarla gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Brundtland Komisyonu çevreye odaklanmış olsa da farklı yaklaşımlar da vardır (Şekil 5). Ayrıca, bu kavramın nesiller arası bir bağlamda anlamlı olduğu ve bu nedenle zaman boyutunun belirlenmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir (U.S. National Research Council, 1999, s. 24).

Ne Sürdürülmeli?	Ne Süreyle? 25 yıl için, Sonsuza dek vs.	Ne Geliştirilmeli ?
Doğa Gezegen Biyolojik Çeşitlilik Ekosistem		İnsan Çocuk Yaşam Süresi Eğitim Eşitlik Fırsat Eşitliği
Yaşam Desteği Ekoloji Hizmetleri Kaynaklar Çevre	Bağlantı Bir tek Çoğunlukla Fakat Ve-Veya	Ekonomi Sermaye Üretim Sektörleri Tüketim
Topluluk Kültür Gruplar Coğrafyalar		Toplum Kurumlar Sosyal Sermaye Ülkeler Bölgeler

Şekil 5. Sürdürülebilir Kalkınma Tanımları (U.S. National Research Council, 1999, s. 24)

Rio Konferansı sonrasında, Avrupa Birliği 5. Eylem Programı'nı kabul ederek yerel yönetimlerin sürdürülebilirlikteki önemini ön plana çıkarmıştır. 1993 yılında Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal Konsey'i kurarak sürdürülebilir kalkınma anlayışını güçlendirmiştir. 1995 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı ile 1996 İstanbul Habitat II Konferansı, sürdürülebilir kalkınma alanında kayda değer dönüm noktaları olarak kabul edilmektedir. Rio Konferansı'nın ardından gerçekleştirilen Rio +5 Forumu ise sürdürülebilir kalkınmanın pratik uygulamalarına odaklanmıştır. 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ve 2012 Rio +20 Konferansı ise kalkınma ile kültür arasındaki bağlantıyı ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde UNESCO'nun kültüre yönelik politikaları da önemli bir yer tutmuştur. Sanayi Devrimi'nden itibaren ekonomik faaliyetlerin ekosistemlere verdiği zararlar, sürdürülebilirlik kavramının doğuşunda etkili olmuştur. (Bozdoğan, 2010, s. 1018-1026). Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, çevre ile kalkınma arasındaki dengeli ve uyumlu bir ilişki kurmayı hedeflemektedir. Kaynakların sınırlı olması ve etkin kullanımı, küresel ölçekte zorunlu bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi ve Rio Konferansları, kalkınma süreçleri ile kaynak kullanımı arasındaki hassas dengeyi gündeme getirmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı; ekonomik, sosyal, ekolojik ve yönetim alt sistemlerinden oluşmakta olup, bu bileşenlerin uyum içinde çalışması büyük önem taşımaktadır. (Kanlı, 2016, s. 361-362). Küresel

bağlamda, yerel gelişmelerin tüm dünyayı etkileyebileceği farkındalığı yayılmalıdır (Bozdoğan, 2010, s. 1018-1026; Kanlı, 2016, s. 361-362).

Eylül 2015'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi"ni kabul ederek 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'ni (SDGs) belirlemiştir. 193 ülke, bu hedeflere bağlı kalmayı taahhüt etmiştir (Birleşmiş Milletler, 2020). Sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde kültürel politikaların yer alması önemlidir. Sachs ve arkadaşları (2019), bu hedeflere ulaşmak için altı dönüşüm alanı önerirken, şehirler ve kültürün sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Kültürel mirasın, geçmişe saygı göstererek geleceğe taşınması gerektiği ifade edilmektedir (Özünel, 2013, s. 15). Europa Nostra, ICOMOS ve İklim Mirası Ağı, kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği bağlamındaki rolünü tartışan çalışmalar yapmıştır (Europa Nostra, 2021). UCLG-MEWA ise kültürün sürdürülebilir kalkınmanın temel bir unsuru olduğunu belirten bir rapor yayımlamıştır. Kalkınma anlayışında kültürel çeşitliliğin önemi, küreselleşme sürecinde göz ardı edilmemelidir; kültür, küreselleşmenin anahtarı olarak yeni anlamlar yaratmada rol oynamalıdır (Pascual, 2022, s. 8).

UNESCO'nun yaklaşımı, kültürü sürdürülebilir kalkınmanın yönlendirici gücü olarak görmektedir. UNESCO, sadece ekonomik kalkınmanın yetersiz olduğunu savunmakta; insancıl, holistik ve kapsayıcı bir kalkınma felsefesinin gerekli olduğunu öne sürmektedir. Bu anlayışa göre, kalkınma süreci bireylerin ve bölgelerin özgün özellikleri ile farklılıkları dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Bu bakış açısı, 20. yüzyılın sonlarında belirlenen kalkınma amaçlarının 2015 yılında yeniden değerlendirilmesinin temel sebeplerinden biridir. UNESCO, kültürün ekonomik girdi yarattığını savunarak, aksi görüşlere karşı argümanlar sunmuştur. Bunun için, sürdürülebilir kültür turizmin sağladığı ekonomik fırsatlar, ulusal ekonomilerin çeşitlendirilmesi ve genişlemesi, kültürün yenilik kaynağı olarak önemi gibi örnekler sunulmuştur (Alpaslan, 2015, s. 53). Bu fikirler ışığında, UNESCO, kültürün sürdürülebilir kalkınmanın sağlayıcısı ve rehberi olduğunu savunmaktadır. Aslında, Nisan 2014'te yayımlanan Soft Power Agenda adlı belgede, UNESCO'nun o dönemdeki Genel Direktörü Irina Bokova, organizasyonun önemli bir yumuşak güç aktörü olduğunu açıkça belirtmiştir (UNESCO, 2014). Bu rapordan bir yıl sonra, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini yeniden tanımlaması, UNESCO'nun bu hedeflerin uygulanmasında bir yumuşak güç rolü oynadığını göstermektedir. Küreselleşen dünyadaki bu gelişmeler, kültürün sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde merkezi bir unsur olarak görülmeye başlandığını net bir şekilde göstermektedir. (UNESCO, 2020).

1.2.5. İnsan Hakları ve Kültürel Miras

Kültürel miras alanındaki çalışmaların temelinde insan hakları ve eşitlik kavramları yer almaktadır. İnsan hakları ise, bireylerin davranışlarını şekillendiren evrensel etik değerler ve normlar bütünü olarak ele alınır. Bu haklar, tüm insanlara ait olup devredilemezdir ve dil, din veya ırk gibi farklılıklarla ayırt edilemezler (Güvenç, 1995, s. 196). İnsan hakları felsefesi, bu hakların varlığı, doğası, evrenselliği ve hukuki statüsü gibi soruları ele alır.

İnsan haklarının entelektüel tarihi antik zamanlara kadar uzanmakla birlikte, kavram 18. yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Bu kavram, bireylerin belirli haklarla doğduklarını ifade eder ve kapitalizm sonrası toplumda egemen sınıfın baskısı, ezilen grupların hak mücadelelerini genişletmelerine yol açmıştır. Günümüzde insan hakları, uluslararası beyannamelerle korunmaktadır (Çeçen, 1995, s. 11). İkinci ve üçüncü nesil haklarla ilgili hareketler de bu süreci takip etmiştir.

Bunun yanında, dünya genelinde insan hakları ihlalleri hala sürmektedir. İnsan hakları ise, var olan durumu betimlemekten çok, ulaşılması gereken bir ideal olarak kabul edilir. Uluslararası hukuk ve küresel kurumlar üzerinde önemli bir etki yaratmış olan bu doktrin, devletler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleriyle küresel bir kamu politikasının temelini atmıştır. Ancak, insan haklarının içeriği ve gerekçelendirilmesi hakkında hâlâ önemli şüphecilik ve tartışmalar vardır. Soykırımın yasaklanması, ifade özgürlüğü veya eğitim hakkı gibi konuların insan hakları kapsamında yer alıp almaması üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. (Kardaş, 2024, s. 123). Tüm hakların hukukla güvence altına alınması gerektiği açıktır.

İnsan hakları bağlamında kültürel çeşitlilik ve kültürel haklar önemli bir yere sahiptir. Kültürel çeşitliliğe ilişkin hakların tanınması, 2001 yılında UNESCO tarafından kabul edilen "Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi" ile resmiyet kazanmıştır. Bu bildirgenin ilk maddesi, kültürel çeşitliliği insanlığın ortak mirası olarak tanımlarken; ikinci madde demokratik geçiş sürecine, üçüncü madde ise kalkınmadaki etkisine dikkat çekmektedir. Dördüncü madde, kültürel çeşitliliğin korunmasını ahlaki bir yükümlülük olarak sunar ve beşinci madde, kültürel hakların insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtir (UNESCO, 2001). Bu şekilde, kültür, ekonomik kalkınma ve sosyal uyumun merkezine yerleştirilmiş ve çeşitliliğin korunması uluslararası barış için önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir. 2005 yılında, kültürel çeşitliliğin sürdürülebilir kalkınma ile kültürel endüstriler bağlamında korunması ve teşvik edilmesini amaçlayan "Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Teşvik Edilmesi Sözleşmesi" kabul edilmiştir. (Oğuzhan, 2013, s. 85).

Kültürel miras kavramının evrimi, kültürün evrensel bir anlayışından daha subjektif ve çoğulcu bir yaklaşıma doğru ilerlemiştir. Kültürel mirası koruma, kültürün daha geniş bir biçimde korunmasını sağlamıştır. Ancak bu, insan hakları ve felsefesiyle yeni tartışmalar yaratmaktadır. Kültürel mirası korumanın öznel ya da görelilikle sınırlandırılmayacağı açıktır. Uluslararası hukuk, kültürel miras yönetimini önemli ölçüde etkilemektedir. Kültürel miras hakkını bir insan hakkı olarak tanımlamak, bu alandaki talepleri insan haklarıyla uyumlu hale getirerek daha güçlü bir koruma sağlayacaktır. Ancak, insan hakları çerçevesi, bu çeşitlilikleri dengeli bir şekilde kabul etmelidir (Ziegler, 2007, s. 22). Bu yaklaşımlar, kültürel miras yönetiminin gelişiminde hukuk, özellikle uluslararası hukuk ve insan hakları hukukunun etkisini artırmıştır.

2016 yılında hazırladığı raporda Birleşmiş Milletler Kültürel Haklar Özel Raportörü Karima Bennoune, kültürel miras ile insan haklarının birbirinden koparılamayacak şekilde bağlı olduğunu vurgulamıştır. Raporda, kültürel miras haklarının İnsan Hakları Konseyi tarafından korunduğu ve UNESCO'nun kültürel çeşitliliği ve mirası korumaya yönelik araçlarla bu hakkın desteklendiği ifade edilmiştir. Somut ve soyut miras arasındaki sıkı bağlantının anlaşılması önemlidir, çünkü birine yapılan saldırılar genellikle diğerini de etkiler. Lahey Sözleşmesi gibi araçlar, devletlerin yıkımı sınırlasa da devlet dışı aktörlere karşı stratejiler geliştirilmesi gereklidir. ISIS'in Irak'taki kültürel miras katliamları, bu sorunun güncel bir örneğidir (Bennoune, 2020). Dünya genelinde, çatışma ortamları ve terör faaliyetleri kültürel varlıklar üzerinde önemli tehditler yaratmaktadır.

Eryazıcıoğlu ve Cengiz, kültürel mirasın insan hakları bağlamında önemli bir araç olduğunu vurgulamış; mirasın korunmasının ise toplumun desteği ve yerel hassasiyetlerin dikkate alınmasıyla mümkün olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, mirasın zarar görmesinin çok boyutlu bir hak ihlali olduğunu ve etkili korumanın kolektif haklar ile kamu ve özel haklar arasında sağlanacak dengeye bağlı olduğunu ifade etmişlerdir (Eryazıcıoğlu & Cengiz, 2018, s. 647-649). Kültürel miras, toplum kimliğinin önemli bir parçası olarak kabul edilmekte ve mirasa erişimi engelleyen her türlü olay artık bir insan hakları ihlali olarak görülmektedir. Bu konu hem akademik hem de politika yapıcı kurumların dikkatini çekmiş ve uluslararası anlaşmalara yansımıştır.

1.3. Kültürel Mirası Korumak ve Yönetmek

Koruma kavramı birçok araştırmacı tarafından ele alınmış kültürel miras için önem arz eden bir kavramdır. Koruma kavramının sözlük tanımları şu şekilde özetlenebilir:

1) Bir nesneyi ya da değeri olumsuz etkilerden, tehditlerden veya zarar verici koşullardan uzak tutarak güvence altına almak.

2) Tehlike karşısında kontrol etmek,

3) Zararlı durumları engellemek,

4) Bir şeyin yaşlanmasını veya bozulmasını engellemek,

5) Süregeldiği bir durumu değişmesini engellemek" (TDK, 2024).

Kültürel miras bağlamında, bir yapının ya da varlığın işlevini sürdürmesini sağlamak amacıyla ömrünü uzatma arzusu, koruma düşüncesinin temelini oluşturur. Günümüzde kültürel miras, toplumların ve bireylerin kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte ve sosyal uyuma katkısı nedeniyle koruma kavramı giderek önem kazanmaktadır. Kültürel mirasın korunması, bu değerlerin potansiyel tehlikelerden uzak tutulup gelecek nesillere aktarılması anlamına gelir. Bu anlayış hem taşınabilir hem de taşınmaz kültürel varlıkları kapsayan çeşitli koruma önlemlerini içermektedir. Taşınmaz varlıklar doğal afetler, savaş ve terör gibi tehditlerle karşı karşıya kalırken, taşınabilir eserler ayrıca hırsızlık, yağmalama ve kaçakçılık gibi risklerle de yüzleşmektedir. Tüm bu tehditlerle mücadele edebilmek için uluslararası toplum, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında birçok uluslararası beyannameler yayınlamış ve çeşitli tedbirler almıştır. Doğal olarak, ilk düzenlemeler, savaş zamanlarında kültürel mirası korumaya yönelikti. 1950 sonrasındaki gelişmeler, bu anlayışın kültür mirasını insanlığın ortak bir değeri olarak algılanmasına dönüştüğünü göstermektedir. 2000’li yıllarda kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve diyalogun önemli bir kaynağı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Kültürel mirasın korunması ise sürekli değişen ve gelişen bir süreçtir. Bu mirasa yüklenen işlevler ve koruma yöntemleri zaman içerisinde evrilmiştir. Günümüzde kültürel miras, insan hakları ve çevre meseleleri gibi evrensel konularla birlikte, ortak bir değer olarak ele alınmaktadır. (Çelikaş Türkbay, 2021, 1444).

Bir eserin kültürel değer taşıyabilmesi ve korunması gereken bir varlık olarak kabul edilmesi için özgünlük ve süreklilik gibi özelliklere sahip olması gerekir. Koruma, kültürün temel bileşenlerinden biri olup aynı zamanda toplumsal bilinçle yakından bağlantılıdır. Kültürel mirasın korunması sürecinde uzmanlar, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve halk gibi çok çeşitli aktörlerin uyumlu ve koordineli çalışması önem taşır. Bu nedenle, kültürel, ekonomik ve sosyal alanları kapsayan koruma faaliyetleri, geniş katılımı ve disiplinler arası iş birliğini zorunlu kılar. (Emre, 2017, s46). Bu bakış açısıyla, kültürel mirası korumak aynı zamanda çok paydaşlı bir yapıyı yönetmeye dayalı bir iletişim süreci olarak görülmelidir.

Kültürel miras yönetimi, bu değerleri gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla çeşitli araçlar, politikalar ve stratejiler geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu bağlamda, koruma ve yönetim süreçleri birbirinden ayrı düşünülemez. Yönetimin en temel uygulaması, korunacak alan için kapsamlı ve net stratejiler içeren bir "yönetim planı" hazırlamaktır. Ancak bu planın yalnızca teoride kalmayıp, dinamik ve sürekli güncellenen bir süreç olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi, eserlerin fiziksel olarak güçlendirilmesi ve korunmasının yanı sıra, onların toplumun sosyo-kültürel gelişimine aktif katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesini de kapsar. Yönetim yaklaşımı, katılımcı olmalı, paydaşlarla iş birliğini teşvik etmeli ve halkla birlikte çalışmalıdır, onlara karşı değil (Kuşçuoğlu & Taş, 2017, s. 64).

1.3.1. Koruma Olgusu

Kültürel mirasın korunmasına yönelik çabalar, antik dönemlerden itibaren izlenebilir. Fransız Devrimi sonrasında, bazı devrimcilerin egemen sınıfı simgelediği düşünülen yapıların ortadan kaldırılmasını istediği kaydedilmiştir. 19. yüzyılın başlarında ise, terk edilmiş durumdaki Notre Dame Katedrali, şehir planlamacıları tarafından yıkılması planlanan yapılar arasında yer alıyordu. Bu duruma dikkat çekmek amacıyla Victor Hugo, Notre-Dame'ın Kamburu adlı eserini kaleme almıştır. Nitekim, bu romanın etkisiyle katedralin korunması mümkün olmuştur. Paris halkı, tüm kaynaklarını kullanarak restorasyon çabalarına başlamıştır. Restorasyon çalışmaları, mimar Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc'un liderliğinde yürütülmüştür. Yaklaşık yirmi yıl süren bu süreç sonunda proje başarıyla tamamlanmış ve yıkılan kule yerine yeni bir kule inşa edilmiştir. (Nash, 1983, s. 122). Bu olay, koruma fikrinin yeni ve önemli bir boyut kazandığı bir dönüm noktası olmuştur, başlangıçta sadece tarihi binalarla sınırlı olmasına rağmen.

Fransız Devrimi'ni takip eden milliyetçi hareket, kültürel miras algısının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Konunun hukuki boyutu, 18. yüzyıla, Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa'ya kadar götürülebilir. Bu dönemde, Viyana Kongresi, sanat eserlerinin savaş sırasında yerlerinden sökülmemesi gerektiğine karar vermiştir (Gürçayır, 2011, s. 13). Aydınlanma düşüncesi ve değerlerinin bu gelişmede etkili olmuş olabileceği söylenebilir. 1874 yılında, savaşın kuralları ve gelenekleri üzerine bir uluslararası taslak anlaşma Brüksel'de kabul edilmiştir. 1899 yılında, benzer konular Hollanda'da bir barış konferansında tartışılmış, ancak anlaşma imzalanmamıştır. Kültürel mülklerin dokunulmazlığını açıkça tanıyan kilit olay, 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri olmuştur. 1935'te, "Sanat ve Bilimsel Kurumların Korunması Anlaşması" olarak bilinen "Roerich

Paktı" imzalanmıştır. Bu alanda kaydedilen en kayda değer ilerleme, 1954 yılında UNESCO tarafından Lahey’de kabul edilen "Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mülkün Korunması" sözleşmesidir. (Fiankan-Bokonga, 2020). Lahey Sözleşmesi ile kültürel miras, herhangi bir etnik grup, toplum veya ülkeye özgü olmaktan çıkarak, tüm insanlığın ortak değeri olarak kabul edilmiştir.

Lahey Sözleşmesi’nin kabul edildiği aynı yıl, Mısır yönetimi Nil Vadisi’nde Aswan Barajı inşaatını başlatma kararı almıştır. Bu proje, 3.000 yıl öncesine dayanan eski Nubia bölgesini su baskını riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. UNESCO ise bu büyük kültürel mirası korumak amacıyla kapsamlı ve uzun süreli bir kampanya yürütmüştür. Bu girişim, 1972 yılında "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin hazırlanması ve "Dünya Mirası Listesi"nin oluşturulması sürecinin başlangıcını simgelemektedir. Ardından, "Tehlike Altındaki Miras Listesi" oluşturulmuştur. 2004’te, ilk kez bir kültürel miras alanına zarar veren eylemler cezalandırılmıştır. 1991’de, eski Dubrovnik kentine yüzlerce havan topu atılmış ve bu olay, Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır. Yıllar sonra, bu durum, ilgili Yugoslav subayının mahkumiyetine yol açmıştır. Bu tür eylemler sonucunda, UNESCO ve bazı devletler, 1999’da Lahey Sözleşmesi’nin ikinci protokolünü hazırlayarak, kültürel mülke yönelik hırsızlık, yağmalama, saldırı ve vandalizm gibi tüm eylemleri ele almıştır. 2016’da Uluslararası Ceza Mahkemesi, Mali cihatçı Ahmad al-Faқи al-Mahdi’yi, 2012’de Timbuktu’daki on dini yapıyı yok ettiği için hapis cezasına çarptırmıştır. Bu, kültürel mirasın tahrip edilmesinin ilk kez "savaş suçu" olarak ilan edildiği tarihi bir karardır. Aynı zaman diliminde, kültürel mirasın korunması ilk kez Birleşmiş Milletler’in resmi görevlerinden biri olarak kabul edilmiştir. 2015 yılı, uluslararası toplumun kültürel mirasa bakışında önemli bir dönüm noktası olmuştur. UNESCO’nun öncülüğünde 50 ülke, iç savaş ve ISIS tehdidi altındaki Irak ile Suriye’den kültürel varlık ticaretini yasaklayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını onaylamıştır. Ardından UNESCO, "yumuşak güç" kavramına güvenerek, dünya çapında sosyal medyada Unite4Heritage adlı bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya, dünya çapında gençleri kültürel mirası koruma için manevi olarak birleştirmiştir. Artan ve kontrolsüz tahribat karşısında, İtalya, BM Genel Kurulunda "Kültür için Mavi Kasklar"ın oluşturulmasını önermiştir. 2016’da İtalya, UNESCO ile dünyanın ilk acil kültürel görev gücünü kurma konusunda anlaşma imzalamıştır; bu görev gücü, sivil uzmanlar ve İtalyan karabinierilerden oluşmaktadır. Aynı yıl, çok sayıda hükümet temsilcisi, Abu Dabi’de toplanarak kültürel mirası koruma taahhütlerini vurgulamıştır (Kılınç, 2022, s. 48-49). Uluslararası hukuk, küreselleşme ve gelişen iletişim teknolojileriyle yakından ilişkili olan bu süreç, insanlığın

hafızasını oluşturan somut ve soyut değerlerin korunmasında birçok önemli dönüm noktasına tanıklık etmiştir. Kültürel mirasın korunması, hayatımıza, kimliğimize ve toplumsal yapımıza anlam ve tarihsel derinlik kazandıran bu kritik gelişmelerle şekillenmeye devam etmektedir.

1.3.2. Kültürel Mirasın Değeri

Kültürel sosyoloji, şehir planlaması ve farklı yapı biçimleri tartışılırken, modernleşme ve çağdaşlık temelli yaklaşımların hem kentsel hem de kırsal bölgelerde kültürel miras üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu belirtilmiştir. Bu durum özellikle Türkiye’de birçok örnekle gözlemlenmektedir. Sorunların temelinde, kültürel mirasın değerlerinin yeterince doğru anlaşılamaması yatmaktadır. Kültürel mirasa atfedilen ortak değer, bireylerin ve toplumun kültürel kimliğini şekillendirmedeki öneminden kaynaklanmaktadır. Mirası tehdit eden unsurlar sadece insanın eksiklikleri ve hataları değildir. Doğal afetler de kültürel miras için sürekli bir tehdit oluşturmaktadır. Bir kültürel varlık, ihmalkarlık, düşmanlık veya kaçakçılık gibi insan kaynaklı sebeplerle zarar görmüş olsun ya da deprem ve yağmur gibi doğal olaylarla aşınmış olsun, önemli olan nokta zararının geri dönüşümsüz olmasıdır. Bu nedenle, kültürel mirasın değerini ve önemini anlamak, onu etkili bir şekilde korumanın başlangıcıdır. Günümüz kültürel miras yönetimi politikaları, mirasın sadece korunmasının yeterli olmadığını; aynı zamanda sosyal ve ekonomik yaşamın bir parçası haline getirilmesi ve bu kaynaklardan faydalanılmasının da önem taşıdığını açıkça ifade etmektedir. Bir yerin ya da nesnenin değeri, ona yüklenen anlamlarla şekillenir; ancak bu değerleri belirlemek çoğu zaman karmaşık bir süreçtir. Çünkü değerler, toplumsal bağlamdan bağımsız olmayıp kültürden kültüre farklılık gösterir. Mason ve Avrami ise, kültürel miras çalışmalarında değerlerin referans olarak kullanılmasının, ortak bir anlayış ve iletişim dili geliştirmek açısından önemli olduğunu belirtmektedir. (Mason ve Avrami, 2002, s. 15).

Kültürel mirasın taşıdığı değerleri net bir şekilde tanımlayan ilk çalışma, Alois Riegl’e aittir. "Anıtların Modern Kültü: Karakteri ve Kökeni" adlı eserinde Riegl, anıtların değerlerini; yaş değeri, tarihsel değer, anısal değer, kullanım değeri, sanatsal değer ve yenilikçi değer olarak sınıflandırmıştır (Riegl, 1982). Riegl’in 20. yüzyılın başındaki değerlendirmesini takiben birçok farklı çalışma yapılmıştır. Lipe, dört ana değeri tartışmaktadır: ekonomik, estetik, çağrışımsal-sembolik ve bilgilendirici (Lipe, 1984). Literatür taraması, farklı sınıflamalar yapılsa da kabul edilen değerlerin benzer olduğunu

göstermektedir. Bu çalışmada, kültürel mirasın değerlerini birkaç başlık altında gruplanmıştır (ICOMOS, 2013):

- Kimlik, Belgeleme, Süreklilik ve Çevresel Değerler
- Sanatsal, Mimari ve Estetik Değerler
- Ekonomik, Fonksiyonel ve Eğitsel Değerler
- Tarihsel, Geleneksel, Mitolojik ve Anıtsal Değerler
- Eşsizlik, Nadirlik ve Otantik Değerler
- Kimlik, Belgeleme, Süreklilik ve Çevresel Değerler

Ahunbay'a göre, bu niteliği taşıyan kültürel varlıkların belgesel değeri, korunma süreçlerinde ayrı bir öneme sahiptir. Belgesel değer, diğer tüm değerleri kapsayan geniş bir kavram olarak değerlendirilebilir. (Ahunbay, 1992, s. 87). Bireyler veya gruplar kendilerini "x veya y'den" olarak tanımladığında, toplumun kolektif hafızası ve paylaşılan kimliği kültürel belgelerle inşa edilir.

Kültürel miras bağlamında "süreklilik" değeri, bir varlığın modern toplumsal hayatta varlığını sürdürmesini ifade eder. Bu, yapının işlevini koruyarak muhafaza edilmesini mümkün kılar. Böylece yapı, çağdaş bir işlevle varlığını sürdürerek önemli bir koruma anlatısı oluşturur ve "geçmişimiz için bir gelecek" olarak hizmet eder (Emre, 2017, s. 43).

Bu farkı belirleyen en önemli etkenlerden biri, anıtsal yapının mimari estetiğini şekillendiren öğelerdir. Bu tür yapıların görsel güzelliği yalnızca tarihsel değeri artırmakla kalmaz, aynı zamanda sanatsal değerlerini de pekiştirir. Bir kültürel objenin estetik kalitesi, genellikle korunmasında önemli bir faktör olup, yeni sanatsal yaratıcılığa ilham verebilir. "Değer" kavramı gündeme geldiğinde, nesnelerin ekonomik değeri genellikle akla gelir. Ancak sanatsal değerın ekonomik değerden bağımsız olarak göz ardı edilmemesi gerekir. Sanayi devriminden bu yana, kontrolsüz gelişim ve sanayileşme, özellikle şehirlerdeki mimari estetikle ilgili artan endişelerle tartışma konusu olmuştur. Küreselleşme ile birlikte, dünya genelindeki şehirler birbirine giderek daha fazla benzerlik göstermeye başlamıştır. Konut teknolojilerinin etkisiyle, peyzaj, dil, din veya iklim gibi özgün kültürel özellikler yerine, standart beton yapıların hâkim olduğu kentler yaygınlaşmaktadır. (Kilburn, 2020). Bugün, geçmişten miras aldığımız kültürel mirasa dayalı olarak, İtalya'nın antik şehirleri olan Venedik, Floransa ve Roma gibi birçok şehri ayırt ediyor ve anlam yüklüyoruz. Buna karşın, dünyadaki şehirlerin modern inşaat teknolojilerine ve mimari anlayışa bırakılan alanları, giderek benzer beton bloklarla dolmaktadır. Bu yeni kentsel ortamda, bireyler mirastan yoksun alanlarda kimliklerini inşa etmenin gerçeğiyle yaşarlar.

1.3.2.1. Ekonomik, Fonksiyonel ve Eğitimsel Değerler

Maddi açıdan, bir kültürel varlığın değeri, doğrudan ya da dolaylı olarak sağladığı kullanım faydalarına dayanır. Ekonomiye katkı sağlayan pek çok alan bulunmaktadır; bunların başında turizm, eğlence sektörleri ve yaratıcı endüstriler gelir. Kültürel miras alanları etkin yönetildiğinde, bulundukları bölgelerde önemli bir ekonomik hareketlilik ve gelir kaynağı oluşturabilir. Örneğin, bu alanların çevresinde müzeler, alışveriş merkezleri, çeşitli mağazalar, restoranlar ve ulaşım ile lojistik hizmetleri yer alır; tüm bu unsurlar büyük bir ekonomik ekosistemin oluşmasına destek verir (Hoppen ve Brown, 2014, s. 37). Birçok durumda, toplumun kültürel mirası korumak ve muhafaza etmek için üstlendiği ekonomik maliyetin zamanla karaya dönüşmesi tahmin edilebilir.

Kültürel miras, pek çok profesyonelin yetiştirilmesinde de eğitimsel bir işlev görebilir. Hareketli veya hareketsiz, somut veya soyut olsun, kültürel miras varlıkları, fiziksel biçimlerinde, günlük yaşamda sıklıkla işlevsel bir kullanım sağlar. Örnek olarak, Kapalıçarşı kendi özgün işlevini koruyarak ekonomik hayatta aktif bir rol oynamaktadır. Ancak bu durum her zaman geçerli değildir. Tarihî dönemde dini amaçlarla inşa edilen bazı tapınaklar artık orijinal işlevlerini sürdürmese de önemli kültürel turizm merkezleri olarak ekonomik katkı sağlamaya devam etmektedir. Miras öğelerinin taşıdığı değerlerden faydalanmak, yalnızca bunları depolarda veya arşivlerde saklamakla mümkün olmaz (Kılınç, 2022, s. 52-53).

1.3.2.2. Tarihsel, Geleneksel, Mitolojik ve Anıtsal Değerler

Hareketli veya hareketsiz, somut veya soyut olsun, kültürel miras objeleri, yaşayan tarihsel belgeler olma özelliğini taşır. Tüm kültürel miras objeleri, onları yaratan toplumlardan devredilen yaşayan tarihsel eserlerdir. Bu miras öğeleri, geçmişte yaşayan toplulukların insani, ekonomik veya sosyal yönlerine dair çok fazla bilgi içerir. Bu anlamda, kültürel miras objeleri, tarih, antropoloji, arkeoloji ve hatta coğrafya gibi farklı disiplinler için önemli bir kaynaktır (Kılınç, 2022, s. 53).

İnsanlığın vazgeçilmez uğraşlarından biri, geçmişini bilme ve öğrenme arzusudur. Bireylerin sağlıklı bir şekilde toplumsallaşabilmesi ve kültürel sürekliliğin var olabilmesi için, kültürü oluşturan öğelerin de aktarılması gerekir. Kültürel miras öğeleri, geçmişten gelen bireysel ve toplumsal etkinliklerin, tarihsel belgeler biçiminde yansımalarıdır (Emre, 2017, s. 35-36). Toplumsal hafızalar, gelenekler ve mitler bu belgelerde ifade bulur. Nuh'un Gemisi hikayesinin geçtiği bir doğal miras alanı olan Ağrı Dağı gibi, mitoloji, inançlar ve miras alanları sıklıkla iç içe geçmiştir. Birçok kültürel alan, efsaneler veya geleneklerle

ilişkilidir. Kültürel yapıları inşa eden toplumlar, bunları inançları, değerleri, yaşam tarzları ve gelenekleriyle oluştururlar.

1.3.2.3. Eşsizlik, Nadirlik ve Otantik Değerler

Binalar, inşa edildikleri dönemin özelliklerini ve tarihsel yolculukları boyunca kazandıkları katmanları korudukları ölçüde otantiklik değeri kazanır. Otantiklik, bir yapının konumundan, malzemelerinden, tekniklerinden veya tasarımından kaynaklanabilir. Bir bina, benzerlerinin kaybolmuş olması nedeniyle nadir veya eşsiz hale gelerek bu kültürel miras varlıkları değer kazanabilir (Karaman, 2017, s. 108). Bazı objeler, nadirliklerinden değer elde ederken, diğerleri bir bölgeye özgü olmalarından dolayı değer kazanır. Örneğin, neredeyse Türkiye ve Hollanda ile özdeşleşmiş olan lale, kültürel bir anlam kazanmıştır. Yaratıcı ve özgün mimari yapılar, yalnızca ait oldukları dönemi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda taşıdıkları benzersiz özellikler nedeniyle de ayrıcalıklı bir değere sahiptir.

1.3.3. Kültürel Mirası Yönetmek

Miras yönetimi, kültürel varlıkların korunması ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlayacak politika, yöntem ve yaklaşımların geliştirilmesi ile bu yaklaşımların uygulamaya geçirilmesini ifade eder. Kültür ve kültürel miras, kalkınma aracı olarak giderek küresel çapta önem kazanmıştır. Çok paydaşlı yapısı nedeniyle kültürel miras yönetimi, farklı disiplinlerin iş birliğini zorunlu kılar. İlk olarak anıtlara odaklanan miras anlayışı, zamanla koruma alanlarını da içine alacak şekilde genişlemiş ve yönetim sürecindeki aktörler çeşitlenmiştir. (Kılınç, 2022, s. 54).

1.3.3.1. Kavram ve Fikir Olarak Kültürel Miras Gelişimi

1980'lerden itibaren, kültürel miras yönetimi uluslararası platformlarda önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Hareketli ya da sabit tüm kültürel varlıklar, sadece korunması gereken nesneler olarak değil, aynı zamanda doğrudan kültürel kaynaklar olarak değerlendirilmiştir. Bu yeni bakış açısı, toplumun kültürel varlıklardan hem günümüzde hem de gelecekte yararlanabileceği varsayımına dayanır. Böylece kültürel varlıklar, ekonomik ve kültürel açıdan topluma katkı sağlayan değerli kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Böylece, miras koruma anlayışı, miras yönetimi anlayışına dönüşmüştür (Emre, 2017, s. 311). Gelişen bütünsel yaklaşım ve peyzaj anlayışı, sadece anıtı değil, alanı vurgular. Kültürel varlıklar, bağımsız objeler olarak değil, içinde bulundukları doğal ve kültürel ortam, çevrelerindeki toplumlar ve kentlerle bütünlük şeklinde korunmalıdır. Böylece, "entegre koruma"

kavramının gelişen anlayışı, kültürel miras yönetiminde "yönetim" teriminin artan önemini kolaylaştırmıştır. 1980'lerden sonra, kültürel miras yönetimi üzerine akademik literatür büyümeye başlamıştır. Bu alandaki tartışmaların yoğunlaşması, koruma ile gelişimin birbirini tamamlayan kavramlar olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

1.3.3.2. Yönetim Planı ve Alan Yönetimi

Yönetim planı, korunması gereken alanın kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla nasıl korunacağını belirten bir belgedir. Bu plan, tek seferlik bir doküman olmaktan ziyade; uygulanması ve sonraki süreçleri kapsayan dinamik bir süreç olarak ele alındığında etkili olur. Korunacak mirasın geleceğine yönelik atılacak adımlar, mantıklı bir neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Yönetim planı hem iç hem de dış faktörlerin güçlü ve zayıf yönlerini, ayrıca olası tehditleri ortaya koymalı ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunmalıdır. Ayrıca plan, devam eden süreçleri tanımlayarak mirasın değişen koşullara uyum sağlamasını sağlamalı ve belirli hedefler içermelidir. (Thomas ve Middleton, 2003, s. 5). Genel anlamda, bir yönetim planı, korunması gereken alanın somut ve soyut özelliklerini tanımlayan, nasıl korunacağına dair açıklamalar yapan ve ilgili hedef ve amaçları içeren eşsiz bir belgedir.

Çağdaş koruma yaklaşımlarının gelişmesiyle birlikte, "alan yönetimi" yaklaşımının ortaya çıkması önemli bir değişikliktir. Bu yaklaşım, koruma alanlarının planlanması ve yönetilmesi için sürdürülebilir bir sistem oluşturmayı amaçlamaktadır. UNESCO'nun uzun yıllardır sürdürdüğü kültürel miras çalışmalarının sonucunda geliştirilen "Dünya Mirası" kavramı ve miras alanlarıyla ilgili liste yayınlanması, kültürel mirasın korunmasına verilen küresel önemi artırmış ve bu konuya dikkat çekmiştir. Dünya Mirası listelerine dahil olmanın koşullarından biri, koruma alanları için bir yönetim planı hazırlama zorunluluğudur. Bunu takiben, Türkiye de 2004 yılında 5226 sayılı yasa ile yönetim planı uygulamasını benimsemiştir (Ayrancı, 2007, s. 139). Türkiye'de yönetim planı ve alan yönetimi uygulamaları, UNESCO Dünya Mirası listesine adaylık sürecinin zorunlu bir gereği olarak değerlendirilebilir. Bu alandaki akademik ve idari tartışmalar, yönetim planlarının hazırlanması sürecine dair kapsamlı bir bilgi ve literatür birikimi oluşturmuştur. 2016 yılında yönetim planlarının hazırlanması yetkisi yerel yönetimlerden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aktarılmıştır. Ancak, Bakanlık bu yetkiyi yeniden yerel yönetimlere devretmek üzere protokoller imzalayabilmektedir. Günümüzde, Dünya Mirası listesinde bulunan 18 alandan 11'inin yönetim planları mevcuttur ve mevcut planların güncellenme ihtiyacı sürmektedir. (Ulusan, 2021, s. 25-27). Bir kültürel alanın Dünya Mirası olarak tescili, sürecin sonu değil,

yeni bir başlangıç olarak kabul edilmelidir. Asıl hedef, kültürel varlıkların korunmasını sağlamak ve toplumun bu değerlerden sürdürülebilir şekilde yararlanmasına olanak tanımadır. Bu çerçevede, yönetim planları tek seferlik hazırlanan belgeler olmaktan ziyade, sürekli güncellenmesi gereken dinamik dokümanlar olarak ele alınmalıdır. Kültürel alanların yönetim sürecinde üç ana unsur bulunmaktadır. Birincisi, yönetilecek alanları tanımlayan "Koruma Alanı"dır. İkincisi, alanın neden, nasıl ve hangi süreçlerle korunacağını açıklayan yönetsel eylemler bütünü tanımlayan "Alan Yönetimi"dir. Üçüncüsü ise, tüm paydaşlar arasında iş birliği sağlamak amacıyla hazırlanan, verimli, sürdürülebilir ve etkili alan yönetimini sağlamak için bir araç olan "Yönetim Planı"dır (Güler & Ekinci, 2010, s. 2). Yönetim planlarının, koruma alanlarından sorumlu yöneticiler ve kurumlar için kritik bir rehber niteliğinde olduğu genel olarak kabul edilmekle birlikte, planın hazırlanış biçimi ve içeriği konusunda farklı modeller geliştirilmiştir (Tablo 2). Bu alanda öne çıkan temel çalışmalar şunlardır:

- Dünya Mirası Alanları Yönetim Rehberi, ICCROM
- Koruma Alanları İçin Yönetim Planı Rehberi, IUCN
- Tarihi Çevrelerin Yönetimi, ICOMOS UK

Tablo 2. Temel Yönetim Planı Çalışmalarının İçerik Açısından Karşılaştırması (Kılınç, 2022, s. 58-59)

Dünya Mirası Alanları Yönetim Rehberi ICCROM (1998)	Koruma Alanları İçin Yönetim Planı Rehberi IUCN (2003)	Tarihi Çevrelerin Yönetimi ICOMOS UK (2005)	Alan Yönetimi ve Anıt Düzenlemesi
1. Önsöz 2. Alan Tanımlaması 3. Değerlendirme ve Hedefler 4. Eylemler 5. Kaynakça	1. Giriş 2. Alan Tanımı 3. Alan Değerlendirmesi 4. Sorunlar ve Problem Analizi 5. Vizyon ve Hedef Belirleme 6. Bölgesel Plan Hazırlığı	1. Tarihi Alanın Tanımı 2. Değerlerin Tanımlanması 3. Yönetim Seçeneklerinin Değerlendirilmesi ve Hedef Belirlenmesi	1. Mevcut Durum Analizi 2. Alan Analizi 3. Vizyon ve Politikalar 4. Çalışma Programı, Zamanlama ve

	7. Eylemlerin Belirlenmesi 8. İzleme ve Değerlendirme	4. Çalışma Planı ve Yönetim Teklifleri 5. Uygulama 6. İzleme ve Değerlendirme	Projelerin Belirlenmesi 5. İzleme, Gözden Geçirme ve Eğitim Planlaması
--	--	---	---

Bu belgelerin yönlendirdiği yönetim planı süreci, üç ortak unsuru paylaşmaktadır:

- Koruma Alanının Değerlerinin Tanımlanması
- Takip Edilecek Koruma Politikalarının Belirlenmesi

Uygulama ve değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi

Koruma alanının değerlerinin tanımlanması, belgelenecek alanın detaylı analizlerini gerektirir. Alanın fiziksel konumu ve sınırları öncelikle belirlenmelidir. Alanın tarihi ve dolayısıyla taşıdığı değerler tespit edilmeli ve yasal durumu netleştirilmelidir. İkinci aşamada, iç ve dış kaynaklardan gelen olumlu ve olumsuz koşulların belirlenmesi için bir SWOT analizi yapılmalıdır. Bu aşamada, uygulanacak koruma politikaları detaylandırılır ve bu politikalar yönetim hedefleriyle desteklenir. Hedeflerin açık, uygulanabilir ve değerlendirilebilir olması için kategorize edilmesi gerekir. Üçüncü aşamada ise eylem planı için gerekli veriler toplanır. Belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla yapılacak faaliyetler tanımlanır; her bir eylem için bütçe, zaman çizelgesi ve sorumlu yöneticiler belirlenir. Etkili sonuçlar elde etmenin temel koşulu ise uygulama sonrasında düzenli izleme ve değerlendirmedir. Bu öz değerlendirmeler, yönetim planının her aşamada gözden geçirilip güncellenmesini sağlar (Ayrancı, 2007, s. 59). Yönetim planı tanımları ve yaklaşımlarındaki ortak nokta, bu planların korunacak alanı tanımlayan, hedefler koyan ve rehberlik eden belgeler olmasıdır. Ayrıca, bu planlar değişen koşullar ve yeni teknolojiler doğrultusunda güncellenerek dinamik bir süreç içinde devam eder.

Yönetim planı hazırlama süreci, farklı disiplinlerden uzmanların katkısını gerektirir ve genellikle çok paydaşlı bir yapıya sahiptir. Merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, yerel halk ve turistler gibi ilgili taraflar sürecin önemli paydaşlarıdır. Bu paydaşlar arasında karşılıklı anlayış ve iş birliğinin geliştirilmesi, stratejik yönetim ve etkili iletişim yönetimi açısından büyük önem taşır. (Kılınç, 2022, s. 53).

Stratejik iletişim yönetimi, algı yönetimi, kamu diplomasisi ve paydaş yönetimi gibi araçlarla koordinasyonu kolaylaştırır. Paydaşlarla diyalog temelli, iki yönlü simetrik iletişim, krizleri ve anlaşmazlıkları en aza indirerek uzlaşmayı teşvik eder (Çınarlı, 2014, s. 32). Yönetim planında mutabık kalınan özellikler, kalite döngüsünü işaret eden stratejik planlama belgeleri olarak kabul edilebilir. Stratejik planlar, ekonomik ve teknolojik çevreler gibi dış faktörleri dikkatlice inceler. Amaç, dış çevre ile konu arasında uyumu sağlamaktır. Çalışmanın nihai noktalarını belirten hedefler yazılır ve planlanır (Karadoğan Doruk, 2009, s. 2). Tüm bu süreçler, dinamik hale getirilmesi için izleme ve revizyonlarla takip edilir.

1.3.3.3. UNESCO, Türkiye ve Kültürel Miras

Anlam ve değer taşıyan kültürel miras varlıkları, eşsiz ve benzersizdir. Benjamin'in de söylediği gibi, kendi "aura"sına sahiptirler (Benjamin, 2008). Kültürel miras varlıklarının, kült değer ve özgün değeri olanların, teknik araçlarla çoğaltılması, eserlerin eşsizliği göz önüne alındığında anlam taşımaz. Tarihten değerini alan eserler yalnızca korunarak geleceğe aktarılabilir. Koruma sürecinin çok katmanlı ve çok paydaşlı yapısı, kültürel mirasın bir yönetişim alanı haline gelmesine yol açmaktadır. Bu yönetişimin uygulanmasında, özellikle UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar ve iş birlikleri, kültürel miras yönetimini şekillendiren ve ilerleten temel aktörler olarak öne çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler ve UNESCO bu yolu açmış olsa da kültürel miras yönetimi için tarihsel olarak asıl sorumluluk devletlere düşmüştür. Mirasın, ulusların kimliklerini inşa etmedeki önemli rollerine bakıldığında, bunun bir tesadüf olmadığı açıktır. Ayrıca günümüzde kültürel mirasın, turizm ve hatta ekonomi açısından önemli bir parça olduğu da belirtilmelidir. Bu nedenle, devletler bu alanda politikalar ve stratejiler geliştirmeye devam etmektedirler (Kılınç, 2022, s. 60).

Pek çok ülke, kültürel miras politikalarını kültürel politikalarının bir parçası olarak içermektedir. Kültür, sosyal refaha katkı sağlayan önemli bir faktördür ve bu nedenle devlet tarafından korunması gereken bir konudur. Kaynakların yönetimi, öncelikle merkezi kamu idareleri tarafından gerçekleştiriliyor olsa da bu bir zorunluluk değildir. Türkiye'de, bu alandaki çoğu yetki ve sorumluluk Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurulmasından önce, bu faaliyetler Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yürütülüyordu. Türkiye'de kültürel politikanın sürekli ve düzenli bir şekilde kurulması, Cumhuriyet sonrası döneme dayansa da kültürel varlıkları koruma amacıyla çıkarılan yasalar Osmanlı dönemine de uzanmaktadır. Bugün, 1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Türkiye'deki bu faaliyetlerin temel hukuki dayanağını oluşturmaktadır. 2004 tarihli 5226 sayılı Kanun ise, küresel gelişmeler doğrultusunda

destekleyici hükümler düzenlemiştir (Negiz, 2017, s. 165-167). Genel olarak, Türkiye'nin kültürel miras çalışmaları, uluslararası düzenlemelere uygun olarak yapılmaktadır ve Türkiye, bu alandaki uluslararası anlaşmaların bir tarafıdır.

Türkiye, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Dünya Mirası Listesi'nde yer alan birçok unsura sahiptir. 18 kültürel unsur ile Türkiye, Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde en fazla unsur bulunan ilk beş ülkeden biri konumundadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Bu unsurlar şunlardır:

- Hikâye Anlatıcılığı
- Mevlevi Sema Töreni
- Aşıklar Geleneği
- Nevruz (Çokuluslu)
- Karagöz (Türk Gölge Oyunu)
- Geleneksel Sohbet Toplantıları
- Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
- Alevi-Bektaşî Ritüel Semahı
- “Keşkeği” Ritüeli (Geleneksel Bir Yiyecek)
- Mesir Macunu Festivali
- Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği
- Ebru: Türk Kâğıt Matarna Sanatı • Geleneksel Çini Sanatı
- İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşım Kültürü: Lavash, Katırma, Jupka, Yufka (Çokuluslu)
- Bahar Kutlaması: Hıdrellez (Çokuluslu)
- ıslık Dili (UNESCO Acil Koruma Listesi)
- Dede Korkut/Korkut Ata/Dede Korkut Mirası: Epik Kültür, Masallar ve Müzik (Çokuluslu)
- Geleneksel Türk Okçuluğu

Geçmişten günümüze kültürel ve doğal açıdan evrensel değere sahip eserleri korumak, toplumda farkındalık yaratmak ve zarar gören ya da tehdit altındaki kültürel mirasın korunmasında iş birliği sağlamak amacıyla, 16 Kasım 1972 tarihinde "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeye 1982 yılında, 2658 sayılı Kanun ile taraf olmuştur. UNESCO, bu kapsamda, uluslararası öneme sahip kültürel ve doğal varlıklara "Dünya Mirası" statüsü vermektedir. Bu varlıklar; doğal alanlar, anıtlar veya sit alanları olabilir. Dünya Mirası listesine dahil edilme süreci, sözleşmeye taraf ülkelerin başvurusu ile başlamakta; ardından Uluslararası

Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ile Doğayı Koruma Uluslararası Birliği (IUCN) uzmanlarının değerlendirmeleri doğrultusunda, Dünya Mirası Komitesi tarafından karar verilmektedir. Bu statü, uluslararası alanda övgüye değer ve korunması gereken doğal oluşumlar, anıtlar ve alanlara tanınmaktadır. Üye devletlerin UNESCO'ya başvurusu ile başlayan başvuru süreci, ICOMOS ve IUCN uzmanlarının değerlendirmeleri sonrasında statü verilir. 2020 itibarıyla 1.121 eser Dünya Mirası olarak kaydedilmiştir. Kültürel Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında Türkiye, 18 kültürel miras varlığının bu listeye dahil edilmesini sağlamıştır. Türkiye'deki Dünya Mirası alanları şunlardır (Kılınç, 2020, s. 63-64):

- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifa (Sivas) 1985
- İstanbul Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
- Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karışık Miras Alanı)
- Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
- Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
- Hierapolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karışık Miras Alanı)
- Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
- Safranbolu (Karabük) 1994
- Troya Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
- Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (Bursa) 2014
- Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (İzmir) 2014
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
- Efes (İzmir) 2015
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
- Afrodisias (Aydın) 2017
- Göbeklitepe (Şanlıurfa) 2018

Bu eserlerin yanı sıra, Türkiye'den 83 miras alanı, kültürel miras alanları için geçici (ihtiyari) listede yer almakta olup, başvuru süreci halen devam etmektedir.

1.3.4. Kültürel Miras Yönetiminden Sorumlu Kurumlar

Kültürel miras yönetimi söz konusu olduğunda, bu alanın çok paydaşlı bir yapıya sahip olması kaçınılmazdır. Kültürel mirasın korunması, devlet, özel sektör ve bireylerin ortak sorumluluğundadır. Ancak, her kurumun görev ve yetkileri çeşitli yasal

düzenlemelerle belirlenmiştir. Devletler için önemli bir rehberlik görevi üstlenen uluslararası anlaşmalar ve özellikle UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar sürekli gelişim içindedir; ancak her ülkenin yerel koşulları ve mevzuatı farklılık arz eder. Örneğin, Birleşik Krallık'ta, farklı paydaşların kaynaklarını bir araya getirme ihtiyacı, "English Heritage" adlı kurumun kurulmasına yol açmıştır. Resmi adı "Historic Buildings and Monuments Commission" olan English Heritage, hükümet tarafından desteklenen ancak bağımsız ve özerk yetkilere sahip bir kuruluştur. (English Heritage, 2020).

Çeşitli ülkelerde benzer bazen de farklı yapılar gözlemlenebilmektedir. Danimarka'da ilgili bakanlık altında "Kulturstyrelsen" bulunurken, Tunus ve Hollanda'da miras enstitüleri merkezi hükümetin altında çalışmaktadır. Avustralya'da ise merkezi hükümete danışmanlık yapan bir "Heritage Council" bulunmaktadır. Bu durum, devletler arasında kültürel miras yönetiminin organizasyonunda bir standardizasyon bulunmadığını açıkça göstermektedir ve bu alanda merkezi bir yönetim tek bir sorumlu taraf tarafından yapılamaz. Türkiye özelinde incelendiğinde, kültürel miras yönetiminde birçok farklı aktörün yetki ve sorumlulukları bulunduğu görülmektedir. Ancak esas yönetim, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ona bağlı kamu kurumları tarafından yürütülmektedir. Bunun yanı sıra, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, yerel yönetimler (belediyeler) ve kültürel varlıkların sahipleri olan gerçek ve tüzel kişiler de yasal çerçevede belirlenmiş görev ve sorumluluklar taşımaktadır. (Coşkun M., 2005, s. 42-49). Kamu veya özel mülk olup olmamasına bakılmaksızın, tüm kültürel varlıklar, 2863 sayılı Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Kanunu ile korunmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de kültürel miras yönetiminde merkezi hükümetlerin sorumluluk taşıdığı izlenimi olsa da 1992 Rio "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" bu konuda bir dönüm noktası sayılabilir. "Dünya Zirvesi" olarak da bilinen bu konferans, insanlığın kültürel ve doğal mirasa verdiği zararları vurgulamış ve sivil toplum ile yerel yönetimlerin güçlü aktörler olarak ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır (Çamur & Vaizoglu, 2007, s. 299). Sürdürülebilir kalkınma ile çevre arasındaki ilişkiye dikkat çeken bu konferans, Stockholm Konferansı'nın temelini oluşturan merkezi devlet müdahalesi anlayışıyla zıtlık oluşturmuş ve küreselleşme sonucunda özel sektörün, sivil toplumun ve yerel yönetimlerin çevresel sorunların çözülmesindeki artan rolüne dikkat çekmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'de kültürel mirası yönetme ve korumaktan sorumlu ana kurumdur. Bakanlığın tarihi, Osmanlı dönemine kadar uzanır; 1845'te Sultan Abdülmecid'in Bizans yazıtlarını İstanbul'a getirmesiyle müzeciliğin temelleri atılmıştır (Pasinli, 1994, s. 307). Osmanlı'da eski eserleri korumaya yönelik

yönetmelikler çıkarılmıştır ve modern "Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Kanunu"nın temelleri bu döneme dayanmaktadır (Çal, 1997, ss. 391-392). 1971 yılında kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi, tanıtılması ve turizmin desteklenmesi alanlarında faaliyet göstermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). Bu bağlamda, Kültürel Miras ve Müzeler Genel Müdürlüğü de bürokratik yapısındaki değişikliklere rağmen kültürel mirasın korunması ve tanıtımı çalışmalarını aralıksız olarak sürdürmektedir. (Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID), 2024). Türkiye'nin müzecilik alanındaki gelişmeler Avrupa ülkelerinin gerisinde kalsa da Bakanlık, önemli müzelerin kurulmasına katkı sağlamıştır (Sunar, Ülker, & Kartal, 2022, ss. 168-169). Kültürel Mirası Koruma Yüksek Kurulu, taşınmaz kültürel varlıkların korunması ve restorasyonuna ilişkin ilkeler belirlerken, bölgesel kurullar, yerel kültürel varlıkların korunmasına yönelik kararlar almaktadır (Koruma Kurulları, 2024).

Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı: 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Nafia Nezareti adıyla kurulan bakanlık, "İmar ve İskân", "Çevre ve Orman" ve "Çevre ve Şehircilik" gibi çeşitli isim değişiklikleri geçirmiş ve yönetmelik, yetki ve sorumluluklarında farklı dönemlerde değişiklikler yaşanmıştır. Bakanlık içinde yer alan Doğa Koruma Genel Müdürlüğü, milli parklar ve sit alanları gibi doğal miras alanlarından sorumludur. Genel müdürlük altında çalışan aşağıdaki departmanlar, doğal varlıkların korunmasında önemli rol oynamaktadır: Araştırma ve Tescil Dairesi, Yönetim Planları ve İzleme Şubesi, OCK Bölgeleri ve Doğal Miras Alanları Şubesi ve Envanter Dairesi. Bakanlık birimleri, dünya doğal miras alanlarının araştırılması, tescil edilmesi, hukuki işlemleri ve koruma-izleme faaliyetlerinden sorumludur (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2024). Orman rejimi altındaki alanlar ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın yetkisindedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü: Vakıflar, insanlık tarihinin her döneminde var olan dayanışma geleneğinin kurumsallaşmış biçimleri olarak karşımıza çıkar. Türkiye'de Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1920 yılında Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti adıyla kurulmuş, 1924'te ise mevcut adını almıştır. Ancak vakıfların Osmanlı tarihindeki önemi büyüktür. Bazı kaynaklar, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir vakıf medeniyeti olarak tanımlar. Vakıflar Genel Müdürlüğü, üyeleri vefat eden 41.500 vakfın yönetimini devralarak faaliyetlerine devam etmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020). Vakıflar Kanunu'na dayalı olarak çalışan Genel Müdürlük, vakıflara ait kültürel miras objelerinin korunması ve restorasyonunda önemli bir rol oynamaktadır.

Yerel Yönetimler: Yerel yönetimler, halkın kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu ve antik çağlara dayanan kurumlardır (Keleş & Hamamcı, 2002, s. 274). Yerel

yönetimler, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde kritik bir rol üstlenir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Kanun, yerel yönetimlere miras eserlerini restore etme yetkisi vermiştir; ancak bu düzenleme çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. (Dinçer, 2010). Bu tartışmalar, tarihi binaların ticari kullanımı ve kentsel dönüşümün miras dokusuna zarar verme potansiyelini içermektedir. Türkiye’de kültürel miras yönetimi, merkezi hükümetin, özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın baskın rolüne dayanırken, dünya genelinde yerel yönetimlerin sorumlulukları gelişmektedir (Basmacı, 2017, s. 18). Türkiye’nin merkeziyetçi yapısı, 2021’de yapılan değişikliklerle daha da güçlenmiş, yönetim yetkisi belediyelerden Kültür ve Turizm Bakanlığı’na devredilmiştir. Bu, yerel düzeydeki yetkilerin merkezi düzeye kaydırılmasını göstermektedir.

Yerel yönetimler, kültürel mirasın sürdürülebilir şekilde korunmasında hayati bir rol üstlenir; zira bu koruma hem merkezi kurumlar hem de yerel yönetimlerin birlikte çalışmasıyla başarıya ulaşabilir. (Konak İrkit, 2019, s. 45). Belediyeler, yerel eğitim birimleri ve KUDEB büroları gibi yapılar aracılığıyla mirasın korunmasını sağlamaktadır (Tören, Kozak, & Demiral, 2012, s. 81). Ayrıca, şehir meclisleri de kültürel miras yönetiminde aktif rol oynamaktadır; belediyeler, meclislere mali ve maddi destek sağlayarak onların faaliyetlerini sürdürmesini sağlamaktadır (Kent Konseyi, 2024).

Sivil Toplum: İnsanlar, toplumsal varlıklardır ve toplumlarının sorunlarına duyarlı, sorumlu bireyler olarak gönüllülük ve dayanışma ilkelerine dayalı olarak örgütlenirler. Sosyal meselelerde iş birliği ve duyarlılık geliştirmeyi amaçlayan bu sivil girişimler, İngilizcede "Non-Governmental Organizations" (NGOs), Türkçede ise "Sivil Toplum Kuruluşları" (STK'lar) olarak bilinir. Kültürel mirasın yönetimi, devletleri yönlendiren uluslararası kuruluşlar tarafından makro düzeyde düzenlenen bir alan olsa da devletlerin ihmali ve zararı, sivil girişimlerin önemini ortaya koymuştur. Kültürel miras yönetiminde STK'lar, strateji belirleme, yasadışı ticareti engelleme ve koruma bilincini yayma gibi kritik roller üstlenmektedir (Şahin & Güner, 2006, s. 2). Devletlerin kültürel mirası koruma çabalarına rağmen, süreç toplumsal katılımı gerektirir ve bu noktada sivil girişimlerin önemi büyüktür. Türkiye’de faaliyet gösteren bu organizasyonlar giderek çeşitlenmekte olup, ÇEKÜL, KUMID, TMMOB ve TEMA gibi öne çıkan sivil toplum kuruluşları önemli bir yer tutmaktadır (Kılınç, 2022, s. 71).

- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL): ÇEKÜL Vakfı, doğal, tarihi ve kültürel varlıkları korumak amacıyla 1990 yılında kurulmuştur. Faaliyetleri gönüllülüğe dayanmaktadır. Vakıf, koruma amaçlı şehir planlarının hazırlanmasına katkıda bulunmanın yanı sıra eski mahallelerde canlandırma projeleri

ve geleneksel yapılarda cephe restorasyonları gerçekleştirmiştir. Vakfın bir diğer önemli faaliyeti, ülke genelinde ağaçlandırma projelerini desteklemesidir (ÇEKÜL, 2024).

- Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID): KUMID, 2006 yılında çoğunluğu akademisyenlerden oluşan bir grup tarafından kurulmuştur. Dernek hem barış dönemlerinde hem de savaş ve afet sonrası dönemlerde kültürel mirasa zarar verilmesini önlemek amacıyla yerel ve uluslararası paydaşlarla iş birliği yapmakta ve kültürel mirasın korunması konusunda kamuoyunu bilinçlendirmektedir (KUMID, 2024).
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB): TMMOB, bir meslek kuruluşu olarak 1954 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Birliğin amaçları arasında, "ülkenin doğal kaynaklarını bulmak, korumak ve yönetmek, çevresel ve tarihi değerleri korumak, ülkenin sanatsal ve teknik gelişimine katkıda bulunmak" bulunmaktadır (TMMOB, 2024).
- Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA): 1992 yılında kurulan TEMA, erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve doğal varlıkların korunmasına odaklanmaktadır (TEMA, 2024). TEMA'nın "Türkiye Çöl Olmasın" sloganı, ülke çapında geniş destek bulmuştur.

2. KÜLTÜREL MİRAS, DİJİTAL İMKANLAR VE TARİHİ YAPILARIN DİJİTALLEŞTİRİLMESİ

Geçmişten günümüze aktarılmış ve geleceğe taşınması amaçlanan kültürel miras unsurları, teknolojinin hızlı gelişiminden doğrudan etkilenmektedir. Bilgi çağının değişken yapısı, kültürel miras yönetiminde teknolojinin etkin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Özellikle iletişim alanındaki hızlı teknolojik ilerlemeler, günümüz toplumlarına coğrafi sınırların önemini azalttığı bir dünya sunmaktadır. Bu bağlamda dijital sanat, dijital kültür, sanal gerçeklik ve büyük veri gibi kavramlar, kültür alanında giderek daha merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu bölüm, dijitalleşmenin kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesinde nasıl kullanıldığını ele almaktadır.2.1. Dijitalleşme ve Yeni Medya

"Dijital" terimi, bilgisayarlar tarafından işlenebilen, 1 ve 0'lardan (Açık/yüksek voltaj (1) ve Kapalı/düşük voltaj (0)) oluşan bir formatı ifade eder. Dijital ile analog arasındaki fark, yeni medya teknolojilerinin ortaya çıkışıyla önem kazanmıştır. Teknolojik açıdan, verilerin dijital formatta işlenmesi devrim niteliğinde bir gelişmeyi temsil etmektedir. Ancak dijital teknolojilerin bireylere sunduğu avantajlar, sistemin teknolojik altyapısından çok daha önemlidir. Teknolojik dönüşüm, toplumsal ve kültürel değişimlerle eş zamanlı ilerlemektedir. Günümüzde dokunma, kitle iletişimin temel unsurlarından biri haline gelmiş ve bu durum, "ekran nesli" olarak tanımlanan yeni bir kuşağın ortaya çıkmasına yol açmıştır. (Altunay, 2012, s. 41–43).

Dijital teknoloji sayesinde, günümüz dünyasında iletişim tek bir araçtan ziyade çok kanallı bir yapıya dönüşmüştür. Mikroişlemci teknolojisindeki ilerlemelerle, küçük elektronik cihazlar birçok işlevi yerine getirebilir hale gelmiştir. İnternet bağlantısına sahip bir cihazla kitap okunabilir, müzik dinlenebilir, film izlenebilir ve hatta anlık iletişim kurulabilir. Dijitalleşme, farklı biçimlerdeki verileri, 1 ve 0'lardan oluşan bilgisayar diline dönüştürmektedir. Bu durum, verilerin işlenmesini, izlenmesini, üretilmesini veya dağıtılmasını analog çağda mümkün olmayan şekillerde kolaylaştırır ve hızlandırır (Özel, 2010, s. 311).

Bu teknolojik eğilim, yakınsama veya entegrasyon olarak adlandırılmakta ve etkileşimli iletişim sağlayan araçların çeşitlenmesini hızlandırmaktadır. Rus-Amerikalı bilgisayar ve medya kuramcısı Lev Manovich, *Yeni Medyanın Dili* adlı eserinde, medyanın ve bilgisayar teknolojilerinin farklı alanlarda gelişimi sonucunda entegrasyon sağlandığını ve yeni medyanın ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Manovich'e göre, bu teknolojik

gelişmelerde ideolojik motivasyonlar etkili olmuştur. Amaç, baskın ideolojileri yaymak için insanlara aynı mesajları metin, görüntü ve ses formatında sunmaktır. Ayrıca, milyarlarca bireye ait verilerin izlenmesi ve kaydedilmesi gerekliliği, bilgisayar teknolojilerine olan bağımlılığı artırmıştır. Bu çerçevede, bilgi ve iletişim teknolojileri ile modern kitle iletişim araçları birbirini tamamlayıcı bir şekilde işlev görmektedir. (Manovich, 2001).

Bir diğer düşünür Thompson ise yeni medyayı kitle iletişim araçlarıyla ilişkilendirerek, dijital teknoloji sayesinde kullanımı kolaylaşan, yetenekleri artan veya genişleme potansiyeline sahip iletişim araçları olarak tanımlar (Thompson, 1995, s. 132–137). Dijital teknolojilerdeki ilerlemeler, geleneksel iletişim araçlarına olan bağımlılığı azaltırken, analog ve dijital kitle iletişim araçlarının giderek daha fazla iç içe geçmesine yol açmıştır. İnternet, iletişim normlarında köklü değişiklikler yaparak hem bireyler hem de işletmeler için verimliliği artırmıştır. Ancak geleneksel medya kuruluşları da kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanmak için yeni medya araçlarından yararlanmaktadır. Dijitalleşme kitle medyasını önemli ölçüde dönüştürse de bu alandaki sınırlar hâlâ netleşmemiştir. (McQuail, 2000, s. 28).

Kültürel bellek kurumları bağlamında dijitalleşme, kitap, süreli yayın, mikrofilm ve video kaset gibi analog materyallerin dijital kopyalarının üretilmesini içerir. Kültürel varlıkların ve sanat eserlerinin dijital kopyalarının elde edilmesi birçok fayda sağlamaktadır. Bunların başında, uzak konumlardaki kullanıcılar için uzaktan ve açık erişim imkânı sunmak gelir. Bu temel faydanın ötesinde, dijitalleşme, paydaş girişimleriyle koleksiyonların zenginleştirilmesini, araştırma ve eğitim potansiyelinin artırılmasını ve dijital araçlarla kültürel mirasın korunmasına yönelik faaliyetleri desteklemektedir (Hughes, 2004, s. 9–17). Günümüzde, kültürel varlıkları görmek için fiziksel olarak bir mekânda bulunma gerekliliği ortadan kalkmıştır.

Yeni medya teknolojileri, kültürel mirası sadece erişim ve koruma boyutunda değil, aynı zamanda hedef kitlelere ulaşmayı amaçlayan kültürel miras yöneticileri için de çeşitli yeni zorluklar ve fırsatlar yaratmaktadır. 2020 yılında küresel bir sorun haline gelen COVID-19 pandemisi, kültürel mekânların kapatılmasına ve kültürel faaliyetlerin neredeyse tamamen durmasına neden olmuştur. Bu sonuçlar, kültürü doğal seyrinin ötesinde dijital alanda sürdürebilme çabalarını hızlandırmıştır (Kılınç, 2022, s. 75).

2.1.1 Dijitalleşme, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm

Dijitalleşme (Digitization), dijitalizasyon (Digitalization) ve dijital dönüşüm (Digital Transformation) kavramları hem Türkçe hem de İngilizce literatürde sıklıkla karıştırılmakta

ve bazen birbirinin yerine kullanılabilir. Ayrıca, bu terimler çeviri süreçlerinde de çeşitli zorluklara yol açmaktadır. (Kılınç, 2022, s. 75).

Dijitalleşme ya da Sayısallaştırma (*Digitization*), basitçe analog formattan elektronik bir ortama geçişi ifade eder. Fiziksel nesnelerin dijital formatlara dönüştürülmesini, yani sürecin otomasyonunu içerir. Analog bilgiler, 0 ve 1'lerden oluşan ikili (binary) formata çevrildiğinde, bilgisayarlar tarafından depolanabilir, işlenebilir ve iletilebilir hale gelir. Örneğin, daktiloda yazılmış bir metni dijital formata dönüştürmek, sayısallaştırma sürecine bir örnek teşkil eder. Ancak, sayısallaştırmanın bilgiye odaklandığını, süreçlere odaklanmadığını vurgulamak önemlidir (Sezen ve Eren Şenaras, 2022, s. 51). Sayısallaştırma, teknik bir dönüşümü tanımlarken, dijitalleşme bu noktada farklılaşmaktadır.

Dijitalleşme (*Digitalization*), ya da dijital olanakların sağlanması, daha karmaşık tanımlara sahiptir. Gartner'ın BT sözlüğü, dijitalleşmeyi dijital bir işletmeye geçiş süreci olarak tanımlar. Bu, iş süreçlerini dönüştürmek için dijital teknolojilerin ve bilgilerin kullanılmasını vurgular (Gartner, 2013). Bu tanım, kavramı iş dünyasıyla sınırlandırmaktadır. Gray ve Rumpe'ye göre dijitalleşme, verimliliği artırmak ve katma değer oluşturmak amacıyla geniş bir yelpazede dijital teknolojilerden yararlanmayı ifade eder. E-devlet, e-sağlık uygulamaları, akıllı evler ve akıllı şehirler dijitalleşmeye örnek olarak verilebilir (Gray & Rumpe, 2015, s. 1320). Dolayısıyla, sayısallaştırma nesnelere odaklanırken, dijitalleşme "süreçlere" odaklanmaktadır (Türkyılmaz, 2023, s. 279).

Dijital dönüşüm (Digital Transformation) kavramı, bireylerin, kurumların ve makinelerin tüm işleyiş süreçlerine teknolojinin entegre edilmesini ifade eder. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesiyle, dijital dönüşümü tek veya birkaç teknolojiye indirgemek doğru olmaz. Ancak Web 3.0, algoritma tabanlı pazarlama, mobil teknolojiler, geniş bant internet, bulut bilişim, dijital medya, büyük veri, yapay zekâ, artırılmış gerçeklik, Nesnelerin İnterneti (IoT), robotik, 3D yazıcılar, ses ve yüz tanıma teknolojileri, hareket algılama ve mobil sağlık uygulamaları gibi yenilikler, toplumları ve iş yapma şekillerini kökten değiştirmektedir. (Manovich, 2001, s. 47).

Bu nedenle dijital dönüşüm, "bilgi teknolojilerinin yetenekleri ve toplumun değişen ihtiyaçlarına uygun olarak etkili ve verimli hizmetler sunmak amacıyla organizasyonlar tarafından iş süreçlerinin ve teknolojik unsurların kapsamlı bir şekilde dönüştürülmesi" olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda, neredeyse her sektördeki organizasyonlar, yeni dijital teknolojileri keşfetmek ve bunların avantajlarından yararlanmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Dijital dönüşüm, esasen iş operasyonlarının dönüşümünü ifade eder. Bu dönüşüm, tüm ürünleri, süreçleri, organizasyonel yapıları ve yönetim kavramlarını

etkiler. Dijital dönüşümün potansiyel faydaları zamanla çeşitlenmekte ve organizasyonların faaliyet alanlarını, ürünlerini ve tedarik zinciri yönetimlerini etkileyerek sınırlarını genişletmektedir (Aksoy, 2024, s. 3).

Bu dönüşüm süreciyle birlikte hem üretim teknikleri hem de paydaşlarla kurulan ilişkilerde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Dijital dönüşüm, yeni değerler yaratmak için önemli fırsatlar sunar. Vial'ın incelemesine göre, dijital dönüşüm konusundaki 282 çalışmanın analizinde, organizasyonların giderek karmaşıklaşan bir ortamda faaliyet gösterdiği vurgulanmaktadır. Dijital teknolojiler, daha fazla bilgi, işlem kapasitesi, iletişim ve bağlantı imkânı sağlayarak ağ oluşturmayı kolaylaştırmakta ve yeni iş birliği biçimlerini mümkün kılmaktadır. Ancak bu süreç, çıkarları tamamen örtüşmeyen paydaşlar arasında karşılıklı bağımlılıklar da oluşturur. Bu yeni ortam, organizasyonlara büyük yenilik ve performans potansiyeli sunarken, bireylerden endüstrilere ve toplumun geneline kadar geniş kapsamlı etkiler yaratmaktadır. Teknolojideki hızlı ilerleme göz önüne alındığında, dijital dönüşümün tüm sektörlerdeki kurumların gündeminde önümüzdeki uzun dönemde de önemli bir yer tutmaya devam edeceği öngörülmektedir. (Yankın, 2019, s. 5).

Otomasyon, dönüşümün bir diğer boyutudur. Otomasyon, analog verilerin teknolojik olarak dijital bir ortamda işlenmesini ifade eder. Örneğin, bir video kasetin bilgisayar tarafından okunabilir bir formata dönüştürülmesi bu tür bir çabaya örnektir. Süreçlerin dijitalleşmesiyle birlikte "e-hizmetler" ortaya çıkmıştır. İnternet üzerinden yapılan bürokratik işlemler buna örnek olarak verilebilir. Ancak tüm organizasyon yapısını ve tüm paydaş ilişkilerini dijital ortamda yeniden şekillendirme süreci, "dijital dönüşüm" olarak adlandırılır (Yıldırım, 2020, s. 307-8).

Dijital dönüşüm, otomasyon ve e-hizmet süreçlerini sürekli değerlendirerek, bunları daha etkili ve hedef odaklı hale getirmek için sürekli iyileştirme çabası içindedir. (Yankın, 2019, s. 15). Ancak bu faaliyetlerin başarılı olabilmesi için sistemlerin dönüştürülmesinin yanı sıra, bireylerin çalışma tarzlarının ve zihniyetlerinin de dijital çağa uyum sağlaması gereklidir.

2.2. Dijital Kültür

Günümüzde hayatın birçok yönü giderek daha fazla dijitalleşmekte, dijital olarak gözlemlenmekte ve izlenmekte, bu da bir değişim ve dönüşüm sürecine yol açmaktadır. Küreselleşme, kapitalizmin küresel hâkimiyeti ve bilgi ile iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı dijital teknolojiler tarafından beslenmektedir. Teknoloji, bilim, medya ve sermaye için ortak bir zemin haline gelmiş, insanları yakın gelecekle ilgili daha fazla düşünmeye sevk

etmiştir. Teknoloji, yalnızca veri veya veri işleme makineleri olma işlevini aşarak özünde kültürel bir yapıya bürünmüştür (Gere, 2008, s. 16).

Manovich, yeni medyanın ayırt edici beş özelliğini dijital temsil, modülerlik, otomasyon, değişkenlik ve kültürel kodların dönüştürülmesi olarak tanımlar. Ona göre, kültürel kodların dönüştürülmesi, kültürel değerlerin değişmesine yol açar. Yeni medya, kültürel ve hesaplamalı olmak üzere iki temel katman üzerinde çalışır. Dijital alanda oluşturulan ve dağıtılan yeni medya ürünleri, bilgisayar mantığını kültürel alana taşıırken, geleneksel kültürel katmanlar da dijital dünyayı etkiler. Bu etkileşim, yeni bir hibrit kültürün ortaya çıkmasına neden olur (Manovich, 2001) ve bu durum, kitle iletişimi üzerinde doğrudan etkiler yaratır.

İletişim teorileri literatüründe 19. yüzyılın baskı kültürüne ve 20. yüzyılın elektronik kültürüne sıkça atıfta bulunulur. 21. yüzyılın kültürü bağlamında ise, dijital kültür olarak adlandırılan bir literatür giderek gelişmektedir. Deuze'ye göre dijital kültür, bireylerin günümüz ağ tabanlı toplumunda nasıl hareket ettikleri ve etkileşimde bulundukları konusundaki değerler, pratikler ve beklentileri temsil eder (Deuze, 2006, s. 63). Bu terim, farklı kaynaklarda siber kültür, bilgi kültürü veya internet kültürü gibi farklı isimlerle anılsa da mevcut dünya kültürlerini yeniden şekillendirebilen veya dijital ağlara özgü tamamen yeni kültürel düşünce kalıpları oluşturabilen pratikleri ifade eder.

Van Dijk, dijital kültürün temel özelliklerini önceden programlanmış yapılar, parçalanma, yeniden birleştirme (kolaj), kullanıcı tarafından üretilen içerik, hız, görselleştirme ve niceliklendirme olarak sıralar. Yeni medya ile ilgili yaygın görüşler, kültürel ürünlerde sonsuz çeşitlilik ve bireysel yaratıcılığın desteklenmesini vurgularken, Van Dijk bu konuda daha temkinli ve eleştirel bir tutum benimsemektedir. Bu alandaki ilerlemelerin, bireylerin sıklıkla mevcut içeriklerin üzerine inşa etme eğiliminde olduğunu gösterdiğini savunur. Dijital araçlar önceden programlanmıştır ve kullanıcılar genellikle kendilerine sunulan yapılandırılmış içerikle etkileşimde bulunmakla sınırlıdır. Çoğu zaman, seçimleri kullandıkları cihazın yazılım menüsüyle sınırlıdır. Bu programlanmış yapıda her şey kodlanabilir ve parçalanabilir durumdadır. İçerik büyümeye devam eder, ancak yeni içerik sıklıkla eskisine benzer.

Van Dijk, bireylerin kültürel mirasın tüm unsurlarından unsurları birleştirerek eserler ürettikleri bir çağda olduğumuzu belirtir. Ayrıca, dijital kültürün modüler doğasının, teknolojik ürünlerin modüler yapısını yansıttığını vurgular. Ancak, üretilen değer yaratıcı bütünlüğü, bu modülerlik nedeniyle sıklıkla zedelenir. Örneğin, günümüzde kullanıcılar bir albümü tamamen dinlemek yerine, kendi beğendikleri şarkılardan oluşan çalma listeleri

hazırlayabilmekte; bu durum, adeta bir kolaj yaratma sürecine dönüşmektedir. Kullanıcı tarafından üretilen içerik, teknolojinin demokratikleşmesi anlamına gelir ve bu süreçte kullanıcılar yalnızca tüketici olmaktan çıkıp üretici haline gelir. Ancak Van Dijk, iki kritik soruna dikkat çeker: Birincisi, teknoloji daha erişilebilir hale gelmiş olsa da amatör ve profesyonel işler arasındaki çizgi giderek belirginleşmektedir. İkincisi ise, kullanıcıların yaratma imkanları artmasına karşın, çoğunlukla çevrimiçi içerik tüketmeyi tercih etmeleridir. Hızlanma, yalnızca dijital kültürün değil, çağımızın genel bir özelliğidir. Bilgi ve iletişim yoğunluğundaki hızlı artış, kültürel alanda da kendini göstererek bireyleri bunalıtmaktadır (Van Dijk, 2016, s. 296–297). Görselleştirme, kültürel içeriğin ağ tabanlı toplumda ekranlar aracılığıyla sunulmasına giderek daha fazla bağımlılığı ifade eder ve ekran temelli gözlemin yaygınlaşmasına yol açar. Bu teknolojik hızlanma, aynı zamanda bir bilgi bombardımanı yaratmış ve bu süreçlerin bireysel yaratıcılık ve kültüre katkıları konusunda şüpheler doğurmuştur. Taklit eserler internette hızla yayılırken, teknolojiye erişim kolaylığına rağmen amatör ve profesyonel içerik arasındaki ayırım giderek daha belirgin hale gelmektedir.

Deuze, dijital kültürü açıklamak için katılım, yeniden biçimlendirme ve kolaj olmak üzere üç aşamalı bir çerçeve önerir. Yeni medya araçlarını kullanan bireyler, anlam yaratma sürecine aktif katılımcılar olarak dahil olur. İkinci aşamada ise kişiler, algıladıkları gerçekliği değiştirerek yeniden şekillendirirler. Son olarak, her birey kendi gerçeklik versiyonuna sahip olur ve bu durum kolaj olarak adlandırılır. Katılım, dijital kültürün temel bileşenlerinden biridir, çünkü yeni medya tarafından şekillendirilen kültürel yaşam, tüketici ve üretici rollerini giderek daha fazla bulanıklaştırır. Web 2.0, bu rolleri daha da iç içe geçirmiştir.

Yeniden biçimlendirme (remediation) kavramı, sadece bilgi çağına özgü bir olgu değildir; kökenleri Aydınlanma Çağı'na kadar uzanır ve bir medyanın başka bir medyayı temsil etmesi anlamına gelir. Bu bağlamda Bolter ve Grusin, yeni dijital medyanın kültüre dışarıdan zarar veren bir unsur olmadığını, aksine mevcut kültürel bağlamlar içinde şekillendiğini ileri sürerler. (Bolter & Grusin, 1996). Bu anlamda yeniden biçimlendirme, geleneksel ve yeni medyanın entegrasyonunu ifade eder.

Medya ve kültür çalışmaları alanındaki araştırmacılar, bazen mevcut eserleri veya fikirleri karıştırarak yeni anlamlar ve anlayışlar yaratma sürecini tanımlamak için kolaj (*bricolage*) kavramını kullanır. Bu, özgünlük ve kalite işareti olarak kabul edilen tekil ve eşsiz olanın değerinden, birden fazla iyi kopyanın tek bir düşük kaliteli özgüne tercih edilmesine yönelik bir değişimi yansıtır. Özgünlük, artık herkesin mevcut malzemelerden

kendi kolajını oluşturabileceği modern bir yorum bulmuştur. Açık kaynak hareketi bunun önemli bir örneğidir. Örneğin, bazı oyun geliştiricileri kullanıcılara yazılım geliştirme kitleri sunmakta ve Wikipedia gibi web siteleri kullanıcıların kolektif içerik oluşturmaya olanak tanımaktadır (Deuze, 2006, s. 70).

Dijital kültürün özü, bireylerin dijital ağlarda bilgi, inanç ve pratiklerini ifade etmek için etkileşimde bulunmasında yatar. Yeni medya teknolojilerinin gelişimi, kültürel varlıkların dijitalleştirilmesine yol açmıştır. 19. yüzyılın sonlarında geliştirilen teknikler, günümüzün yeni medya teknolojilerinin temelini oluşturmuş ve kültürel ile sanatsal eserlerin yeniden üretilmesini kolaylaştırmıştır. Bu süreç, özgün eserlerin geniş kitlelere yayılabilir hale gelmesini sağlamıştır. Küreselleşme nedeniyle dijital kültür ürünleri neredeyse dünya çapında dolaşıma girmiş ve giderek bilgisayar ekranlarına bağımlı hale gelmiştir (Başlar, 2013, s. 777).

Bunun çağdaş bir örneği, Google Arts ve Europeana gibi projelerdir. Bu projeler, on binlerce kültürel ve sanatsal eseri dijital olarak korumakta ve sergilemektedir. Bununla birlikte, dijitalleşmenin kültürel kurumların tabanına hızla yayıldığı da açıktır. Yerel yönetimler, müzeler ve kütüphaneler, koleksiyonlarını dijitalleştirme çabalarını sürekli olarak geliştirmektedir.

2.3. Dijital Olanaklar

Bugün, özellikle kamu kurumlarının öncülüğünde kültürel varlıkların dijital ortama aktarılması giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Birçok ülke, sürdürülebilir kalkınma ve kültürel stratejilerle ilgili hedeflerini tanımlarken, dijitalleştirilmiş kültürel mirasın, kültürel varlıkların korunmasında bir yöntem olarak önemini vurgulamaktadır. Avrupa Komisyonu, 2008 yılında başlatılan *Europeana* projesi aracılığıyla kültürel mirasın uzun vadeli dijital korunmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Navarrete, 2013) Kıta Avrupası'nın koleksiyonlarına ait dijitalleştirilmiş kitaplar, tablolar ve müze objeleri gibi kültürel eserleri sunan Europeana gibi çevrimiçi platformlar, gün geçtikçe daha fazla ilgi görmektedir. Ayrıca, gelişen web platformları sanal gerçeklik teknolojilerini daha fazla kullanarak kullanıcı deneyimini merkeze almaktadır (Kılınç, 2022, s 81).

İlerleyen teknolojiler, sanal ve gerçeklik arasındaki varlık biçimlerini çeşitlendirerek, bu alanlar arasındaki etkileşim ve bağlantı biçimlerini dönüştürmüştür. Pine ve Korn, çalışmalarında gerçek ve sanal mekânları sekiz farklı biçimde sınıflandırmıştır (Tablo 3). Yakın gelecekte teknolojinin insanlık için yeni gerçeklik biçimleri inşa edip etmeyeceği ortaya çıkacaktır.

Tablo 3. Çoklu Evrenin Alanları (Kılınç, 2020, s. 81-82)

Zaman	Mekân	Fiziksellik	Gerçeklik Türü
Gerçek	Gerçek	Atomlar	Gerçeklik
Gerçek	Gerçek	Bitler	Artırılmış Gerçeklik (AR)
Gerçek	Sanal	Atomlar	Fiziksel Sanallık (PV)
Gerçek	Sanal	Bitler	Yansıtılmış Sanallık (MV)
Zamansız	Gerçek	Atomlar	Çarpıtılmış Gerçeklik (WR)
Zamansız	Gerçek	Bitler	Paralel Gerçeklik (PR)
Zamansız	Sanal	Atomlar	Artırılmış Sanallık (AV)
Zamansız	Sanal	Bitler	Sanallık

2.3.1. Dijital Arşivleme

Dijital koruma ya da arşivleme, dijital olarak oluşturulan veya dijital formatlara aktarılan materyallerin uzun vadede erişilebilirliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen süreci ifade eder. Dijital arşivlemenin temel hedefi, belgelerin kaybolmasını engellemek, fiziksel niteliklerini, içeriklerini ve bütünlüklerini koruyarak işlevselliklerini uzun vadede sürdürmelerini sağlamaktır. Bilgiye sürekli erişim ise ancak etkili koruma ve arşivleme yöntemleriyle garanti altına alınabilir. Bilgi depolayan formatların çeşitliliğinin artmasıyla, içeriğin korunmasının yanı sıra erişimin devamlılığını sağlamak için kullanılan teknolojinin de korunması gerektiği belirginleşmiştir (Özbağ, 2010, s. 2). Bu bağlamda, envanter hazırlama, dijitalleştirme ve dijital koruma süreçleri ile açık erişim uygulamaları, kültürel miras yönetiminde teknolojinin verimli kullanımını mümkün kılan önemli uygulamalardır. Kültürel varlıklar hızla dijitalleştirilmekte ve günümüzde bazıları dijital olarak doğmaktadır. Dijitalleştirilmiş materyallere öncelikli olarak web üzerinden erişilmektedir. Birçok ülke, yerel ve uluslararası düzeyde dijital arşivleme çalışmaları yürütmektedir. Bellek kurumları, dijital materyal üretiminde ve mevcut analog materyallerin dijitalleştirilmesinde öncülük etmektedir. Tarihsel, sanatsal ve kültürel açıdan önemli eserlerin dijital ortamlarda sunulmasının artması, bu materyallerin saklanması, korunması ve erişim için arşivlenmesinin önemini vurgulamaktadır (Büyükkuru, 2023, s. 138).

İnternetteki materyallerin "dönüştürülmüş" (başlangıçta analog formatta olup daha sonra dijitale aktarılan) ya da dijital olarak doğmuş olması, onların kalıcı olarak erişilebilir olmasını garanti etmez. Bu tür eserlerin ortaya konması, yoğun zihinsel emek, önemli finansal kaynaklar ve uzun süreli çaba gerektirir. Bu nedenle, kültürel miras varlıklarını ve

onlarla ilişkili verileri korumak, aynı zamanda bu entelektüel ve mali yatırımları da korumak anlamına gelir (Özbağ, 2010, s. 12).

Kültürel varlıkların toplanması, envanterlenmesi ve arşivlenmesi, kültürel bellek kurumlarının başlıca sorumluluklarındandır. Bu arşivlerin dijital ortama aktarılması ve erişime açılması, bilgiye ulaşımında fiziksel sınırlamaları ortadan kaldırarak önemli avantajlar sunar. Bellek kurumlarının dijitalleşme çalışmalarına uyum sağlaması, fiziksel mekân sınırlarını aşarak mirasa dair bilgilere erişimi mümkün kılar. Kültürel varlıkların internet üzerinden açık erişimle paylaşılması, sadece ilgili kurumlara değil, aynı zamanda ülke genelinde tarih ve kültür bilincine sahip bir toplumun oluşmasına da önemli katkılar sağlar. (Öztemiz, 2017, s. 13-14).

Kültürel miras ürünlerini dijital ortama aktarmaya odaklanan dijital koruma uygulamaları, bellek kurumlarının hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu çabalar, hatta kayıp ya da kaçırılmış kültürel varlıkların aranması gibi süreçlerde bile büyük önem taşır. Günümüzde, tüm ulusların kültürel varlıklarının potansiyelini en üst seviyeye çıkarmak amacıyla politika geliştirdiği bir dönemde, arşivlemenin önemi ihmal edilemez.

2.3.2. Dijital Sergileme ve Sanal Gerçeklik

Sanal gerçeklik, kullanıcıların dijital olarak oluşturulmuş üç boyutlu bir ortamda gözlem yapmalarına, hareket etmelerine ve sanal grafiklerle etkileşimde bulunmalarına olanak tanıyan bir deneyimdir. İlk bakışta bir şeyin hem sanal hem de gerçek olması çelişkili gibi görünebilir, ancak bu iki kavram "VR" teknolojisi altında birleşerek yeni bir form oluşturmuştur. Baudrillard'dan bu yana, gerçekliğin yeniden üretilmesini çağın temel meselelerinden biri olarak gören tartışmalar sürmektedir. Baudrillard'a göre, gerçeklik ile simülasyon arasındaki fark giderek bulanıklaşmakta ve gerçekliğin anlamı yavaş yavaş erozyona uğramaktadır. (Baudrillard, 2010). Bugün, sanal gerçeklik teknolojileri, insan-makine etkileşimini Baudrillard'ın dönemine kıyasla tamamen yeni bir düzeye taşımaktadır. Dahası, bu uygulamalar, büyük teknoloji şirketlerinin artan yatırımlarıyla gelişmekte ve yayılmaktadır.

Sanallık ve teknolojinin günlük yaşama daha derinden entegre olmasıyla, bu teknolojilerin kültürel miras alanını etkilemesi kaçınılmazdır. Sanal gerçeklik teknolojilerinin kültürel miras uygulamalarındaki kullanımı çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras uygulamalarındaki 3D modelleme potansiyeli birçok olasılığı gündeme getirmektedir. Sanal gerçeklik, eserlerin 3D görselleştirmeleri aracılığıyla analiz edilmesini, geometrilerinin ve görünümünün kaydedilmesini ve dijital kopyalarının

oluşturulmasını sağlar. Örneğin, koruma amaçlı kapatılması gereken alanlar bu şekilde incelenebilir veya ziyaret edilebilir. Sanal gerçeklik, kültürel mirası daha iyi anlamak veya restorasyon amacıyla da kullanılabilir. Bu kullanımlar, içerik ve amaçlarına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir (Sürücü & Başar, 2016, s. 15)

Sanal Rekonstrüksiyon

1. Yerinde Deneyim ve Rehberlik
2. Bilimsel Analiz
3. Sanal Restorasyon
4. Sanal Müzecilik
5. Eğitim Oyunları

Sanal Rekonstrüksiyon: Bu yöntem, kültürel miras konusunda farkındalık yaratmak, onu korumak ve geleceğe aktarmak amacıyla kullanılır. Bu yöntem, küçük taşınabilir kültürel eserlerden tüm şehirlere kadar uygulanabilir. Özellikle yok olma riski taşıyan ya da zarar görmüş kültürel miras eserleri için sanal ortamlar, bu değerli varlıkların yeniden canlandırılmasına olanak sağlar. **Yerinde Deneyim ve Rehberlik:** Sanal gerçeklik uygulamaları aracılığıyla sağlanan yerinde deneyim ve rehberlik, kültürel miras alanlarını ziyaret eden bireylerin daha etkili ve eğitici bir deneyim yaşamalarını sağlar. "Artırılmış Gerçeklik" (AR) teknolojisini kullanan uygulamalar, örneğin, bir antik şehrin eksik kısımlarını sanki varmış gibi görmelerine olanak tanıyabilir. Bu uygulamalar VR başlıkları kullanabilir ya da mobil telefon uygulamaları da kullanılabilir (Kılınç, 2022, s. 84-88).

Bilimsel Analiz: Sanal gerçeklik kullanarak kültürel mirasın ergonomik, akustik ve diğer özelliklerini keşfetmeye yönelik çalışmaları ifade eder (Kılınç, 2022, s. 84-88).

Sanal Restorasyon: Bu yöntem, genellikle fiziksel restorasyonun mümkün olmadığı veya risk taşıdığı durumlarda kullanılır. Bu yöntem, orijinal eserin tamamını ya da gerekli kısımlarını dijital olarak yeniden inşa etmeyi sağlayarak, zarar vermeden tüm eserin bir görüntüsünü oluşturur (Kılınç, 2022, s. 84-88).

Sanal Müzecilik: Kültürel mirasın korunması ve yönetiminde kritik bir rol oynayan müzeler, teknolojik ilerlemelerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Sanal müzeler, kültürel miras eserlerinin çok daha geniş kitlelere erişmesini mümkün kılar. Genellikle internet tabanlı olan bu platformlar, fiziksel müze alanlarında da sanal gerçeklik ve etkileşimli teknolojilerle desteklenerek ziyaretçilere zengin deneyimler sunmaktadır. Web tabanlı sanal müzeler, sadece maliyet açısından avantajlı olmakla kalmaz, aynı zamanda uzak hedef kitlelere ulaşma konusunda da fayda sağlar. Dünya çapında sanal müzelerin sayısı giderek artmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojilerinin yaygınlaşması ve sürekli gelişimi sayesinde,

sanal müzelerde sunulan deneyimler de önemli ölçüde ilerlemektedir. (Kılınç, 2022, s. 84-88).

Teknolojik gelişmelerin kültürel miras üzerindeki etkilerinin geniş bir şekilde gözlemlendiği alanlardan biri sergiler ve sergi sistemleridir. Bugün, teknolojik sergi sistemleri, etkileşimi yaratmada ve erişilebilirliği artırmada birçok avantaj sağladığı için müzecilikte önemli bir uygulama haline gelmiştir. Müzelerde hem sergiler hem de destekleyici unsurlar teknolojiden faydalanabilir. Simülatörler, kiosklar ve holovizyon gibi teknolojiler, hedef kitlenin ilgi ve ihtiyaçlarına göre uyarlanabilir ve tek başına ya da birlikte kullanılarak etkileşimli deneyimler sunabilir. (Boyraz, 2013, s. 126).

Bu sistemler sayesinde, hedef kitleyle etkili bir etkileşim kurulması mümkün hale gelir. Etkileşimli sergiler özellikle müzelerde yaygın olarak uygulanmakta olup, dijital sergi tekniklerinin kullanımı koleksiyon yönetimi ve planlama süreçlerini de doğrudan etkiler. Eğitim, koleksiyon yönetimi ve koruma uygulamaları, müzenin amaçları, faaliyetleri ve hedef kitlesi dikkate alınarak planlanmalıdır. Özellikle hikâye anlatımıyla desteklenen bu teknikler, çocuklar için hazırlanan eğitim materyallerinde somut ve etkili sonuçlar sağlayabilir. QR kodları, müzeler için dikkat çekici bir gelişme yaratmıştır. Bu kodlar aracılığıyla, ziyaretçiler, sergilenen eserler hakkında telefonlarıyla ayrıntılı bilgilere ulaşabilirler. Ayrıca, bu teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması hem kullanıcı dostu hem de maliyet açısından ekonomik bir çözüm sunmaktadır. QR kodlarına ek olarak, yaygın olarak kullanılan etkileşimli sergi yöntemleri arasında Dokunmatik Ekranlar, Holografik Teknolojiler, Simülasyonlar, Sanal Gerçeklikler, Artırılmış Gerçeklikler ve Çok Boyutlu Görüntüleme (Projeksiyon) yer alır (Akçaova & Doğan, 2020, s. 73). Kulaklıkla yönlendirilen hizmetler de bu uygulamalara eklenebilir.

Dokunmatik Ekran: Ekran yüzeyine dokunarak çeşitli bilgilere ve hizmetlere erişilen bir cihazdır. Bu cihazlarla, bilgi aktarılırken daha etkileşimli bir ortam yaratılır ve müzede mevcut olmayan nesneleri göstermek ya da ayrıntılı veya ileri düzey okuma bilgisi sağlamak mümkün olur (Deniz, 2008, s. 4). "Holografi" kelimesinin etimolojisine bakıldığında, Yunanca "holos" kelimesinden türediği görülür, bu da "bütün" anlamına gelir. Holografi, bir nesnenin dalgasından tüm bilgiyi yansıtır. Bu anlamda, bir hologram, bir nesnenin üç boyutlu kaydını ya da bir lazerle yaratılan yansımasını ifade eder (Akyol, 2020, s. 107). Bu teknoloji ile kültürel miras eserleri hayata geçirilebilir. Simülasyon, gerçek dünyadaki bir sistemin soyut bir temsilini oluşturup, bu model üzerinde çeşitli testler yaparak sistemin davranışlarını ve özelliklerini anlamaya çalıştığımız bir süreçtir. Daha özel olarak, simülasyon, zaman içinde bir gerçek dünya sürecinin ya da sisteminin davranışının

taklidi. Simülasyon, gerçeği yerine koyan hiper-gerçekliktir (Baudrillard, 2010). Simülasyonun kültürel mirasa katkısı, sergi sistemleri ile sınırlı değildir. Mimari araştırmalar, restorasyon ve bilimsel analiz gibi alanlarda da kullanılabilir. Kültürel miras eserlerinin dijitalleştirilmesi, karmaşık tarihsel, kültürel ve veri katmanlarının entegrasyonunu sağlayan bir süreçtir.

Dijitalleşme, kültürel miras yönetimi alanında çalışan birçok uzmana, veri analiz etme ve inceleme için araçlar sunmaktadır. Ancak, eserlerin dijital kopyalarını oluşturma sürecinde, ayrıntı düzeyi gibi detaylar kritik hale gelir ve yoğun iş gücü ve yüksek maliyetler gerektirir. Bu nedenle, bellek kurumları genellikle tüm koleksiyonları dijitalleştirmek yerine tek tek eserleri dijitalleştirmeyi tercih ederler. Dijitalleşme ile ilgili zorluk bununla sınırlı değildir. Farklı disiplinlerden gelen profesyonellerin farklı hedefleri olduğu için, ihtiyaç duydukları yazılımlar, araçlar ve formatlar farklılık gösterebilir. Sanat ve kültür yönetimindeki teknolojik ihtiyaçların karmaşık doğası, bir "dijital küratör"ün, yani yönetim süreçlerinde bir "dijital lider" in ortaya çıkma ihtiyacını doğurur (Büyükkuru, 2023, 140).

Sanal gerçeklik ve holografi gibi teknolojik sistemler, sanal ortamı gerçek bir bağlamda sunarak, bunları öğrenmesi kolay, erişilebilir, ekonomik ve ekolojik hale getiren unsurlardır. Bu teknolojiler, bugün en aktif tüketiciler olan Y ve Z Kuşaklarının tüketim alışkanlıklarına özellikle uygundur. Bu teknolojiler, hızlı ve mekansızdır ve kişiselleştirilebilirler (Aslan, 2017, s. 22). Birçok kişi, sanal bir deneyimin bir nesnenin gerçekliğini yerine koyamayacağı konusunda hemfikir, ancak koleksiyonların dijitalleştirilmesi ve sanal ziyaretlere açılması, bilinmeyen kültürel mirasın, fiziksel konumlarından uzak olan bireyler tarafından tanınmasını sağlar. Müzelerin sanallaştırılmasının bir diğer önemli sonucu ise sosyal tabakalaşmayı azaltma katkısıdır. E-kültür süreçleri, sanat ve kültürü herkes için daha erişilebilir hale getirir.

Sonuç olarak, dijital sergi teknikleri ve sanal gerçeklik uygulamaları, kültürel miras alanındaki bireylerle eserler arasındaki etkileşimi zenginleştirirken, müzeler gibi temel bellek kurumlarına da yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu yeni boyutlar olumlu katkılar sunsa da bazı soruları da gündeme getirir. Dijital temsiller, fiziksel varlığın derinliğini iletme konusunda yetersiz olabilir. Bu noktada, Benjamin'in, çoğaltılmış eserlerin benzersizliğini ve auralarını kaybettiğini ve eseri değerli kılan bağlam ve özün ayrıldığını savunan görüşü akla gelir (Benjamin, 2008). Buna karşılık, Andre Malraux (1978), eserlerin özgün formlarından koparıldığında özgürleştiği fikrini ifade eder. Malraux'a göre, çoğaltılmış eserler bazı özelliklerini kaybeder, ancak yeni özellikler kazanır. Eserin bağlamından

kopması, aslında onun sınırsız genişlemesidir ve müzeler, artık duvarları olmayan bir mimari ile insan merkezli hale gelir (Foster, 2004, s. 103).

2.3.3. Mobil Uygulamalar

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kültürel mirasın korunması ve tanıtımında giderek yaygınlaşması, miras alanlarının ve kültürel varlıkların tanıtımının ölçeğini genişletmiş; böylece bellek kurumlarının sınırlarını aşarak çok daha geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlamıştır. Aynı zamanda, gelişen "mobil turizm" kavramı, dijital şehir rehberleri ve tanıtım uygulamaları gibi alanlarda ilerleyerek bu süreci desteklemektedir. Son on yılda akıllı telefonların hızlı gelişimi ve yaygın kullanımı, bu alandaki değişimlerin ivme kazanmasına önemli katkı sağlamıştır. (Vargün & Nuhoğlu, 2019, s. 46).

Mobil uygulamaların teknolojiyi kullanma noktasında önemli bir unsur, kullanıcılara konum bilgisi sağlayan GPS (küresel konumlandırma sistemi) teknolojisidir. GPS tabanlı uygulamalarla kullanıcılar, sadece yerleri ve yönleri bulmakla kalmaz, aynı zamanda yakınlardaki kültürel miras alanlarıyla etkileşime girerek bilgileri etkileşimli ve eğlenceli bir şekilde alabilirler. Birçok uygulama geliştiricisi ve şehir yöneticisi, bu gelişmeleri fark ederek ziyaretçiler için çeşitli turistik uygulamalar geliştirmektedir (Tekin, Bideci, & Aydın, 2015, s. 682).

Oyun öğeleri, oyun düşüncesi ve oyun mekanikleri kullanarak oyun dışı bağlamlarda uygulama yapan gamification kavramı da kültürel mirasa erişimi artırmada rol oynayabilir (Tu, Sujo-Montes, & Yen, 2015, s. 203).

Gamification, kullanıcıları bir ortamın gelişimine katkı sağlamaya daha istekli hale getirebilir. Hannewijk ve arkadaşlarının, kullanıcıların mobil uygulamalara nasıl motive edilebileceğini inceledikleri bir çalışmada, mobil uygulamalarda puanlar, rozetler veya diğer ödüllerin kullanılmasıyla kullanıcı katılımı ve motivasyonunun arttığı bulunmuştur. 3DGuides platformunun analizinde, mobil uygulamalar geliştiren ve kültürel miras bilgilerini ve hizmetlerini mobil kullanıcılara sunan bir şirketin, kültürel miras alanındaki yükselen deneyim endüstrileri için anahtar faktörün etkileşimli içeriğin hızlı bir şekilde oluşturulması olduğu belirtilmektedir. Mobil uygulamalarda ön plana çıkan konulardan biri, çeşitli beklentilere sahip farklı hedef kitlelere hitap edebilme becerisidir. Tüm bu çalışmalar, sanal gerçeklik teknolojileriyle birleştirildiğinde, mobil yazılımın kültürel turizm ve günümüzde neredeyse her turist tarafından kullanılan mobil cihazlarla ilişkili olduğunda büyük bir potansiyel taşıdığını göstermektedir (Kılınç, 2022, s. 90-91).

Mobil uygulamalar ve internet tabanlı teknolojiler söz konusu olduğunda, bunları sadece şehir yöneticileri ya da bellek kurumları tarafından rehberlik odaklı uygulamalarla sınırlamak yeterli değildir. Buna ek olarak, yerel, bölgesel ve hatta uluslararası iş birliğiyle büyük çaplı dijital kültürel ağlar oluşmaktadır. Bu kapsamda en öne çıkan platformlardan biri Google Arts & Culture'dır. Eski adıyla Google Art Project olarak bilinen bu platform, dünya genelindeki partner kültürel kuruluşların sanat ve kültürel eserlerinin yüksek çözünürlüklü görselleri ile videolarını herkesin erişimine sunan çevrimiçi bir ortamdır. Bu platform aracılığıyla, Google, 70 farklı ülkeden 1.500'ün üzerinde kuruma, 6 milyonun üzerinde görsel ve 9.000'den fazla dijital sergi sunmaktadır (Kılınç, 2022, s. 91).

Platform, kullanıcıların sanatsal galerileri sanal olarak gezmelerine, eserler hakkında fiziksel ve bilimsel bilgi edinmelerine ve hatta kendi sanal koleksiyonlarını yaratmalarına olanak tanıyan gelişmiş bir kullanıcı deneyimi vaat etmektedir. Tüm bu hizmetlere hem bilgisayarlar hem de mobil uygulamalar aracılığıyla erişilebilir. Uygulama ile sanat eserleri analiz edilebilir, karşılaştırılabilir ve zaman veya renk paletlerine göre kategorize edilebilir. Müzeler sanal ortamda gezilebilmekte, 360 derece videolar ve yüksek çözünürlüklü görsellerle ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu uygulama, bellek kurumları için önemli bir etkileşim alanı ve ziyaretçi trafiği sağlayan bir platform olarak işlev görmektedir. Uygulamanın kullanıcıları cezbetmesine ve yüksek indirilme oranına katkı sağlayan ilginç ve eğlenceli bir özellik ise kullanıcıların "selfie"lerini sanat eserlerinden benzer olanlarla eşleştirme yeteneğidir. Bu eğlenceli özellik, mobil uygulamalarda gamification'ın önemini vurgulamaktadır. Google Arts & Culture, kültüre erişimi artırma, kullanıcı deneyimini geliştirme, fiziksel ziyaretleri teşvik etme ve kültürün demokratikleşmesine katkı sağlama konularında övgü alırken, Batı merkezli etnosentrizm, içerik seçimindeki eksiklikler ve güvenlik açıkları nedeniyle eleştirilmiştir (Kılınç, 2022, s. 91-92).

Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen benzer bir proje ise "Europeana"dır. Europeana, dijitalleştirilmiş kültürel varlıklar, sanat eserleri ve arşiv kayıtları için bir arayüz olarak işlev gören bir internet portalıdır. Europeana, kültürel mirası eğlence, eğitim ve araştırma amaçlarıyla paylaşmak için binlerce Avrupa arşivi, kütüphanesi ve müzesiyle yapılan iş birlikleri sonucunda oluşturulmuştur. Platform, gelişmiş arama filtreleri sayesinde milyonlarca kitap, müzik, sanat eseri ve daha fazlasına kolay erişim imkânı sağlamaktadır. (Europeana, 2024).

Pesce ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada, her iki platformun büyük veriden değer yaratırken, çeşitli paydaşların çıkarlarını uyumlu hale getirme kapasitesinin kritik bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. İnternet üzerinden kültürel mirası tanıtan bu iki önemli platform

ele alınırken, Google'ın kültürel ekosistem içinde farklı sistemleri bir araya getirme işlevi üstlendiği belirtilmektedir. (Pesce, Neirotti, & Paolucci, 2019, s. 2).

Kültürel mirasın tanıtılması, bilgilendirilmesi ve eğitilmesi konusunda bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştıkça, cep telefonları bu sürece dahil olmuştur. Kültürel miras için mobil uygulamalar, yöntem ve amaçları doğrultusunda kategorilere ayrılmaktadır (Vargün & Nuhoglu, 2019, s. 53):

- Ses, metin ve görseller kullanan mobil turizm uygulamaları
- Sanal gerçeklik (3D ve VR) kullanan ve ilgili dönemin tarihsel atmosferini aktarmayı amaçlayan uygulamalar
- Oyunlar aracılığıyla bilgi erişimi sağlayan, artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) kullanan gamification tabanlı uygulamalar
- Kullanıcının konumunu belirleyip gerekli bilgileri sağlayan artırılmış gerçeklik (AR) ve infografikler kullanan uygulamalar
- Dijital hikâye anlatımını gerçekleştirmek için 2D ve 3D grafik modelleme ile artırılmış gerçeklik (AR) kullanan uygulamalar.

2.4. TARİHİ YAPILARIN DİJİTALLEŞMESİ

2.4.1. Çağdaş Teknolojide İllüstrasyon Sanatı

1980'li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemelerle birlikte, dijital illüstrasyon teknikleri hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bilgisayarların ve tasarım yazılımlarının sağladığı kolaylıklar, tasarımcılar ve illüstratörleri cezbedi ve birçok tasarımcı geleneksel el ile çizimden dijital yöntemlere geçti. Dijital teknoloji, büyük alanları, örneğin binaları ve otobüsleri illüstrasyonlarla kaplama imkânı sağladı. Bilgisayarların yaygınlaşması, elektronik ortamların keşfi, dijital formdaki metinlerin artan yaygınlığı ve hiper metinlerin kullanımı, kitapların dijitalleştirilmesini kolaylaştırdı (Akengin, Özbek ve Mazlum, 2018, s. 204) ve böylece kitaplardaki illüstrasyonların dijital ortamlara aktarılmasını sağladı.

Tasarım alanında devrim niteliğinde kabul edilen 3D yazıcılar, plastik malzemeyi eritip şekillendirerek, dijital ortamda oluşturulan tasarımların üç boyutlu olarak fiziksel biçimde üretilmesine olanak tanır. 2010'lardan itibaren 3D yazıcılar, birçok tasarımcı ve şirket için yaygın hale gelmiş ve sayısız projeye ilham vermiştir. Benzer şekilde, 3Doodler kalemi, illüstratörlerin doğrudan üç boyutlu çizimler yapmalarını sağlar. 2015 yılında piyasaya sürülen "Glowforge" lazer kesme ve oyma makinesi, 3D tasarım teknolojisindeki

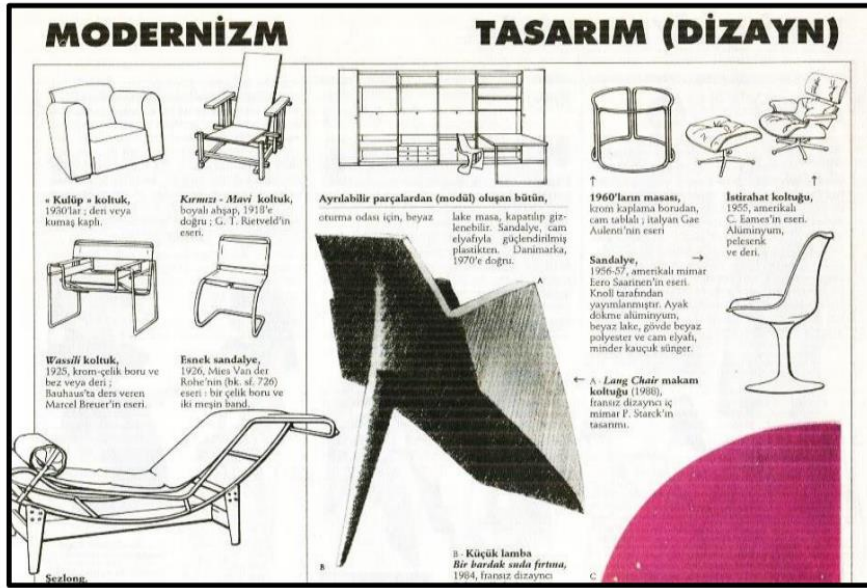
en son gelişmeyi temsil etmektedir. Plastik bazlı 3D yazıcılardan farklı olarak, Glowforge; odun, metal, kâğıt ve hatta yenilebilir malzemeler gibi çok çeşitli materyalleri kesip oyabilen küçük bir lazer ışını kullanır. Bu teknoloji, illüstratörlerin dokunsal tasarımlar üretmesini kolaylaştırmaktadır. (Ersan ve Çeken, 2019, s. 321).

2.4.2. Görselleştirme ve İllüstrasyon

Görsel düşünme, resimlerin soyutlanması ve analiz edilmesini sağlayan bir düşünme sistemidir ve günlük hayatta bilinçsizce ve sürekli olarak kullanılır. Karmaşık bir masada bir nesne aramak ya da bir toplantı için akşam yemeği masası hazırlamak gibi sıradan eylemler bile, görsel düşünme ile yapılır. Bu eylemlerin her birinde, zihin içinde oluşturulan imgeler, aradığımız şeyin gerçek temsilleriyle örtüşmesi amaçlanır. Çizim yaparken de görsel düşünme devreye girer. Yalnızca gördüğümüz şey değil, gördüklerimize dair algılarımız da çizimin konusu olur (Ching, 2010, s. 16).

Tasarımcıların araştırma yapmaları çok önemlidir ve daha da önemlisi, tasarımcı olarak kendi kapasitelerinde araştırma yazabilmeleridir. Tasarımcı-araştırmacılar için, akademik yazı yazmak için gerekli araçların çoğu aslında kendi uzmanlık alanlarında gizlidir. Görsel düşünme ve problem çözme yeteneklerine sahip tasarımcılar, bu becerilerinden yararlanarak akademik dünyaya farklı ve yenilikçi bakış açıları kazandırabilirler. (Ferreira, 2020, s. 710-711). Bu anlamda, bir tasarımcı-araştırmacının kullandığı kavramsal eskiz, illüstrasyon veya herhangi bir görsel ifade şekline ad verilirse verilsin araştırmacının tasarım kararlarına dair belirsiz düşüncelerinin belirgin hale geldiği bir alan olarak görülebilir (Arnheim 2018, s.151, 156), bir çizim, resim ya da herhangi bir görsel ifadenin artık yalnızca düşünceleri gösteren tamamlanmış bir model olmadığını, bunun yerine problem çözme sürecine rehberlik ettiğini ve düşünmenin kendisi olduğunu, düşüncenin doğrusal bir karşılığı olmadığını ifade etmektedir.

Tasarım, problem çözme ve çizgilerle sözel ifade gibi kavramlardan bahsedildiğinde, illüstrasyon belki de akla gelen ilk iletişim biçimlerinden biridir. Sanat kaygıları taşımayan mimarlık, mühendislik, tıp ve botanik gibi alanlardaki bilimsel ve teknik çizimler de bir illüstrasyon kategorisi olarak kabul edilebilir (Şekil 6). Etimolojik olarak, illüstrasyon kelimesi Latince "lustrare" kökünden türetilmiştir ve "iluminare" ya da "anlaşılar kılma" anlamına gelir (Kara, 2004, s. 5-6).

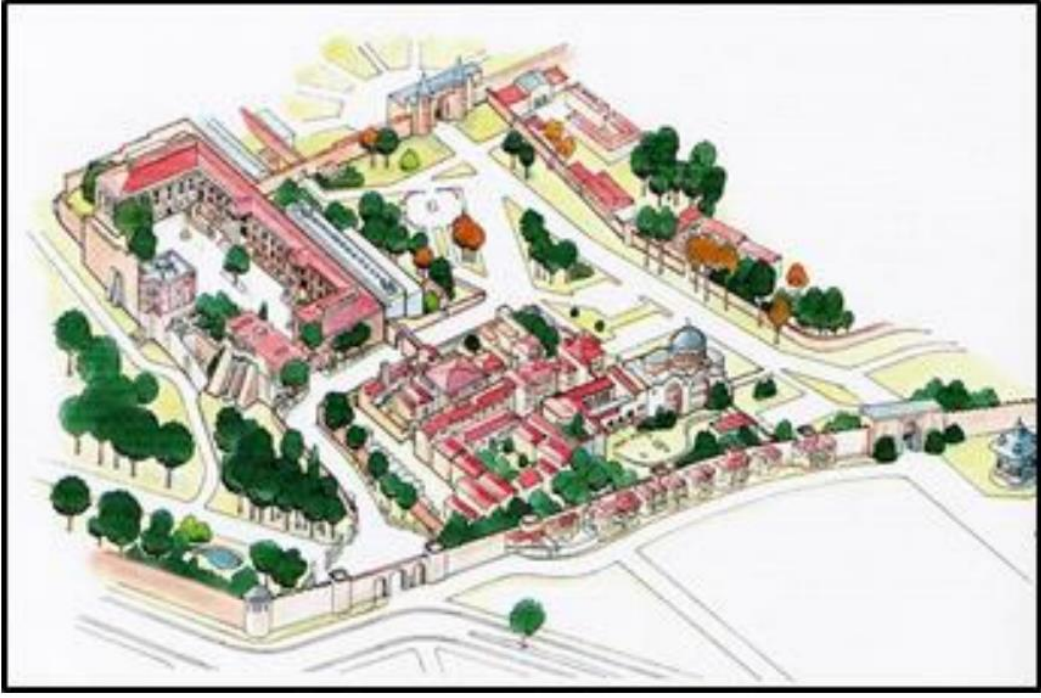
Şekil 6. Açıklama metni ile birlikte verilen illüstrasyon örnekleri (Şerbet ve Çetinkaya Sönmez, 2024, s. 227)

Sözlüklerde illüstrasyon, bir hikâyeyi, makaleyi, reklamı veya herhangi bir metni aydınlatmak ya da süslemek amacıyla kullanılan resim, diyagram veya görsel yardımcı olarak tanımlanır. İllüstrasyon yaratmak için farklı teknikler mevcuttur; bunlar arasında kurşun kalem eskizleri, sulu boya, yağlı boya ve mürekkep gibi yöntemler yer alır. Ayrıca, oymacılık ve litografi gibi grafik teknikleri de illüstrasyonda kullanılır. Günümüzde ise bilgisayar destekli programlar ve dijital uygulamalar, illüstrasyon üretiminde geniş olanaklar sunmaktadır. Özetle, illüstrasyonun temel amacı, metni daha okunabilir ve çekici kılmaktır. (Şerbet ve Çetinkaya Sönmez, 2024, s. 227).

İllüstrasyon, resim yapmaktan daha özel bir amaca hizmet eder. İllüstrasyonun en tanınan özelliklerinden biri, bir hikâyeyi, bilimsel araştırmayı veya haberi daha anlaşılır kılma yeteneğidir. Bilgi aktarmak, eğlendirmek veya geniş kitlelere ulaşmak amacıyla kullanılan kitle iletişim araçları, illüstrasyonların en yaygın kullanıldığı alanlar arasında yer alır. İllüstrasyonlar, posterler, illüstrasyonlu dergiler, reklamlar, kitaplar, editoryal baskılar, bilimsel araştırmalar ve arşiv değeri taşıyan belgeler gibi çeşitli medya ortamlarında hâlâ aktif olarak kullanılmaktadır.

Şehirlerin bu özgün görüntüleri, illüstrasyonlar aracılığıyla somutlaşır ve hem yerel hem de evrensel anlatılara dönüşür. Bu nedenle, illüstrasyonlar sadece estetik birer ürün değil, aynı zamanda kültürel hafızanın ve kimliğin görsel yansımalarıdır. Şehirler, dokusu, yapısı, kültürü, tarihi ve mimarisiyle, içinde yaşayanların zihinlerinde her zaman kendilerine

özgü görüntüler yaratır (Üzeren2022, s. 86)'e göre şehirler, yaratıcılığı ve hayal gücünü ön plana çıkaran uyarıcı alanlardır. Bu bağlamda şehirler, kapasite açısından yeterli ve niceliksel olarak dikkat çeken unsurlarla zenginleşir, sanatçının çalışmalarına değerli bir kaynak sağlar. Şehirler, yalnızca sergilenen sanat eserleriyle değil, aynı zamanda yapılarına, sokaklarına, meydanlarına, kamusal açık alanlarına, kentsel mobilyalarına, kentsel yerleştirmelerine ve şehri sakinleriyle sürekli etkileşim sonucu yaratılan sosyolojik anlamlarla da görsel etkilerini artıran imgelerle doludur (Altıntaş & Eliri, 2012, s. 65). Şehirler, hayal gücünü besleyen bu tür imgelerle doluyken, kentsel illüstrasyonları yalnızca görsel imgeler olarak düşünmek yetersizdir. Kentsel illüstrasyonlar (Şekil 7), aslında şehrin tarihine tanıklık eden ve zaman ile mekânın kayıtları olarak hizmet eden belgelerdir (Üzeren, 2022, s.97-98).

Şekil 7. Sanatçı Cemil Cahit Yavuz'un İstanbul Arkeoloji Müzesi ve çevresi üzerine yaptığı kentsel illüstrasyon örneği (Yavuz, 2014).

Campanario'ya (2012, s. 12) göre, bir şehri çizmek, onu kâğıda yansıtmakla ilgili değildir. Bir şehri bilmek, hissetmek ve sahiplenmek, onu çizmek kadar önemlidir. Özellikle kentsel eskizler, içinde yaşanılan toplumu keşfetmeye yönelik bir yolculuktur. Günlük yaşamın ritminde hayranlık uyandıran kentsel simgeler, sanatçının eliyle anlık olarak yakalanır. Kentsel illüstratörler, şehrin değişen silüetini ve manzarasını, günün perspektifinden belgelerirler.

2.4.3. Kentsel İllüstrasyonlar ve Örnekler

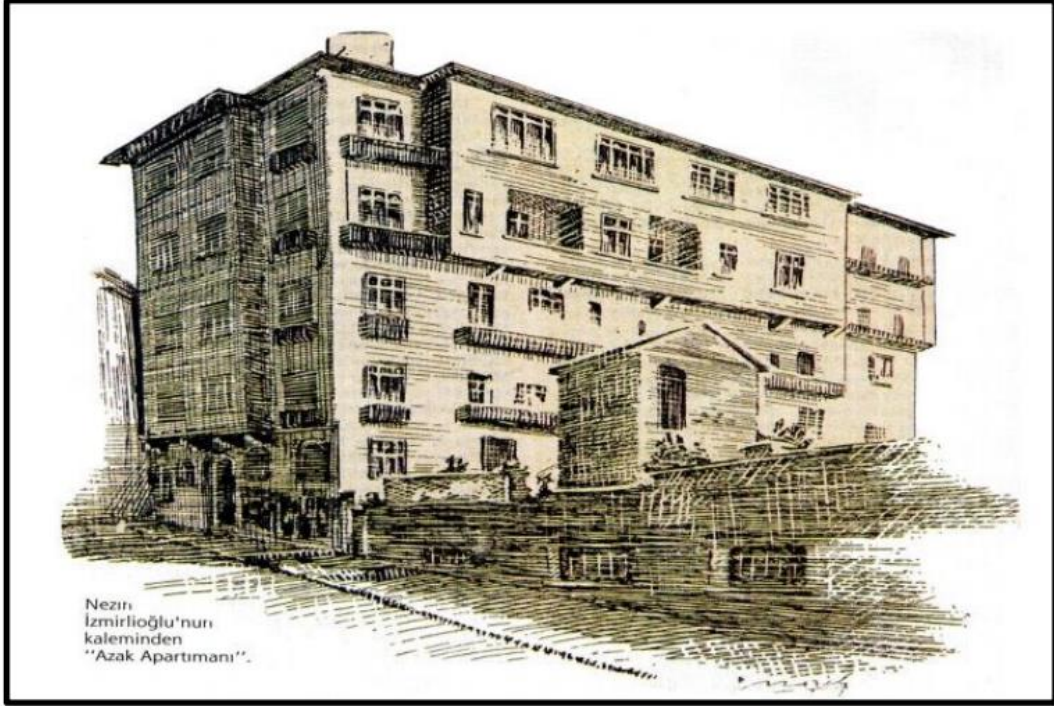
Kentsel illüstratörler, sosyal bilimciler olarak kabul edilebilecek kişiler, şehrin çeşitli mekânsal verilerini işleme konusunda oldukça farklı yaklaşımlar sergilerler. Bir yerin görüntülerini çizgilere aktarma yöntemleri de farklılık gösterebilir. Bu çeşitlilik, yalnızca teknik beceri ve teknoloji kullanımının bir meselesi değildir. Bu faktörler çizimde hemen öne çıkabilse de sanatçının şehre dair kendi imgesi veya içinde yaşadığı toplumda oluşturulmuş kolektif bir halk imgesi vardır. Bu imgeler, sanatçının etkileşimde bulunduğu kentsel nesneleri işleme biçiminde yansır. Bazı sanatçılar, kaybolmaya yüz tutmuş şehrin kültürel değerlerini ve tarihi mirasını belgelemeye çalışırken; bazıları, şehri özgün, kültürel ve sosyo-ekonomik bir arka plan olarak görüp eleştirel bir yaklaşım sergileyerek çizer. Diğerleri ise şehrin günlük rutininde yakalanan bir anı tasvir eder ve insanların günlük koşuşturmasını izleyen alanlarla ilgilenir. Bazıları, ütöpik şehirlerin hayali yaşam hikâyelerine odaklanır. Sanatçının kentsel hayal gücünü güçlendiren ya da daha doğrusu hayal gücünü uyandıran şeyler, bu tür kentsel nesnelerdir. Bu bölümde, kentsel illüstratörlerin tekniklerini ve çizimlerini listelemek yerine, şehri bu tür öğelerle işleyenlerin eserlerine yer verilecektir. Bu bölüm, Kayseri'nin tarihi şehir merkezinin kentsel simge illüstrasyonlarını okumaya hazırlık olarak hizmet etmektedir (Şerbet ve Çetinkaya Sönmez, 2024, s. 229).

2.4.3.1. Reşad Ekrem Koçu ve *İstanbul Ansiklopedisi*

Reşad Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*, yazarın kişisel gayretleri ve özverili çalışmalarıyla şekillenen, "şehir kaydı" olarak anılan önemli bir eserdir. Koçu'ya göre, bu eser İstanbul'un bir kaydını oluşturma amacıyla yazılmıştır. 1944'te yayınlanmaya başlayan bu süreç, 1958'den sonra 15 yıl ara verilmiş ve 1973 yılına kadar devam etmiştir (Ulucutsoy, 2015, s. 103-105). Koçu'nun mikro-tarihçi olarak benimsediği eşsiz yaklaşım, bu ansiklopediyi diğerlerinden ayırır. Bireysel tarihin, kentsel tarihle ve sosyal tarihin, resmi tarih ile entegrasyonu, eseri mikro ve makro tarihi ölçeklerde özel kılmaktadır (Ulucutsoy, 2015, s. 115-116). Koçu'nun eski öğrencisi olan Erol Üyepazarcı, Koçu'nun sosyal tarihe ilgi duyduğunu ve klasik ansiklopedi geleneğinden bağımsız olarak tarih yazımında alışılmadık bir yöntem benimsediğini belirtmiştir (Erciyes & Şarman, 2020).

Bu araştırmanın en önemli yönlerinden biri, *İstanbul Ansiklopedisi*'nin büyük bir illüstratör grubuna sahip olmasıdır. Birçok illüstratör, eserin yayın sürecinde Koçu'ya yardımcı olmuştur (Ulucutsoy, 2015, s. 109). Ansiklopedinin fasiküller halinde yayımlanması nedeniyle, çizgi çalışmaları ve illüstrasyonlar, makale içeriklerini

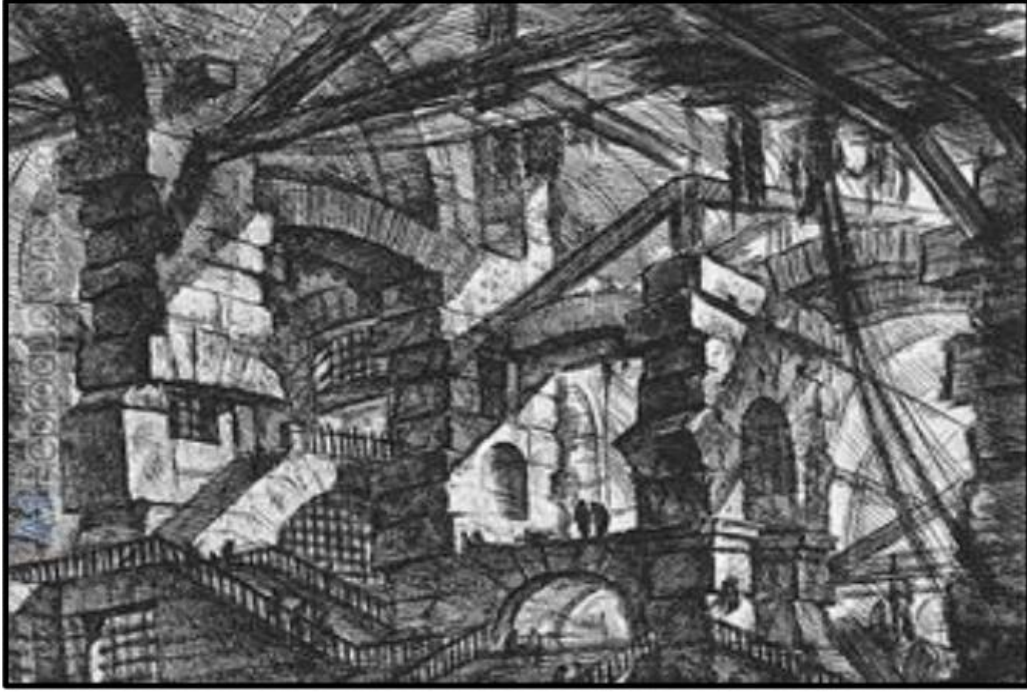
tamamlamak için kullanılmıştır. Bunların çoğu Nezih İzmirlioğlu, Reşad Sevinçsoy ve Sabiha Bozcalı gibi illüstratörler tarafından hazırlanmıştır (Şekil 8). Koçu'nun çizim yeteneği olduğu için, bazı görüntüleri veya tarihi resimlerin taslaklarını kendisi çizmiştir. Baskılar, "tire" (monoton) tekniği ve çinko klişe görüntüleri kullanılarak üretilmiştir. Ansiklopedideki bazı illüstrasyonlar, yıkılmış ya da artık mevcut olmayan binaları temsil etmekte olup, tarihi belgeler olarak değer taşımaktadır (Eyice, 1998, s. 64, 67).

Şekil 8. *İstanbul Ansiklopedisi*'nden bir illüstrasyon, İllüstratör Nezih İzmirlioğlu (Eyice, 1998).

2.4.3.2. Piranesi ve Gravürleri

İllüstrasyonlar ve görsel sözlük çalışmaları bağlamında bir diğer örnek, İtalyan mimar, mühendis, mimarlık tarihçisi, arkeolog ve yazar Giovanni Battista Piranesi'dir. Piranesi (1720-1778), metnin görselleştirilmesinin, mimarlık düşüncesine karşılık gelen en önemli yorum olduğunu savunarak en çok tanınır. Bu nedenle, onun tasarımları, çizimleri ve mimarisi, mimarlık teorisinin temel argümanını ifade etmeyi amaçlar. Piranesi'nin anlayışına göre, metin, çizimler, nesneler ve mekân, bir bütünün parçalarını oluşturur; bir tür zarf-içerik ilişkisiyle birbirine bağlıdır.

Şekil 9. Piranesi'nin gravür örneği, Plak XIV, *Invenzioni capricci di carceri*,

Piranesi, eserlerinde gerçeklik ve kurgu bir dünya yaratan, kendi zamanında bile alternatif bir bakış açısı benimseyen bir sanatçıdır. Bu çalışma, özellikle onun gravürleri nedeniyle ilgilidir. Çizgilerinin gerçek mimari kalıntılara referans vermesinin yanı sıra, hayal gücünden doğmuş kurmaca yaratımlara benzemeleri de dikkat çeker; bilimsel görüşleri fantastik bir bakış açısıyla birleştirir (Ek, 2023, s. 26-28). Bir anlamda hayal ettiği dünyanın mimarisini çiziyordur (Şekil 9).

3. ÇUBUK İLÇESİ TARİHİ VE TARİHİ YAPILARI

Çubuk, Ankara il merkezine 39 km uzaklıkta bir ilçedir. Coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'nun ortasında yer alan Çubuk, Osmanlı Devleti'nde Anadolu Eyaleti'ne bağlı Ankara Sancağı'nın bir kazası, günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'nın hemen yanı başında, her geçen gün gelişen ve büyüyen bir yerleşme birimidir. Coğrafi konumu hiç şüphesiz, bu kazanın tarih boyunca en önemli özellikleri arasında yer almıştır. Bu çerçevede Çubuk'un tarihini, aynı zamanda idari olarak da bağlı olduğu Ankara'nın tarihinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Bunu bölgede yaşanan tarihi ve kültürel olaylarda da gözlemlemek mümkündür. Nitekim Ankara Savaşı olarak bilinen Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından kabul edilen savaşın, Ankara'nın Çubuk ovasında yapılmış olması da bunu teyit etmektedir. Çubuk, adeta bu savaşla anılır olmuş ve özdeşleşmiştir (Atasoy, 2016: 154). Ankara ilinin 34 km kuzeydoğusunda yer almaktadır ve coğrafi konumu nedeniyle Karadeniz iklimi etkisi altındadır. Yüksek bir rakıma sahip olan ilçenin iklimi genellikle karasal iklim özellikleri göstermektedir. Çubuk'un coğrafi konumu, tarım ve hayvancılık için uygun koşullar sağlarken, iklimi değişken yapıya sahip olduğu için ilçe sakinlerinin tarım faaliyetlerini planlarken iklim şartlarını dikkate almaları gerekmektedir.

Çubuk'un tarihi ve kültürel önemi, bölgenin zengin geçmişi ve mirasıyla yakından ilgilidir. Bu çalışmada, Çubuk'un tarihi ve kültürel öneminin ele alınacağı, bölgenin coğrafi konumu, tarih öncesi dönemlerdeki durumu, antik dönemdeki yeri, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki gelişimi, kültürel mirası ve değerleri, korunan tarihi ve kültürel eserler, mirasın korunması ve geleceğe aktarılması, bilimsel ve akademik çalışmalarda yeri, yapılan araştırmalar, ulusal ve uluslararası konferanslar ve sempozyumlar, yayınlanmış makaleler ve kitaplar, tanıtımı ve bilinirliği, gelecek çalışmalar, sonuç ve öneriler gibi konular ele alınacaktır. Ankara'nın çeşitliliği yer alan Çubuk, zengin tarihi ve kültürel yapısıyla dikkat çeken bir ilçedir. Adını, içerisinden geçen Çubuk Çayı ve hayatta kalan yeşil alanlardan almıştır.

Çubuk, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Hititler, Frigyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi önemli uygarlıkların izlerini taşıyan bölge, tarih öncesi çağlardan itibaren yerleşim alanı olmuştur. İlk çağ uygarlıklarından Hititler ve Friglerin ardından, bölge Romalılar ve Bizanslıların kontrolüne geçmiştir. Malazgirt Savaşı sonrası başlayan Türk akınlarıyla birlikte, Oğuz boyları Çubuk ve çevresine yerleşmiştir. Bu farklı uygarlıklara ait izler ilçede

çeşitli kalıntılar ve eserler olarak günümüze ulaşmıştır. Romalılar dönemine ait mermer aslan heykeli, kale kalıntıları, mezar kalıntıları, höyük ve tümülüs alanları bunlar arasında önemli yer tutmaktadır. (Yılmaz ve Aydınöz, 2025).

Bölgede yer alan antik yapı ve unsurlar, Roma ve Bizans dönemlerine ait yerleşimlerin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Çubuk'ta Balıkhisar köyündeki kalıntılar, Camili ve Çat Köylerindeki kale ve diğer yapılar, Güldarpı köyünde yapılan kazılarda ortaya çıkan mermer aslan heykeli ile Yakup Derviş köyündeki mezar kalıntıları, bu iki döneme ait önemli arkeolojik buluntular arasında yer almaktadır. Türklerin bölgeye yerleşmelerinin ise, Ankara'nın fethini takiben gerçekleştiği genel kabul görmektedir. (Aksiyon Gazetesi. (2013). Çubuk'un kültürel yapısı da oldukça çeşitlidir. İlçedeki Türkmen, Çıtak ve Alevi toplulukları zengin bir kültürel doku oluşturur. Alevi köylerinde sürdürülen cem evi geleneği ve musahiplik gibi ritüeller, bölgesel inançsal çeşitliliğin önemli bir parçası oluşur. Ayrıca Çubuk, 24 Oğuz boynundan gelen bölümlerin yerleşim yeridir ve birçok köyün adı, bu boyların adı taşır Doğal güzellikleriyle de öne çıkan Çubuk, Karagöl ve Çubuk II Barajı gibi turistik alanlara sahiptir. Bu alanlar, sadece doğal güzellikleriyle değil, aynı zamanda mesire alanlarıyla da bölgedeki halkın ve dinlenmek için eğlence merkezleri haline geldi. Çubuk'un tarihî dokusu, hem yerel halkın toplumsal belleğini canlandırmakta hem de bölgenin kültürel mirasının korunmasını sağlamak için güçlü bir dayanak sunmaktadır. İlçenin geleneksel konut mimarisi özellikleri, 2010-2011 yılları arasında sınırlı sayıda araştırma kaynağından derlenen bilgilerle ve saha çalışmalarıyla desteklenerek arşiv çalışmaları kapsamında incelenmiştir. (Sevgi, 2022).

Çubuk, 1902 yılında kaza statüsüne kavuşmuş, 1907 yılında ise Ankara'ya bağlı bir nahiye olmuştur. 21 Ekim 1920'de, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve Bakanlar Kurulu'nun imzasıyla tekrar kaza statüsüne dönüştürülmüştür. 1990 yılında ilçe olan Çubuk, 2005 yılında alınan kararla Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içine dahil edilmiştir. (Arslan, Arslan ve Çağlayandereli, 2016, s. 564)

Mustafa Kemal Atatürk, 1933 yılında Çubuk ilçesindeki Melih Şah Köyü'nde bulunan tarihi hamamı ziyaret etmiştir. 16 Haziran 1935 tarihinde ise Başbakan İsmet İnönü, Ali Çetinkaya ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Tekçe ile birlikte ilçede bir gezi gerçekleştirmiştir (Şekil10). Bu ziyaret sırasında Atatürk, halkın sıcak sevgisiyle karşılanmış, çarşı merkezinde hatıra fotoğrafı çekirtmiş ve ilçe halkıyla sohbet etmiştir. Atatürk, burada “Tarih bir milletin kanını, halkını ve varlığını hiçbir zaman inkâr edemez” sözleriyle tarihin milletler için taşıdığı önemi vurgulamıştır. (Arslan, Arslan ve Çağlayandereli, 2016, s. 564).

Şekil 10. Mustafa Kemal Atatürk Çubuk ziyaretinde Çarşı merkezdeki halkla buluşması (Arslan, Arslan ve Çağlayandereli, 2016, s. 564).

3.1. Çubuk'un Tarihi ve Kültürel Önemi

Çubuk ilçesi, Ankara'nın tarihi ve kültürel zenginlikleriyle ön plana çıkan önemli bölgelerinden biridir. Ankara'nın Çubuk ilçesi, 17. ve 18. yüzyıla ait geleneksel Türk evlerinin birçok örneğini barındırmaktadır. Bu geleneksel sivil mimari örnekleri, bölgenin coğrafi ve topografik özellikleri, iklim, kullanılan yapı malzemesinin özellikleri, kullanıcıların ihtiyaçları, ekonomik, sosyal ve kültürel duruma göre inşa edilmiş olmakla birlikte, ortak özelliklere de sahiptirler. Genellikle basit cephelere sahip olan bu üç katlı yapılar, iki katlı veya cihannüma (çatı penceresi) içeren daha içe dönük iç ve orta antrelerle kırsal yaşamın gereksinimlerine göre tasarlanmıştır. 2010-2011 yılları arasında incelenen Çubuk ilçesindeki geleneksel mimari örneklerinin çoğu, yalnızca yeniden inşa edilerek korunduğu için günümüze ulaşmıştır. Bu türdeki geleneksel mimari örneklerinin çoğu, son yüzyılda büyük ölçüde ortadan kalkmış ve çok az sayıda kayıt dışı örnek günümüze ulaşmıştır (Sevgi, 2022). İlçede yer alan yapılar, geçmişten günümüze farklı medeniyetlerin izlerini taşıyarak, zengin bir kültürel miras sunmaktadır. Bu bağlamda, literatürde yer alan çalışmalar, bölgenin mimari kimliğini ve tarihi değerlerini anlamak açısından önemli bir

kaynak oluşturmaktadır. Çubuk'un tarihi yapılarının korunması, yerel kimliğin sürdürülmesi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Çubuk ilçesinin mimari kültürü ve tarihi yapıları üzerine yapılan araştırmalar, bu yapıların korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır

Çubuk ilçesinin tarihi yapıları, Anadolu'nun tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasının bir yansımasıdır. Bu durum, bölgedeki mimari unsurların ve geleneksel yaşam tarzının korunması gerektiğini ortaya koymaktadır

Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların korunması ve restorasyonu, geçmiş medeniyetlerin izlerini taşımakta ve bu yapıların gelecekteki nesillere aktarılması için dikkatli bir izleme sürecine ihtiyaç duymaktadır. Çalışma, inşaat teknolojileri ve malzeme seçimlerinin önemini vurgulamakta, bu yapıların korunması için gerekli olan yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların korunması, yalnızca fiziksel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda bölgenin kültürel kimliğinin sürdürülebilirliği açısından da kritik bir gerekliliktir. Yapılan çalışmalar, bu yapıların korunması ve belgelenmesi için stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini ve yerel halkın bu süreçteki rolünün önemini vurgulamaktadır.

3.2. Çubuk'taki Başlıca Tarihi Yapılar

Çubuk ilçesinde yer alan tarihi yapılar, türbeler, çeşmeler ve konaklar gibi çeşitli mimari unsurlardan oluşmaktadır. Bu yapılar, yalnızca mimari özellikleriyle değil, aynı zamanda taşıdıkları kültürel ve toplumsal değerlerle de dikkat çekmektedir. Her biri farklı dönemlerin izlerini yansıtan bu yapılar, Çubuk'un kültürel ve tarihî zenginliğini gözler önüne sermektedir.

Çubuk ilçesinde 12 konak ve 1 camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 14.11.1981 tarih ve A-3165 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Karar metninde, “Ankara Çubuk, Eski Eserler tescilleri hakkında Kültür Bakanlığı, Eski Evler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2.9.1981 tarih ve 5465 sayılı yazısı incelenmiş, yapılan müzakere sonucunda; Ankara Çubuk İlçesi'nde ekli listede adı ve adresleri belirtilen eski eserlerin tescil edilmesine ve bu yapıların onarım, değişiklik gibi her türlü yapılaşma ve yıkım talepleri ile bitişiği ve yakın çevresinde yer alan parsellerdeki yeni yapılaşma taleplerinde gerekli belgelerle kurumumuza başvurulması ve alınacak karar doğrultusunda işlem yapılması gerektiğine” karar verilmiştir (Yaman, 2022).

Çubuk ilçesinde, sayısı 12 olan ve “Ankara Evleri” özelliklerini taşıyan bu tescilli yapılar için, 2010 yılında Çubuk Kaymakamlığı ve Belediye tarafından restorasyon

alışmaları başlatılmıştır. Ancak süreçte bu 12 konaktan 6'sı restore edilmemiş, yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Bunlar sırasıyla:

1. Bekir Ağalar Konağı: Şehir Müzesi
2. İzzet Korman Konağı 2016: Çubuk Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Aile Destek Merkezi
3. Ali Şükrü Bey Konağı 2017: Pasha Lounge (Cafe Reastorant)
4. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı: Ressam Halil Basri Resim Kursu
5. Hamdi Ağalar Konağı: Kütüphane
6. Mazhar Balcı Konağı: Çubuk İlçesi için genel bir araştırma projesi için Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Çubuk Belediyesine Tahsis edilmiştir.
7. Kemal Tüzün Konağı: İşletmeye kiralanmıştır.

Yukarıda adı geçen tarihi konaklar, İlçe Belediyesi tarafından kamulaştırılmıştır. Ali Şükrü Bey Konağı ile Mazhar Balcı Konağı, Kaymakamlık Konağı olarak restore edilirken, çökmüş durumda olan Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı ise kendiliğinden yıkılmıştır. Yıkılan konaklar yeniden inşa edilmiş olup, dış cepheleri aslına uygun şekilde restore edilmiştir; ancak iç kısımlarında bazı değişiklikler yapılmıştır.

Tarihi konaklardan yalnızca Paşa Ağalar Konağı ve Kemal Tüzün Konağı (Hüseyin Çavuş), mirasçıları tarafından hem iç hem dış mimarisiyle aslına uygun olarak restore edilmiştir. Paşa Ağalar Konağı mirasçıları tarafından restore edilerek, şu anda mirasçılarından bir aile tarafından kullanılmaktadır. Kemal Tüzün Konağı (Hüseyin Çavuş) ise mirasçıları tarafından restore edilip, yöresel yemeklerin sunulduğu “Nihal Hanımın Mutfağı” olarak işletme sahibine kiraya verilmiştir. (Yaman, 2022)

Çubuk ilçesindeki sivil mimarlık örneklerinde genellikle bodrum kat bulunmamaktadır. Konutlar iki katlı veya cihannüma ya da kuşluk dâhil olmak üzere üç katlı olarak inşa edilmiştir. Bu yapılarda ana yapı malzemesi olarak ahşap, taş, kerpiç, çamur bağlayıcı, çamur ve kireç sıvalar tercih edilmiştir. Taş malzeme, konutların temelinde ve su basman seviyesine kadar yapı malzemesi olarak kullanılırken; taşlık, mutfak zemin kaplamalarında ve taşlık merdivenin ilk basamağında da yer almaktadır. (Sevgi 2022).

3.2.1. Türbeler

Çubuk ilçesi hem dini hem de kültürel açıdan anlam taşıyan önemli türbeleri barındırmaktadır. Bu türbeler, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinden izler taşıyan, bölgenin sosyal ve dinî yaşantısına anlam katan tarihi yapılardır. Türbeler, genellikle dini liderler, alimler veya halk arasında saygı gören manevi şahsiyetlerin anısını yaşatmak amacıyla inşa

edilmiş olup, Çubuk halkının manevi değerlerini yansıtan yapılar arasında yer alır Çubuk ilçesinde bulunan başlıca türbeler arasında Şah Kalender Türbesi önemli bir yer tutmaktadır.

3.2.1.1. Siyemi Sultan Türbesi

Siyemi Sultan Türbesi, Çubuk ilçesine bağlı Sele Köyü'nde yer almaktadır. Osmanlı döneminden kalma bu türbe, tasavvuf kültürünün önemli merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Bölge halkı tarafından kutsal sayılan yapı hem manevi hem de tarihî açıdan büyük bir öneme sahiptir. Siyemi Sultan, bölgenin dini ve sosyal hayatında etkili bir figür olarak anılmaktadır. Türbe, bir dere kenarında ve küçük bir tepenin üzerinde konumlanmıştır. Ayrıca Siyemi Sultan'a, Seyyid Siyami adıyla da rastlanmaktadır. (Arslanoğlu, 2021). Etrafı taşlarla çevreli başında bir ağaç bulunan açık bir mezardır. Kabrin hemen yanında bir ağaç bulunmaktadır. Bu yapıya türbe denilmemektedir, çünkü mezarın çevresi sadece taşlarla sınırlandırılmış olup beton kullanılmamıştır. Eskiden mezarın çevresi çam ağaçlarıyla kaplıydı. Halk inancına göre mezarın üzerinde türbe bulunmamasının sebebi, diğer Horasan erenleri gibi Siyami Sultan'ın da gazaplı ve sıkıntılı olması nedeniyle kubbe yapılmamasıdır. (Aytaş, 2016, s. 177).

3.2.1.2. Şah Kalender Türbesi

Çubuk ilçesinin en bilinen türbelerinden biri olan Şah Kalender Türbesi, yöre halkı tarafından manevi önemi yüksek bir mekân olarak kabul edilmekte ve geçmişten günümüze saygıyla ziyaret edilmektedir (Şekil 11). Horasan'dan Anadolu'ya geldiği rivayet edilen mutasavvıflardandır. Şah Kalender, halk arasında sevilen bir kişilik olarak, manevi rehberliği ve bilge kişiliği ile tanınmıştır. Bu türbenin çevresinde zamanla çeşitli rivayetler ve hikayeler gelişmiş, bu da türbenin manevi önemini daha da artırmıştır. Türbeyi ziyaret edenler, Şah Kalender'in bilgeliği ve himayesi altında dua etmekte ve manevi huzur aramaktadır (Çalık, 2015, s. 181).

Sele Köyü'nde, eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş olan Şah Kalender Türbesi, sekizgen prizma formunda gövdesi ve kubbesiyle dikkat çeker . Kesme taş ve devşirme malzemeler kullanılarak yapılan yapıya, kuzey cephede bulunan sivri kemer alınlıklı ve segment kemerli kapıdan giriş sağlanır. Kubbe geçişi ise basit bir üçgen kuşak ile oluşturulmuştur. Selçuklu döneminde inşa edildiği bilinen bu tarihi türbede, Horasan erenlerinden Kalender Veli Hazretleri ve yakınlarının kabirleri yer alır (Şekil 12). Her yıl, Sele Mahallesi sakinleri tarafından Kalender Veli Hazretleri'ni anma ve anlama etkinlikleri düzenlenmektedir. Türbede ayrıca 1644 yılında, II. Abdülhamit dönemine ait berat ve

türbedarlık belgeleri ile tarihi sicil ve belgelerin tercümeleri bulunmaktadır. Gün boyunca ziyarete açık olan türbenin giriş kısmı cami olarak kullanılır ve vakit namazları da burada kılınmaktadır. (Çubuk Belediyesi, 2025).

Yapı batı ve güney cephelerde dikdörtgen, güney doğu ve güney batı yönlerinde ise sivri kemerli pencerelerle aydınlatılmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki konsollar ve önde yer alan eklentilerle orijinalde sundurmalı olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeyde yer alan dikdörtgen giriş bölüm üç farklı dönemde onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Türbenin üzeri dıştan topuz çatı, sundurma bölümü ise kırma çatıdır. 19.yy. sonlarında türbenin önüne bir ilave yapılarak genişletilmiştir. Yakın zamanda iç duvarlar yağlı boya ile boyanmıştır. Şekil 13’ te türbenin uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 11. Şah Kalender Türbesi (Dış görünüm) (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Şekil 12. Şah Kalender Türbesi (İç görünüm) (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İli	ANKARA	Ada	131	Eski Ada		Envanter Numarası			
	İlçesi	ÇUBUK	Panefel	1	Eski Panefel	291				
	Mahalle/Mevki	SELE	Pafila	H35A-16B-3A	Eski Mahalle		OS.CBK.SF.012 (12)			
	Adres		Sole Mahallesi		Eski Adres		Sole Kilyü			
Anıtın Adı	KALENDER VELİ TÜRBESİ		Tescil Tarihi	13.05.1994	Mül Sahibi	VAKİF	VAKİFE			
			Tescil Numarası	3492	Kilabe		18			
Anıtın Türü	TÜRBE	Kültür Örneği	Minari Çapı (UxHxP)	OSMANLI	Orjinal Durum		Yapım Tarihi			
					Bugünkü Durum		15-16 yüzyıl			
Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Korunma Durumu	Tayyini Yapı	Diğ.Yapı	Öst.Yapı	İş.Yapı	Sisteme Elemanları	Rutubet
Anıtsal		İyi	İyi	X	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yok
Çevresel		Orta	X	Orta	Orta	X	Orta	X	Orta	İzlenim
Çevreye uygun		Fena		Fena	Fena	X	Fena	Fena	X	Önemli

Şekil 13. Şah Kalender Türbesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Akkuzulu Köyü, Çubuk'un doğusunda, yaklaşık 10 kilometre uzaklıkta yer almaktadır (Şekil 14). 1967 yılına kadar köye ulaşım Ravlı ilçesi üzerinden sağlanırken, günümüzde Çubuk'tan yeni yapılan bir şose yolu ile erişim mümkün olmaktadır. Akkuzulu, bir sel yatağının iki yamacına kurulu olup, yaklaşık 177 haneden ve 1500 kişilik bir nüfustan oluşmaktadır. Köyün başlıca geçim kaynakları buğday, meyve ve çevresindeki tepelerde yetiştirilen üzüm bağlarıdır. Ayrıca hayvancılık da önemli bir ekonomik faaliyettir. Yaklaşık 15 yıl önce, köy günümüzdeki yerinden 5 kilometre daha içeride, derenin keskin yamaç yaptığı bir alanda kurulmuştu. Ancak kış aylarında ulaşımın tamamen kesilmesi ve işlenebilir arazilere uzaklığı nedeniyle köyde göç başlamış ve bugünkü Akkuzulu yerleşimi oluşmuştur. (Anlağan,1968) Akkuzulu Köyü'nde bulunan tümülüs 1968 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğünce kazısı yapılmış, tümülüsün mezar odası ve dromos ortaya çıkartılmıştır. Kazı sonunda ortaya çıkarılan mezar odası oldukça iyi durumdadır. Doğusunda iki katlı bir yapı batısında tek katlı bir yapı ve ahır bulunmaktadır. Mezar odasına dikdörtgen bir kapıdan girilmektedir. Mezar odası yaklaşık 2.04m genişliğinde, 2.23m uzunluğunda ve 2.48m yüksekliğinde dikdörtgen şeklindedir. Üzeri muazzam yontulmuş taşların üst üste harçsız konulması ile tonoz haline getirilmiştir. Roma dönemine aittir. 1968 yılında kurtarma kazısı yapılan Tümülüs'ün mezar odası oldukça iyi korunmuş durumdadır. Üzeri muntazam yontulmuş taşların üst üste harçsız konulması ile tonoz haline getirilmiştir ve Roma Dönemine aittir (Koç Üniversitesi, 2025). Şekil 15' te yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 14. Akkuzulu Mahallesi Tümlüsü'ü (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	110	Eski Ada		Envanter Numarası			
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel	101	Eski Parsel	3174				
	Mahalle/Mevki	AKKUZULU	Pfhis	H300-03-C4	Eski Mahalle		06.CBK 917 0031251			
	Adres	Akkuzulu Mahallesi		Eski Adres	Akkuzulu Köyü					
Anıtın Adı	AKKUZULU TÜMÜLÜSÜ		Tescil Tarihi	20.02.2009	Mül Sahibi	ÖZEL	VİSKİYE			
			Tescil Numarası	3955	Kilide					
Anıtın Türü	TÜMÜLÜS	Kültür Dönemi	Eski Roma İmparatorluk Çağı	Minerali Çalıp (Uyulup)	Original Durum	Mozar Odası	Yapım Tarihi			
					BugünküDurum					
Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Tayyın Yapı	Orta Yapı	Üst Yapı	İyi Yapı	Sisteme Elemanları	Bitümler
İkmal	İyi	X	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yok
Çevre	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	İyi var	
Çevreye uygun	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Önemli	

Şekil 15. Akkuzulu Mahallesi Tümlüsü'ü Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2. Çeşmeler

Çubuk'ta yer alan çeşmelerin mimari yapısı, Osmanlı su mimarisinin belirgin özelliklerini taşır. Bu yapılar, genellikle taş veya tuğla malzemeden inşa edilmiştir ve süslemeleriyle dikkat çeker. Çeşmelerin korunması, hem yerel halkın tarihî mirasına sahip çıkmasını sağlamakta hem de bu yapılar aracılığıyla bölgenin kültürel dokusunu koruma amacına hizmet etmektedir. Çubuk'taki çeşmeler, bölgenin sosyal ve kültürel yapısının korunmasına katkı sağlayan önemli unsurlardır ve bu yapıların restorasyonu, yerel halk için kültürel bir bağ oluşturur.

Çubuk ilçesi, Osmanlı dönemi su mimarisinin izlerini taşıyan ve yerel halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamak için yüzyıllardır kullanılan önemli çeşmelere ev sahipliği yapmaktadır. Bu çeşmeler, sadece su kaynağı olmanın ötesinde, bölge halkı için sosyal toplanma alanları ve kültürel değerlerin yaşatıldığı mekânlar olarak da işlev görmektedir.

Çubuk'un tarihi çeşmeleri arasında Ağılıık Mahallesi Çeşmeleri, Karataş Mahallesi Çeşmesi, Kavaklı Mahallesi Çeşmesi ve Yazır Mahallesi Çeşmesi önemli bir yere sahiptir (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.1. Ağılıık Mahallesi Çeşmesi

Düzgün kesme taş ile örülen çeşmenin üzerinde profilli bir saçak bulunmaktadır. Çeşmenin ön yüzü dışarı doğru çıkıntı yapar. Çıkıntılı yüzey üzerindeki sivri kemerli nişi, kemerin üzengi taşının profili içeride devam eder. Çeşmenin lülesi sağ taraftaki sütunun yanında bulunmaktadır. Çeşmenin üstünde profilli taş silme yer almaktadır (Köken, 2015).

Ağılıık köyü camisi karşında yer almaktadır. Ön cephesinde kesme taş, arka cephesinde yığma moloz taş kullanılarak inşa edilmektedir. Çeşme üzerini kenarları profilli saçak örtmektedir. Kemer üzengi taşı, saçaktaki gibi profilli olup, üzengi hattı boyunca devam ederek taşıntı yapmakta, kabartmalı ayaklar üzerinde oturmaktadır. Çeşmenin kitabesinde 1314H.(1896-1897M.) tarihi yazılıdır. Yapının bugünkü mevcut halinde ayna taşı ve lüle bulunmamaktadır (Şekil 16). Hala kullanılmakta olan çeşmeye su kemerin yanındaki borudan akmaktadır. Çeşmenin ödününde ise uzun bir yalak yer almaktadır. Çeşme Koruma Kurulu kararıyla 2011 yılında 1. Derece Anıt Eser olarak tescillenmiştir (Köken, 2015).

Çeşme Osmanlı dönemine tarihlenmekte olup, 1314 yılına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Yapım tarihi 1897 yılında yığma düz taştan yapılmıştır. (Köken, 2015). Bu çeşme, zaman içerisinde restore edilerek yeniden halkın hizmetine sunulmuştur. Ağılıık Mahallesi Çeşmesi, hem Osmanlı dönemi taş işçiliğini yansıtan detaylarıyla hem de halk arasında anlatılan hikayeleriyle manevi bir değere sahiptir. Çeşmelerin çevresi, zamanla birer buluşma noktası ve sosyal etkileşim alanı haline gelmiş, halkın çeşme çevresinde bir araya gelerek gelenekleri yaşatmasına olanak tanımıştır. Şekil 17' te yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

üzerinde dışa kavisli silmeli saçak yer alır. Bu saçak iki yandaki duvar boyunca devam etmektedir. Üst kenardan yanlara doğru ters L şeklinde aşağıya doğru inen üçgen ve baklavalardan oluşan ince örgü motifi ve örgünün sağ üst köşesinde çok kollu yıldızdan rozet süsleme yontma tekniği ile yapılmıştır. Ortada fazla derin olmayan sivri kemerli niş içinde aynalık bölümü yer alır. İki kademeli niş kemerinin dış kenar üzengi noktalarında konsol formunda profil işlenmiştir (Çubuk Belediyesi, 2025).

Kemer içinin üst ortasında yüksek kabartma yıldız motifi yer almaktadır. Yıldızın altındaki küçük dikdörtgen kitabe yuvası olup kitabesi yerine bulunmamaktadır. Yöre halkından bir kısmı daha önce kitabedeki yazıda 1317 H. Tarihini okuduklarını belirtmişlerdir. Aynalık bölümünde yer alan kare formlu delikten su akmayıp, sonradan yapılmış iki borudan su akmaktadır. Orijinal yalak görülmemekte olup çeşmenin önünde istinat duvarı boyunca uzanan sonradan yapılmış betonarme yalak mevcuttur. Kitabesinde yazıldığı bilinen tarihe göre çeşmenin 1317 H /1900-01 M. Tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 19’ da yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 18. Koca pınar Çeşmesi ve Kitabesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

[illegible]

Şekil 19. Karataş Mahallesi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Kavaklı Mahallesi, Bizans dönemine kadar uzanan tarihî geçmişiyle bilinir ve Ankara'ya 60 km, Çubuk ilçesine ise 18 km mesafededir. Köyün kurulduğu tepe, “Aşağı Tuzla” olarak adlandırılmaktadır. Tarihi Kavaklı Çeşmesi, Bizans döneminden kalma yapısıyla dikkat çekmekte olup, yakın dönemde restore edilerek yeniden kullanıma sunulmuştur. Çeşme çevresi, Karasakal Dede Mevkii'ndeki piknik alanı gibi sosyal alanlarla çevrilidir. Bu çevre düzenlemesi, yerel halkın dinlenme ve toplanma alanı olarak kullandığı bir mekân haline gelmiştir (Şekil 20). Kavaklı Mahallesi Çeşmesi, Osmanlı öncesi dönemin izlerini taşıyan hem işlevsel hem de kültürel bir miras olarak korunmaktadır . Halk arasında bu çeşmenin geçmişten gelen bir manevi bağ taşıdığı ve köyün kurucuları tarafından su kaynağı olarak kutsandığına dair hikayeler anlatılmaktadır (Çubuk Belediyesi, 2025).

Sivri kemerli nişin iç kısmındaysa kemerin sonlandığı tepe noktasının hemen altında yüzeyden taşkın, küçük boyutlu bir kabartma ve buna bitişik yıldız kabartması bulunmaktadır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 21’ de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

ayna taşının üzerinde her iki yana yerleştirilen borulardan akmaktadır. Ayna taşının üst köşelerinde ise kaş kemerli nişler açılmıştır. Çeşmenin önünde uzun bir yalak yer almaktadır. Çeşmenin haznesinin üzeri çimento harç ile sıvanarak boyanmıştır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Osmanlı döneminden öncesine uzanan bir geçmişe sahip olduğu bilinen çeşme, zamanla yıkılınca 1939 yılında “Toygar Çeşmesi” adıyla yeni bir çeşme yapılmıştır. Toygar Çeşmesi, 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1. Derece Anıt eser olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır. (Koç Üniversitesi, 2025a). Bu çeşme, Yazır Mahallesi sakinleri için yıl boyunca kesintisiz su sağlamaktadır ve halkın su ihtiyacını karşılayan önemli bir kaynak olarak günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. Yazır Çeşmesi, aynı zamanda mahalle halkının sosyal ilişkilerini güçlendiren bir toplanma noktası olarak da değerlendirilmektedir. Mahallede anlatılan rivayetlere göre, bu çeşme halk arasında bolluk ve bereketin simgesi olarak kabul edilmektedir

Çubuk’taki bu tarihi çeşmeler hem Osmanlı hem de öncesi dönemlerin mimari ve sosyal dokusunu günümüze taşımaktadır. Bu yapıların korunması, yalnızca fiziksel olarak birer su kaynağı olmalarının ötesinde, yerel halkın kültürel mirası yaşatma isteğini simgelemektedir. Çeşmelerin restorasyonu, toplumun geçmişle olan bağını sürdürmekte, bölgenin tarihî ve kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Şekil 23’de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 22. Yazır Mahallesi Toygar Çeşmesi ve Kitabesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	149	Eski Ada		Envanter Numarası
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel	1	Eski Parsel	1167	
	Mahalle/Mevki	YAZIR	Pafca	H29-C-108-4A	Eski Mahalle		27
	Adres	Yazır Mahallesi			Eski Adres	Yazır Köyü	
Anıtın Adı	TOYGAR ÇEŞMESİ		Tescil Tarihi	27.10.2011	Mal Sahibi	HAZINE	VAKFİYE
			Tescil Numarası	127	Kitabe	VAR	
Anıtın Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi	Cumhuriyet	Mimari Çağ (Üslup)	Orjinal Durum	Çeyre	Yapım Tarihi
				Goç Dönemi	Bugünkü Durum	Çeyre	1939
Koruma Derecesi	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Tarihi Yapı	Diğer Yapı	Üst Yapı
Anıtsal		İyi	X	İyi	X	İyi	X
Çevresel		Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Çevreye Etkisi		Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena
							Önemli

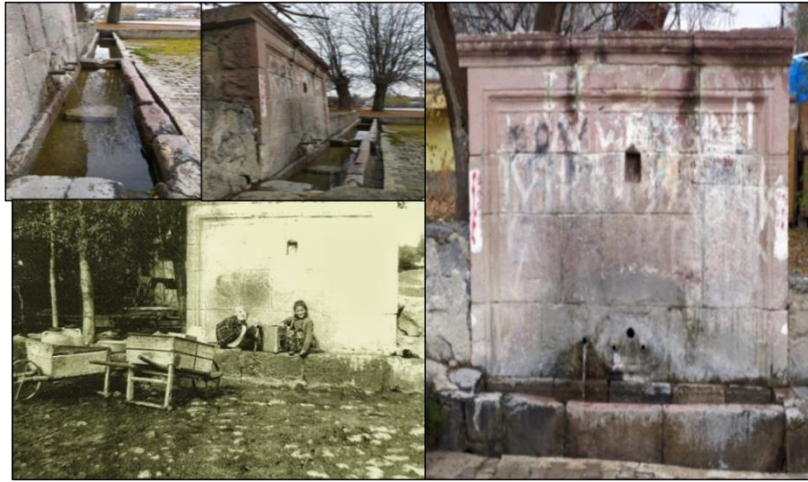

Şekil 23. Yazır Mahallesi Toygar Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.5. Aşağı Çavundur Mahallesi Tarihi Çeşmesi

Ankara ili Çubuk İlçesi Aşağı çavundur Mahallesinde bulunan Tarihi çeşme, dikdörtgen formlu olup ön cephesinde düzgün kesme taş, arka ve yan cephelerinde yığma moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmenin üzerini kenarlarını profil saçak örtmekte olup, ön cephesinin üç kenarını yivli iki sıra bordür çevrelemektedir (Şekil 24).

Çeşmenin sağ üst köşesinde Osmanlıca "ALLAH" ismi yazmaktadır. Alınlık kısmında bir adet niş bulunmakta, bu nişin hemen sol çaprazında kabartmalar bulunmaktadır. Çeşmenin her iki tarafına istinaf duvarının eklendiği kesme taştan yapılmış yalak kısmının betonarme ile ilave edilerek uzatıldığı görülmüştür. Ön cephesinde kesme düzgün taş, yan ve arka cephelerinde yığma moloz taş kullanılarak inşa edilen dikdörtgen formlu çeşmenin, kabartma şeklinde kitabesi bulunmaktadır. Osmanlıca sayılarla H.1316(M.1898) tarihi yazmaktadır. Kabartmalı olarak yapılan ayna taşının üzeri ve çevresi sonradan çimento ve harç ile sıvanmış olup sonradan üç adet lüle taşı eklenmiştir (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 25' te yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 24. Aşağı Çavundur Tarihi Çeşmesi (Engin, 2013)

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada		Eski Ada		Envanter Numarası
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel		Eski Parsel		
	Mahalle/Mevki	AŞAĞI ÇAVUNDUR	Pafsa	H30-a-21d-2d	Eski Mahalle		
	Adres	Aşağı Çavundur Mahallesi			Eski Adres	Aşağı Çavundur Köyü	
Anıtın Adı	AŞAĞI ÇAVUNDUR KÖYÜ ÇEŞMESİ		Tescil Tarihi	23.07.2019	Mal Sahibi	VAKİFFE	
			Tescil Numarası	3856	Kilit	Var	
Anıtın Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi	Mimari Çapı (Yükü)	19.yy sonu	Orjinal Durum	Çeşme	Yapım Tarihi
					Bugünkü Durum	Çeşme	H.1316 / M.1898
Koruma Derecesi	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Tayyini Yapı	Diğ. Yapı	Üst Yapı
Anıtsal				İyi	İyi	İyi	İyi
Çevresel			Orta	x	Orta	Orta	Orta
Çevreye uygun			Fena	Fena	Fena	Fena	Fena
							Orjinal

Şekil 25. Aşağı Çavundur Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.6. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi Çeşmesi

Ankara İli Çubuk İlçesi Kargın Mahallesi Köy pınarı mevki Çubuk Belediye'sine ait 999 ada 13 parsel üzerinde yer almaktadır Dikdörtgen planlı olan yapı, düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir.

Yapının dilimli kemerden yapılmış niş kısmında dışarı doğru çıkmalar vardır. Lünenin bulunduğu ayna taşında dilimli bir kemer bezemesi bulunmaktadır. Düz çatı çeşmenin üst örtüsü düz bir saçakla dışa doğru taşırılmıştır.

Çeşmenin depo kısmının toprak altında olduğu düşünülmektedir. Üst örtünün bulunduğu kısmın ve çeşmenin her iki yanında moloz taş duvar örgüsünün, dolgu arası derzlerin çimento harç ile sonradan sıvandığı tespit edilmiştir. Yalak kısmı mevcut olana çeşme günümüzde kullanılmaktadır (Şekil 26).

Çeşme derz dolgularında aşınma ve dökülmeler ile üst üste bozulmalar tespit edilmiş olup genel durumunun iyi olduğu gözlemlenmiştir. (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 27 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 26. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	Eski Ada	Envanter Numarası		
	İlçe	ÇUBUK	Parsel	Eski Parsel			
	Mahalle/Mevki	KARGIN	Pfıza	Eski Mahalle			
	Adres	Kargın Mahallesi Kışınan Mevki	Eski Adres	Kargın Köyü			
Anım Adı	KARGIN KÖYÜ ÇEŞMESİ	Tescil Tarihi	09.06.2022	Mal Sahibi	VAKFİ		
		Tescil Numarası	2543	Kilide			
Anım Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi	Mimar Çöp (Uyg)	Original Durum	Çeyme	Yapım Tarihi	
				Bugünkü Durum	Çeyme		
Koruma Durumu	İyi Orta Fena	Koruma Durumu	Tayyın Yapı	Ölçü Yapı	İç Yapı	Süsleme Elementarı	Rutubet
Anısal	X	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yak
Çeyresel		Orta X	Orta X	Orta X	Orta X	Orta X	İli var
Çeyreş aykırı		Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Önemli

Şekil 27. Kargın Mahallesi Köy Pınarı Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.7. Eğerek Tarihi Çeşmesi

Ankara İli Çubuk İlçesi Ağılıcık Mahallesi'nde buluna bu çeşme Çubuğu Kazana bağlayan asfalt yoldan yaklaşık 200m içerde Eğerek mevkiin 'de Ağılıcık mahallesini Kutuören köyüne bağlayan tali yolun solunda yer almakta, dere yatağı ile yol arasında kalmaktadır (Şekil 28). Çubuk ilçesine bağlı Ağılıcık Mahallesi'ndeki tarihi çeşme, Ağılıcık Mahallesi Kalkındırma, Güzelleştirme, Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin Koruma Kurulu'na yaptığı başvuru ve girişimleri sonucunda tescillenmiştir (Çubuk Haber, 2012). Söz konusu çeşme, yığma moloz taş kullanılarak yatay dikdörtgen olarak inşa edilmiştir. Çeşmede devşirme olduğu düşünülen üzerinde yazı ve tarihlerin bulunduğu üç adet taş mevcuttur. Bu taşlar sıvalı olup, tamamlanmış taş olarak çeşmede kullanıldığı düşünülmektedir. Çeşmenin üst sırasında yer alan yatay dikdörtgen taş üzerindeki yazı yosunlaşmadan dolayı okunamamaktadır.

Kemerli forma sahip taş üzerinde 1344H.(1926M.) tarihi ve Osmanlıca yazı bulunmaktadır. Diğer yatay taşta ise Osmanlıca yazılar ve 1928 tarihi yazmaktadır. Uzunca bir yalağı bulunan çeşme bugün akar vaziyette değildir. Önceden çeşmeye sadece bir borudan su akışı sağlandığı görülmektedir (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 29 'da yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 28. Eğerek Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ		İl	ANKARA	Ada	Eski Ada	Envanter Numarası				
		İlçesi	ÇUBUK	Parsel	Eski Parsel					
		Mahalle/Mevki	AĞILCIK/EĞEREK	Faifa	H29-C-05-C1		Eski Mahalle			
		Adres	Ağılcık Mahallesi Eğerek Mevki		Eski Adres		Ağılcık Köyü			
Anıtın Adı	AĞILCIK EĞEREK MEVKİİ ÇEŞMESİ			Tescil Tarihi	27.10.2011	Mal Sahibi	VAKFİYE			
				Tescil Numarası	128	Kıtabe				
Anıtın Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi		Mimari Çağı (Usulü)		Orjinal Durum	Çeyme	Yapım Tarihi		
						Bugünkü Durum	Çeyme			
Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Tayyıcı Yapı	Diğ. Yapı	Üst Yapı	İç Yapı	Süsleme Elementleri	Rutubet
Anıtsal		İyi		İyi	X	İyi	İyi	İyi	X	Yok
Çevresel		Orta	X	Orta	Orta	Orta	X	Orta	Orta	İzi var
Çevreye uyumu		Fena		Fena	Fena	X	Fena	Fena	Fena	Önemli

Şekil 29. Eğerek Tarihi Çeşmesi kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.8. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi

Ankara İli Çubuk İlçesi Kutuören mahallesi girişinde yolun alt kısmında bulunan (Şekil 30), Aşağıpınar adı ile anılan çeşme, dikdörtgen formlu bir gövde ve gövdenin yanları moloz taşlarla örülmüştür. Çeşme ile aynı uzunlukta olan taş yalak daha sonraki bir tarihte çimento malzeme ile uzatılmıştır.

Dikdörtgen formda inşa edilen çeşmenin ön cephesi düzgün kesme taşlarla kaplanmış, arka kısmı ise moloz taşlarla örülmüştür. Ön cephede, iç içe geçmiş dikdörtgenlerden oluşan geometrik desenler yer almaktadır. Çeşme üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ayrıca, çeşmenin iki adet su oluğu bulunmaktadır. Yalak kısmı daha sonradan betonarme ile uzatılmıştır. Çeşmenin iki yanında moloz taşlarla örülen duvarların sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 31 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 30. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	Eski Ada	Envanter Numarası	
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel	Eski Parsel		
	Mahalle/Mevki	KUTUÖREN	Pafta	Eski Mahalle		
	Adres	Kutuören Mahallesi	Eski Adres	Kutuören Köyü		
Anıtın Adı	AŞAĞIPINAR ÇEŞMESİ		Tescil Tarihi	17.01.2017	Mal Sahibi	VAKFİYE
			Tescil Numarası	2424	Kitabe	
Anıtın Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi	Minari Çalı (Völüğü)	Orjinal Durum	Çeşme	Yapım Tarihi
				Bugünkü Durum	Çeşme	19. yüzyıl
Koruma Derecesi	İyi Orta Fena	Koruma Durumu	Tayyıcı Yapı	Diş Yapı	Üst Yapı	İç Yapı
Anıtsal	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yak
Çevresel	X	Orta X	Orta X	Orta X	Orta X	İli var X
Çevreye uygun		Fena	Fena	Fena X	Fena	Fena
						Önemli

Şekil 31. Kutuören Aşağı Pınar Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.9. Bağlıkoz Tarihi Çeşme

Ankara İli Çubuk İlçesi Özlüce Mahallesi Bağlıkoz mevki sınırları içerisinde bulunan çeşme orman yolu üzerinde bulunmaktadır

Çeşme dikdörtgen formda olup kesme taş ve harç kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmenin üzerini tek kenarlı yivli farklı ölçüdeki taşlardan oluşan bir bordür çevrelemektedir. Alınlık kısmında kemerli küçük bir niş ve altında bir adet lüle bulunmaktadır (Şekil 32). Çeşmenin yalak bölümü betonarme malzemeden yapılmış olup, iki yanına moloz taştan istinat duvarları eklenmiştir. Alt kısmı toprak altında kaldığı için su deposuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır . Kültürel mirasın korunması ve çeşme gibi yapılarla ilgili örneklerin gelecek nesillere sağlıklı şekilde aktarılması açısından bu tür

yapıların belgelenmesi büyük önem taşımaktadır. (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 33 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 32. Bağlıkoz Tarihi Çeşme (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl		İlçe		Yer		Yer Adı		Özellikler
	Ankara		Çubuk		Kutuoören		Bağlıkoz		
	Mahalle/Mezre		Etiler		Pahla		Etiler Mahallesi		
	Adres		Çeşme Mahallesi		Çeşme Adresi		Çeşme Köyü		
Adres No	02010000000000000000				Ticari Tarih	11.06.2023	Mal Sahibi	VAKFE	
					Ticari Anlaşma	107	Ekimci		
Adres Tarih	02010000000000000000				Mülkiyet Çeş. (Yerleşim)	18.yy-19.yy	Original Durum	Çeyrek	Yapım Tarihi
	02010000000000000000						Bugünkü Durum	Çeyrek	
Konum Koordinatları	Yr.	Orta	Kuzey	Konum Koordinatları	Ticari Yeri	Orta Yeri	İkinci Yeri	Savunma Koordinatları	Konum
Adres	X	Yr	Yr	Yr	Yr	Yr	Yr	Yr	Yr
Çeyrek		Orta	Yr	Orta	X	Orta	Yr	Orta	Yr
Çeyrek adresi	Pahla	Pahla	Pahla	Pahla	Pahla	X	Pahla	Pahla	X

Şekil 33. Bağlıkoz Tarihi Çeşme ve Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.10. Harman Pınarı Tarihi Çeşme

Anakara İli Çubuk İlçesi Kutuoören Mahallesi Harman yeri mevkinde bulunan çeşme, dikdörtgen formlu bir gövde ve devamında moloz taşlarla örülmüştür.

Düzgün kesme taş kullanılarak dikdörtgen formda inşa edilmiştir. Derz araları çimento ile doldurulmuştur. Çeşmenin orta kısmında bir adet niş şeklinde taşlık, hemen altında iki adet lülesi mevcuttur. Yalak kısmı ise taş malzeme ile yapılmış olup, daha sonra eklenen betonarme ile uzatılmıştır. Dış bükey saçakları olan çeşmenin her iki yanı kaba taş ile örülmüş üzeri çimento ile sıvanmıştır. Su deposu ise çeşmenin arka kısmında yer almaktadır (Şekil 34). Ön cephesinde kare bir levha (aynalık) kitabesi bulunan çeşmenin yapımı Hicri 1205’dir (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 35 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 34. Harman Pınarı Tarihi Çeşme (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Şekil 35. Harman Pınarı Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.11. Sele Tarihi Çeşmesi

Ankara İli Çubuk İlçesi Sele Mahallesinde bulunan çeşme, köyün güneyinde siyami sultan mevkiinde yer almaktadır. Çeşme düzgün blok kesme taşlarla inşa edilmiştir. Dikdörtgen formda bulunan eşmenin önünde kurna yer almaktadır. Profilli bir alınlığa sahip olan çeşmenin oluğu taştan oyulmuştur. Daha sonra pirinçten oluk yerleştirilmiştir (Şekil 36). Ortada dikdörtgen şekilde kitabe yer almaktadır. Üç satırlık kitabeye göre Hicri 1321 tarihinde yapılmıştır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 37 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 36. Sele Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada		Eski Ada		Envanter Numarası			
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel		Eski Parsel					
	Mahalle/Mevki	SELE	Pafta		Eski Mahalle		17			
	Adres	Sele Mahallesi Siyami Sultan Mevki			Eski Adres		Sele Köyü			
Anıtın Adı	SELE KÖYÜ ÇEŞMESİ			Tescil Tarihi	13.05.1994	Mal Sahibi	VAKİFE			
				Tescil Numarası	3492	Kitabe	Var			
Anıtın Türü	ÇEŞME	Kültür Dönemi	Osmanlı	Minari Çatı (Üstü)	Geç Osmanlı	Orjinal Durum	Yapım Tarihi			
						Bugünkü Durum	H.1321 / M.1903			
Koruma Derecesi	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Tayıncı Yapı	Diğ. Yapı	Üst. Yapı	İç. Yapı	Süsleme Dermanları	Rutubet
Arkeol.			İyi	X	İyi	X	İyi	İyi	İyi	Yok
Çevresel			Orta	Orta	Orta	X	Orta	Orta	Orta	İyi var
Çevreye yakın			Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	X	Fena	Önemli

Şekil 37. Sele Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.2.12. Yakup Hasan Tarihi Çeşme

Ankara İli, Çubuk İlçesi, Yakup hasan Mahallesi, 156 ada, 1 parselde kayıtlı, mülkiyeti Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığına ait çeşmenin restore edilmesi talebinin Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünce değerlendirilmesini içeren Bayram ÜLGÜ'nün 12.10.2020 tarih 418731 sayılı CİMER başvurusu, Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanan 20.10.2020 tarih ve 1432988 sayılı

yerinde inceleme raporu, Ankara Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 21.10.2020 tarih ve 788800 sayılı yazısı, Çubuk Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nün 06.11.2020 tarih ve 10861 sayılı yazısı, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kùltür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı Plan ve Proje Şube Müdürlüğü'nün 2459 sayılı yazısı ve ekleri ile Ankara Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarınca hazırlanan 15.12.2020 tarih ve 516472 sayılı dosya inceleme raporu okundu, dosyası incelendi. Yapılan görüşmeler sonucunda; Ankara İli, Çubuk İlçesi, Yakup hasan Mahallesi, 156 ada, 1 parselde kayıtlı, mülkiyeti Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığına ait Çeşmenin 2863 sayılı kanunun 6. Maddesinde tanımlanan özelliklere sahip olduğu anlaşıldığından; “korunması gerekli taşınmaz kùltür varlığı” olarak tescil edilmesine, tescil fişinin onaylanmasına, Çeşme parselinin koruma alanı, grubunun ise 1 olarak belirlenmesine, tapu kütüğü beyanlar hanesine “1. Grup korunması gerekli kùltür varlığıdır” şerhi konulmasına, ayrıca Çeşmenin restorasyonuna yönelik talebin mülk sahiplerince hazırlanacak projenin Kurulumuza iletilmesi halinde değerlendirilebileceğine karar verildi (Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Kesme taşlarla örölü dikdörtgen form içerisinde lüle, taşlık ve kitabe yerleştirilerek üzeri üçgen alınlıklarla vurgulanmıştır (Şekil 38). Çeşmenin her iki yanı kesme taşlarla genişletilerek önüne uzun bir yalak yapılmıştır. Çeşme eğilimli bir yol ile konut olarak kullanılan taşınmaz arasında, kesme taş ile inşa edilmiştir. Çeşmenin duvarında dışa çıkıntılık yapan üçgen alınlıklar vardır. Yivli bir saçak ile tüm çeşme duvarı sınırlandırılmıştır. Aynalık kısmı taş kemerli formda olup üzerinde taşlık mevcuttur. Taşlığın hemen üzerinde dikdörtgen kitabe bulunmaktadır. Kitabenin içinde Osmanlıca” İşbu çeşmenin banisi Mustafa Ağanın Tealası'yını meşkur, zenbini mağfur eylesin sene 1289 ‘ yazmaktadır.

Çeşme lülesi ile aynalık bölümü yivli taşlarla birbirinden ayrılmıştır. Yalak taşlarının orijinal olduğu düşünülmektedir. Çeşme özgünlüğünü korumuş, ancak zaman içinde taşlar arasında boşalmalar olmuştur. Çeşmenin sol tarafına sonradan eklenerek betonarme malzemelerle sıvanmış yeni bir bölüm ilave edilmiştir. Bu bölüm ile tarihi çeşmenin yakınına metal boru ile yeni bir çeşme ilave edilmiştir. (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 39 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

kaplı bulunuyor’’ diye ifade etmiştir (Haber 7, 2017). Şekil 43 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 42. Yiğitli Tarihi Çeşmesi (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

[illegible]

Şekil 43. Yiğitli Tarihi Çeşmesi Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3. Konaklar

Çubuk ilçesindeki bu konaklar, Osmanlı döneminin mimari ve estetik özelliklerini yansıtan, yerel halkın günlük yaşamını, aile yapısını ve sosyal statüsünü gözler önüne seren yapılar olarak önem taşır. Bu konakların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, bölgenin kültürel sürekliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Her biri yalnızca birer mimari yapı değil; aynı zamanda Osmanlı döneminde Çubuk halkının gündelik yaşamını, sosyal ilişkilerini ve kültürel kimliğini yansıtan tarihî ve simgesel belgelerdir. Bu nedenle, söz konusu konaklar, sadece fiziksel varlıklarıyla değil, taşıdıkları anlamla da kültürel mirasın yaşayan temsilcileri olarak değerlendirilmelidir. Konaklar, Çubuk ilçesinde yer alan ve Osmanlı sivil mimarisinin önemli örneklerini teşkil eden yapılardır. Konaklar, sivil mimari eserler olarak yerel halkın sosyal yaşamına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu yapıların iç mekân tasarımları, aile yapısı ve gündelik yaşantıya dair önemli bilgiler verir. Çubuk'taki konakların korunması, Osmanlı sivil mimarisinin ve yerel kültürün sürdürülebilirliği

açısından önem taşır. Bu yapılar, sadece mimari özellikleriyle değil, aynı zamanda taşıdıkları tarihî ve kültürel değerlerle de korunması gereken önemli miras unsurlarıdır. Konakların restore edilerek müze veya kültürel merkez olarak yeniden işlevlendirilmesi, bu yapıları korumanın yanı sıra, bölgenin kültürel turizm potansiyelini de artıracaktır

Osmanlı döneminde genellikle üst düzey yöneticiler, yerel beyler veya zengin aileler için inşa edilen bu konaklar, ahşap işçiliği, taş süslemeleri ve zarif mimarisi ile öne çıkar. Çubuk ilçesinde bulunan Bekir Ağalar Konağı, Ali Şükrü Bey Konağı, Hamdi Ağalar Konağı, Mazhar Balcı Konağı, İzzet Korman Konağı, Kemal Tüzen Konağı, Konyalı Terzi Musa Konağı, bölgenin tarihî dokusunu ve kültürel mirasını temsil eden önemli yapılardır.

Bu mimari yapılar, Çubuk'un tarih boyunca farklı medeniyetlerin etkisi altında şekillenen çok katmanlı kültürel dokusunun somut birer göstergesidir. Özellikle Osmanlı dönemine tarihlenen konutlar, sadece barınma amacıyla inşa edilmemiş; aynı zamanda o dönemin sosyal ilişkilerini, yaşam biçimlerini ve estetik anlayışını yansıtan nitelikli sivil mimarlık örnekleri olarak öne çıkmıştır. Genellikle taş ve ahşap gibi doğal malzemelerle yapılan bu yapılar, yerel ustalığın izlerini taşıyan süslemeleri ve bölgeye özgü mimari ayrıntılarıyla da dikkat çekmektedir.

3.2.3.1. Bekir Ağalar Konağı

Çubuk ilçesinin en bilinen tarihî yapılarından biri olan Bekir ağalar Konağı, Osmanlı dönemi mimarisinin klasik örneklerinden biridir. Konağın inşasında kullanılan taş ve ahşap malzeme, dönemin geleneksel yapı tekniklerini yansıtır. Bekir ağalar Konağı, özellikle geniş odaları, iç mekân süslemeleri ve ahşap oymalarıyla dikkat çeker. Konağın sahibi olan Bekir ağalar ailesi, bölgede sosyal statüye sahip bir aile olarak bilinir ve bu konak, aileye dair birçok kültürel mirası barındırmaktadır. Zamanla restore edilerek koruma altına alınan Bekir ağalar Konağı, bugün hem mimari bir değer olarak hem de bölgenin tarihî kimliğinin bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bekir ağalar Konağı, geniş avlusu ve iç mekân tasarımı ile Osmanlı sivil mimarisinin Çubuk'taki önemli bir temsilcisidir.

Ankara'nın Çubuk ilçesindeki önemli tarihi yapılardan biri olan Bekir Ağalar Konağı, zamanında bölgenin varlıklı ailelerinden birine aitken, 2013 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarıyla yeniden işlevlendirilmiştir. 2015 yılında sergi salonu olarak halkın ziyaretine açılan yapı, 2017 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "kent müzesi" unvanı verilerek tescillenmiştir. Tarihî önemini artıran bir diğer unsur ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1933 yılında Çubuk'a gerçekleştirdiği ziyarette bu konakta misafir edilmiş olmasıdır. Günümüzde müze olarak hizmet veren konakta; 1402 Ankara Savaşı'nı

ve 20. yüzyılın başlarındaki gündelik yaşamı canlandıran maketlerin yanı sıra, satın alma ve bağış yoluyla temin edilen çeşitli etnografik eserler sergilenmektedir.

Bodrum, zemin kat, birinci kat ve en üstte cihannüma olarak adlandırılan kısımlardan oluşan Bekir Ağa Konağı'nda bölgenin tarihi ve kültürel değerlerini yansıtan eserler sergilenmektedir. Müze girişinin sağında bulunan sergi salonunda, Yıldırım Beyazıt'ın önderliğindeki Osmanlı ile Timur'un ordusu arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nın temsili maketi bulunmaktadır. Ankara Savaşı'nın canlandırması olarak yapılan 12 metre karelik alan 1/25 000 ölçeğinde Çubuklu ressam ve müze bağışçılarından biri olan Halil Basri Uluğ tarafından hazırlandı. Girişin solunda yer alan iki mekândan ilkinde ilçenin doğal zenginliğini oluşturan Agat taşının çeşitli örnekleri sergilenmektedir. Halk arasında Akik Agat olarak bilinen değerli taş, ilçenin kuzeyinde ve kuzeydoğusunda bulunan orman köylerinde bulunmaktadır. Bu salonda Agat taşın farklı tiplerinin dışında bu taştan yapılan takı ve süs eşyası koleksiyonunu görmek mümkündür (Önder, 1999).

İkinci mekânda, Sele Köyü'ndeki Kalender Veli Türbesi ile ilgili Türbedarlık davası karar metni, Sele Köyü'nden Nişancı Hüseyin'e verilen 1897 tarihli berat gibi önemli arşiv kayıtları ve bazı eserlerin bağışçısına ait eski evrak, para ve fotoğraflara yer verilmiştir. Zemin katın devamında dokuma tezgâhlarında yerel motifli halı ve kilimler sergilenmektedir. Ayrıca Çubuk Belediyesi, müzenin faaliyetleri ve bağışçıları ile ilgili gazete yazılarına, mahalle esnafı ile ilgili eski fotoğraflara ve ilçede yapılan spor faaliyetleri fotoğraflarına da yer verilmektedir. Zemin katta ayrıca, tarım aletleri koleksiyonu ve ilçede geçmişte var olan meslek çeşitlerinin canlandırmasını görmek mümkündür. Birinci katta ayrı bir mekân olarak düzenlenen misafir odası geleneksel kültürümüzü sergilemektedir. Bu katta, tören giysileri, gelin elbiseleri ve işleme sanatı eserleri koleksiyonları, eski fotoğraf makinesi ve radyo objeleri yerleştirildi. Ayrıca, bu salonda yakın geçmişte müzenin bulunduğu mahallede kullanılan Ramazan topunu da görmek mümkündür. Müzede, sergi salonlarının yanı sıra belediyenin hizmetinde bir düğün salonu ve en üst katta bir nikâh salonu bulunmaktadır (Bülbül, 2019).

Çubuk'un önemli tarihi yapılarından biri olan ve 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün ilçeye yaptığı ziyarette konakladığı *Bekir Ağalar Konağı*, günümüzde *Çubuk Şehir Müzesi* olarak hizmet vermektedir. Restorasyon sonrası müzeye dönüştürülen bu yapı, ilçenin tarihi ve kültürel belleğini yansıtan nadide mekânlardan biridir (Şekil 44). Müze koleksiyonunda 4 binden fazla tarihî obje yer almakta olup, hafta içi mesai saatlerinde ve cumartesi günleri ziyaretçilere açıktır. (Altınar ve Budak, 1997).

Şekil 44. Farklı Yıllara Ait Bekir ağalar Konağı Fotoğrafları (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.2. Ali Şükrü Bey Konağı

Osmanlı döneminde Çubuk ilçesinde inşa edilen bir diğer önemli yapı olan Ali Şükrü Bey Konağı, adını Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyesi Ali Şükrü Bey’den alır. Ali Şükrü Bey, Osmanlı’nın son dönemlerinde öne çıkan önemli bir siyasetçi ve düşünür olarak bilinir. Konağın mimarisi, dönemin estetik ve işlevsel ihtiyaçlarını karşılamak üzere özenle tasarlanmış olup, geniş avlusu, iç avluyu çevreleyen odaları ve zarif ahşap süslemeleri ile dikkat çeker. Ali Şükrü Bey Konağı, sosyal toplantılar ve aile yaşantısı için düzenlenmiş bir iç mekân planına sahiptir ve bu yönüyle Osmanlı yaşam tarzının önemli ipuçlarını sunar. Konağın tarihi önemi, Ali Şükrü Bey’in Osmanlı’nın son dönemlerindeki siyasi ve sosyal etkisiyle birleşmiş olup, bu yapıyı bölgenin kültürel belleğinde önemli bir yere taşır (Şekil 45).

Şekil 45. Ali Şükrü Bey Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.3. Hamdi Ağalar Konağı

Hamdi Ağalar Konağı, Çubuk'un tanınmış simalarından ve eski belediye başkanlarından merhum Hamdi Gedikoğlu'na ait önemli bir sivil mimarlık örneğidir. Hamdi Ağa, eşi Hatice Hanım ve yedi çocuğuyla birlikte bu konakta yaşamış; ailesinden Mustafa ve Rıfat Gedikoğlu da belediye başkanlığı görevini üstlenmiştir. Konağın mülkiyeti, eski belediye başkanlarından Dr. Tuncay Acehan döneminde Çubuk Belediyesi tarafından kamulaştırılmış, ardından aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir. Yapımı tamamlanan 2 katlı Kerpiç Ev'in dış cephesi aslına uygun olarak yapılmış. Yavuz Selim Mahallesi'nde yer alan ve Cumhuriyet'in ilk dönemine tarihlenen bu yedi odalı kerpiç yapı, bölgenin ayakta kalan nadir tarihi konutlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Dış cephesi orijinal mimarisine sadık kalınarak restore edilen konak (Şekil 46), yapılan protokol kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. Günümüzde yaklaşık 17 bin 500 kitaplık koleksiyonuyla hizmet veren kütüphane, ziyaretçilerine tarihî bir atmosferde kitap okuma ve araştırma yapma olanağı sunmaktadır. (Yaman, 2022). Konak, yapılan protokol ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne tahsis edildi. Yaklaşık 17 bin 500 kayıtlı kitabı bulunan kütüphane, konuklarına tarihi bir ortamda kitap okuma imkânı sunuyor (Çubuk Belediyesi, 2022).

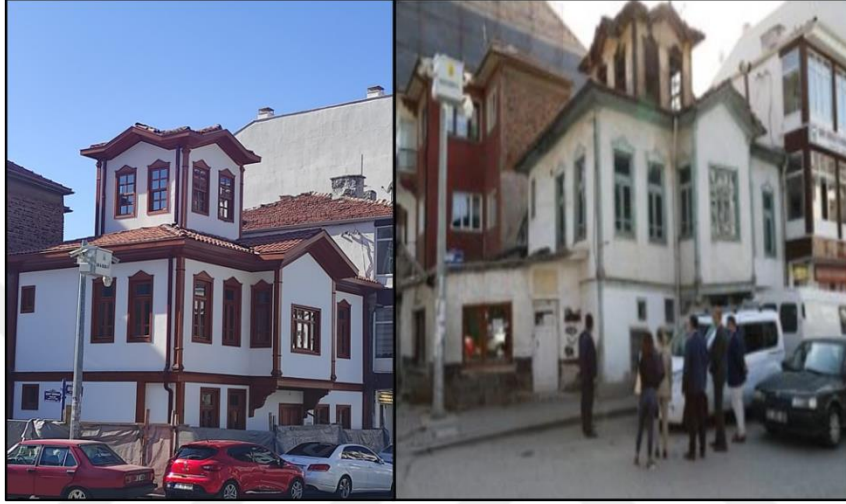

Şekil 46. Hamdi Ağalar Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.4. Mazhar Balcı Konağı

Çubuk ilçesinde yer alan bir diğer tarihi konak ise Mazhar Bal Konağı'dır. Bu yapı, Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerini taşıyan, taş ve ahşap işçiliğinin inceliğiyle

kullanıldığı bir yapıdır. Mazhar Bal Konağı, dönemin mimari estetik anlayışını yansıtan iç süslemeleri ve ahşap detayları ile öne çıkar. Konağın sahibi Mazhar Bal, bölgenin önde gelen ailelerinden biri olarak bilinir ve konağın yapımında dönemin ileri gelenlerinin tercih ettiği estetik detaylar göze çarpar. Mazhar Bal Konağı (Şekil 47) hem tarihi bir miras olarak hem de Osmanlı dönemi aile yapısının önemli bir temsilcisi olarak korunmakta ve bugün Çubuk'un kültürel mirasına katkı sağlamaktadır.

Şekil 47. Mazhar Bal Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.5. İzzet Korman Konağı

Çubuk Belediye Başkanı Tuncay Acehan, yaptığı açıklamada, İzzet Korman Konağı'nın belediye tarafından 2015 yılında kamulaştırıldığını ve Ankara Valiliğinin desteğiyle rekonstrüksiyonunun yapıldığını, Yavuz Selim Mahallesi İzzet Korman Sokağı'ndaki tarihi yapının restorasyonun ardından sosyal tesis olarak hizmet vereceğini kaydetti (Kültür Envanteri, 2025).

“Belediyemiz tarafından 2015 yılında kamulaştırılan İzzet Korman Konağı'nda (Şekil 48), Anıtlar Kurulunun aldığı karar doğrultusunda rekonstrüksiyon çalışmalarına başlandı. Ankara Valiliğimiz tarafından rekonstrüksiyonu için 520 bin lira kaynak ayrılan ve ihalesi yapılan konak, aslına uygun bir şekilde yeniden yapılacaktır. 1932 yılında yapıldığı bilinen ve bölgesel Ankara evi mimari özelliğine sahip konak, toplamda 700 metrekarelik bir alan üzerinde 240 metrekare kapalı kullanım alanına sahip. İki katlı konakta, 6 oda, 2 sofa, 2 banyo ve 2 tuvalet bulunuyor. Konağın yaklaşık 500 metrekare de yeşil alanı bulunacaktır. Konağın ekim ayına kadar tamamlanması ve akabinde belediyemize ait sosyal tesis olarak kullanılması planlanmaktadır (Arkeolojik Haber, 2016).

Şekil 48. İzzet Korman Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.6. *Kemal Tüzün (Hüseyin Çavuş) Konağı*

Tarihi evlerden yalnızca biri olan Hüseyin Çavuş Konağı, mirasçılardan Kemal Tüzün tarafından rölöve ve restorasyon projeleri doğrultusunda aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir. (Şekil 49). Bir dönem "Nihal Hanımın Mutfacı" adıyla yöresel yemeklerin sunulduğu bir restoran olarak işletmeye kiralanan konak, günümüzde mirasçıları tarafından konut olarak kullanılmaktadır. Bu yapı, özgün mimari kimliğini koruyarak hem kültürel mirasın yaşatılmasına katkı sağlamış hem de bölgeye işlevsel bir değer kazandırmıştır.

Şekil 49. Kemal Tüzün (Hüseyin Çavuş) Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.3.7. *Konyalı Terzi Musa Ünal Konağı*

Mimari özellikleri dikkate alındığında, söz konusu yapının 1930'lu yıllarda yöresel mimari üslupla, konut olarak kullanılmak üzere inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapı, geçmişte

olduğu gibi bugün de önemli bir noktada konumlanmakta olup, çevresinde yer alan pek çok tarihi dokunun bugüne kadar korunarak ulaşabildiği benzer yapılarla birlikte bütüncül bir tarihî çevre oluşturmaktadır Tapu kayıtlarına göre, yapının bulunduğu arsa 69,00 m² büyüklüğündedir. Bina, zemin kat üzerinde birinci kat ve çatı katında yer alan bir odadan oluşan üç seviyeli bir düzene sahiptir. Günümüzde ana giriş, Aksu Sokak üzerinden sağlanmakta olup, Murat Sokak cephesinde ikinci bir giriş daha mevcuttur. Ön kapıdan girişte, yapının merkezinde yer alan hole ulaşılmaktadır. Bu hol aracılığıyla, birinci kata ve çatı katındaki tek odaya erişimi mümkün kılan özgün ahşap merdivene ulaşılır. Hem zemin kattan birinci kata hem de birinci kattan çatı katına çıkan özgün merdivenler, yapının geleneksel ahşap mimari karakterini korumaktadır. Zemin, birinci kat ve çatı katındaki odalarda yer alan ahşap döşemeler, kapılar, pencereler, gömme dolaplar ve tavan süslemeleri büyük ölçüde özgün hâlini muhafaza etmektedir. Zemin kat tavanında köşe kesitli çam taşıyıcı kirişler yer almakta olup, bu katta tavan kaplaması bulunmamaktadır. Birinci katta ise ahşap çatalı tavanlar dikkat çekmekte ve bu katta da kapılar, pencereler ve dolaplar orijinal hâliyle korunmaktadır. Bu özgün yapısal unsurlar hem dönemin yapı geleneğini yansıtmakta hem de kültürel miras niteliği açısından değerlendirilmesi gereken bir değeri ortaya koymaktadır (Şekil 50). Konak şu anda Çubuklu ressam Halil Basri Uluğ tarafından sanat atölyesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 50. Konyalı Terzi Musa Ünal Konağı Öncesi ve Sonrası (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.4.Camiler

3.2.4.1. *Mahmut Oğlan Cami*

Mahmutoğlan Köyü bağlı olduğu Çubuk ilçe merkezine 17 kilometre mesafe uzaklıktadır. Mahmutoğlan Cami, 1 Derece Anıt Eserdir. Ankara'nın Çubuk ilçesine yaklaşık 17 kilometre mesafede yer alan Mahmutoğlan Mahallesi, tarihsel arka planı ve kültürel değerleriyle dikkat çekmektedir. Yerleşimin, 1402 Ankara Savaşı'nın ardından kurulduğu bilinmektedir. Mahallenin adı, Timur'un komutanlarından Mahmut Bey'e atfedilir; bölgeye yerleşen halkın da Mahmut Bey'in önderliğinde olduğu rivayet edilmektedir. Mahallenin tarihî açıdan en dikkat çeken yapısı Mahmutoğlan Camii'dir. 15. yüzyıla tarihlenen ve yaklaşık 700 yıllık geçmişiyle dikkat çeken bu ibadethane, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1. derece anıt eser olarak tescillenmiştir. Caminin giriş kısmında yer alan kitabe, yapının 15. yüzyıla ait olduğunu belgelemektedir. Yapı, 1986 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Mahmutoğlan Köyü Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği iş birliğinde restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Mahalle, aynı zamanda Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı sırasında Timur kuvvetlerine esir düştüğü yer olması nedeniyle tarihsel bir öneme sahiptir. Rivayetlere göre, Bayezid'in atının tökezleyerek düşmesi sonucu "Kanlı Tepe" olarak anılan bölgede yakalandığı ifade edilmektedir. (Çubuk Belediyesi, 2025)

Meyilli arazide bulunan cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Beden duvarları moloz taştan yapılmıştır. Dört taş basamakla çıkılan giriş kapısı sivri tuğla kemer alınlıklı olup, kapı üzeri basık kemerlidir. Cami içinde dört adet ahşap kolon üzerine iki adet taşıyıcı kiriş vardır.

Çatısı Marsilya kiremidi kaplıdır. Son cemaat yeri yoktur. Camiye girişine dört taş basamakla çıkılır. Cami içinde dört adet ahşap kolon ve bunların üzerinde üzerine iki adet taşıyıcı kiriş vardır.

Basık kapı kemeri düzgün sarı kesme taştandır. Sivri kemer ise tuğlanın dikey olarak harçla tutturulması şeklinde dekoratif bir görünümde yapılmıştır (Şekil 51).

Cami içinde 4 adet ahşap sütun üzerine, güney ve kuzey istikametinde 2 adet taşıyıcı kiriş vardır. Bu kirişler üzerine yuvarlak kirişleme yapılmış ve cami tavan örtüsü teşkil ettirilmiştir. Dam kısmı toprak örtülü iken daha sonra bu toprak alınmış kirişlemeden istifade edilerek ahşap oturma çatı yapılmıştır. Ahşap lento ve söveleri olan cami pencerelerinden, mihrabın 2 yanındaki 1'er pencere, mazgal tipi olup altta yer almaktadır. Solda üstte aynı tip iki pencere, sağda altta bir, üstte 1 pencere ile dikdörtgen ahşap lentolu bir kapı vardır. Sütun

ve sütun başlıkları ahşap ve orijinaldir. Oldukça bozuk olan mihrabı, ahşap olan minberi ve vaiz kürsüsü orijinal değildir. 1952-53’lerde cami çatısı onarılmıştır (Koç Üniversitesi, 2015c). Şekil 52 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 51. Mahmut Oğlan Cami dış görünümü (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İli	ANKARA	Ada	163	Eski Ada		Envanter Numarası	
	İlçesi	ÇUBUK	Parsel	1	Eski Parsel	660		
	Mahalle/Mezke	Mahmut oğlu	Pafsa	H29b-15c-3c/3b	Eski Mahalle			
	Adres	Mahmut oğlu Mahallesi			Eski Adres	Mahmut oğlu Köyü No:23		
Anıtın Adı	MAHMUTOĞLAN KÖYÜ CAMİSİ			Tescil Tarihi	01.10.1983 (Milletler Cemiyeti)	Mal Sahibi	Mahmut oğlu K. Camii Jantı Vakfı	VAKFİYE
				Tescil Numarası		Kitabe		06.08.03/3
Anıtın Türü	CAMİ	Kültür Dönemi	OSMANLI	Mimari Çağ (Üslup)	ERKEN OSMANLI	Orjinal Durum	CAMİ	Yapım Tarihi
						Bugünkü Durum	CAMİ	15.yüzyıl
Koruma Derecesi	İyi Orta Fena	Koruma Durumu	Tarihi Yapı	Orj. Yapı	Orj. Yapı	İç Yapı	Süsleme Elementleri	Rutubet
Amisat	İyi	Orta	Fena	İyi	Orta	Fena	İyi	Yok
Çevresel		Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	İyi var
Çevreye aykır		Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Önemli

Şekil 52. Mahmut Oğlan Cami Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.4.2. Kutu Ören Cami

Ankara ili Çubuk ilçesine bağlı Kutuören Mahallesi, ilçe merkezine yaklaşık 20 kilometre mesafededir . Ve içinden geçen Çubuk Çayı ile doğal bir yerleşim dokusuna sahiptir. Mahallede bulunan yaklaşık beş asırlık cami, özellikle mimari unsurları açısından dikkat çekmektedir. Caminin mihrap ve minberi, geleneksel Anadolu cami mimarisinin özgün örneklerinden olup, sanatsal ve kültürel değer taşımaktadır. (Aksiyon Gazetesi. (2013).

Cami boyuna dikdörtgen plân şemasına sahiptir. Moloz taş temel üzerine kerpiç duvarlı, eğimli kırma çatı Marsilya kiremit örtüdür. Yığma taşıyıcı yapının cepheleri sıvalı ve badanalıdır. Harime batı cephesinin sağ ucundaki tek kanatlı ahşap kapıdan girilir. Yapının doğu cephesi tamamen sağırdır. Batı cephesinde çift kat pencere sırası mevcuttur. Pencerele ahşap pervazlı, iki kanatlı düzdür. Harimin sol tarafında cami zemin kotundan yükseltilmiş, ahşap parmaklıklarla ayrılmış bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfil

harimin kuzeyinde de devam eder. Geleneksel Ankara yapılarına özgü kalıplama tekniğiyle yapılan alı mihrap nişi yarı daire kesitli ve mukarnaslı mihrap nişinin içi renkli boyalıdır. Nişin etrafı ayetlerle çevrelenmiştir. Müzeyyen ahşap minber de renkli boyanmıştır. Ahşap tavan ortaya doğru içerlek olarak kademelenir. Ortasında küçük hafif kabartma bir göbek vardır. Yapı 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Koç Üniversitesi, 2015d).

Kutuören Cami Osmanlı Dönemi mimarisine sahiptir. Yaklaşık 400 yıllık bir camidir. Vakıflar, caminin sahibidir. Bugüne kadar restorasyonu yapılmamıştır. İbadete kapalı olup haraplaşmaya başlamıştır. Özellikle tavan ahşap süslemeleri, mihrap süslemeleri, ahşap minber detayları dikkat çekmektedir (Şekil 53). Cami 1994 yılında 1 Derece Anıt Eser olarak tescillenmiştir.

Çubuk ilçesinin Kutuören Köyündeki Camii, moloz taş temel üzerine kerpiç duvarlı ve eğimli kırma çat kiremitli çatılı bir yapıdır. Asimetrik planlı ve dikdörtgendir. Minaresi ve son cemaat kısmı yoktur.

Caminin kuzey cephesinde pencere yoktur. Güney cephesindeki pencereler yuvarlak kemerlidir. Diğer yöndeki cephelerde pencereler dikdörtgen şeklindedir.

“Caminin doğu kısmında yer alan iki bölümlü yan mekânlardan ilki harim ve mahfele giriş-çıkışı sağlar. Diğer basit alçı mihrabı ile son cemaat yeri olarak kullanılır. Yan mekânların üst katı caminin içinde mahfel ile birleşir. Harimin ahşap tavanı ortada kademe kademe yükselttilerek hareketlendirilmiş olup, en ortada ajur tekniğini ile yapılmış çokgen bir tavan göbeği yer alır.”

“Caminin kuzeyindeki ahşap mahfel, önden iki adet dikdörtgen direk ile desteklenir. Harimin doğu yönüne de uzanan mahfelin bir de balkonu vardır. Harimin doğu ve batı duvarında nişler görülmektedir.”

“Kalıplama tekniğinde yapılan alçı mihrap, geleneksel Ankara mihrapları özelliği taşımaktadır. Beşgen plânlı mihrap nişinin alt kısmında bitkisel motifli beş adet pano mevcuttur. Üstü mukarnas kavsaralı nişin çevresinde bitkisel ve geometrik motifli bordürlerle yazı bordürleri dolaşmaktadır. Caminin kitabesi olmadığı için yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Planı, malzemesi ve mihrap stili bakımından XVIII. yüzyıla tarihlenmek mümkündür.” (Çubuk Belediyesi, 2025). Şekil 54 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 53. Kutu Ören Cami iç ve dış görünümü (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	170	Eski Ada		Envanter Numarası	
	İlçe	ÇUBUK	Parasel	1	Eski Parasel	1481		
	Mahalle/Moske	KUTUÖREN	Paha	H29-C 09 0 1 A	Eski Mahalle	Karıviren		
	Adres	Kutüören Mahallesi		Eski Adres	Karıviren - Kutüören Köyü			
Anıten Adı	KUTUÖREN MAHALLE CAMİSİ	Tasvir Tarihi	07.02.1994	Mal Sahibi	HAZNE	Yapım Tarihi	YAKİNE	
		Tasvir Numarası	3304	Kibele	Yük			
Anıten Türü	CAMİ	Kültür-Eğitimi	OSMANLI	Mimar Çelebi (Eski)	GEÇ OSMANLI	Original Durum	CAMİ	Yapım Tarihi
						BugünküDurum	CAMİ	
Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	Yayıncı Yayı	Orta Yayı	Söylenir Etkimlenir	Rakıbet
Antik	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yük
Çevre	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Siray
Çevreye yakın	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Önemli

Şekil 54. Kutu Ören Cami Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.4.3. Okçular Cami

Ankara İli, Çubuk İlçesi, Okçular Mahallesi Okçular Köyü ve Camii Okçular, adını 1402'de yapılan Ankara Savaşı'ndan alıyor. Yıldırım Beyazıt'ın okçu birliklerinin karargâh olarak kullandığı köy, Çubuk'a 18 Km. uzaklıktadır. Köydeki cami çevre köylerde bulunan camilerin en eskisi olarak biliniyor. Caminin yanında birde türbe bulunmaktadır. Köy meşe ormanlarıyla kaplı olup, tarım ve hayvancılık en önemli gelir kaynaklarındandır. (Aksiyon Gazetesi. (2013).

Yapının üst örtüsü içten ve dıştan çimento ile sıvanmıştır. Mihrabın iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Batı ve doğu duvarlarında ikişer adet yuvarlak kemerli pencere açıklığı mevcuttur. Camiye giriş, kuzeyde bulunan yuvarlak kemerli, çift kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Harimin güney duvarında mihrap, uzakta ise sütun kaideleri

Kuzeyde bulunan kadınlar mahfili ve güneybatı ahşap tavanlı olup ahşap korkulukludur. Kuzeybatı köşede bulunan minber ve güneybatı köşede bulunan vaaz kürsüsü, 1952 yılında yapılan kapsamlı onarımlar sırasında ilave edilmiştir. Mahalle muhtarı tarafından belirtilir. Kuzeybatı köşede bulunan ve 1952 yılında camiye izin minaresi, kesme taş kare formlu kaidesi üzerinde konik bir pabuç kısmı çimento ile sıvanmıştır. Gövde kısmı tuğlalı bir yapıya sahiptir. (Mehmet Çelik Kişisel arşivi). Şekil 55 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

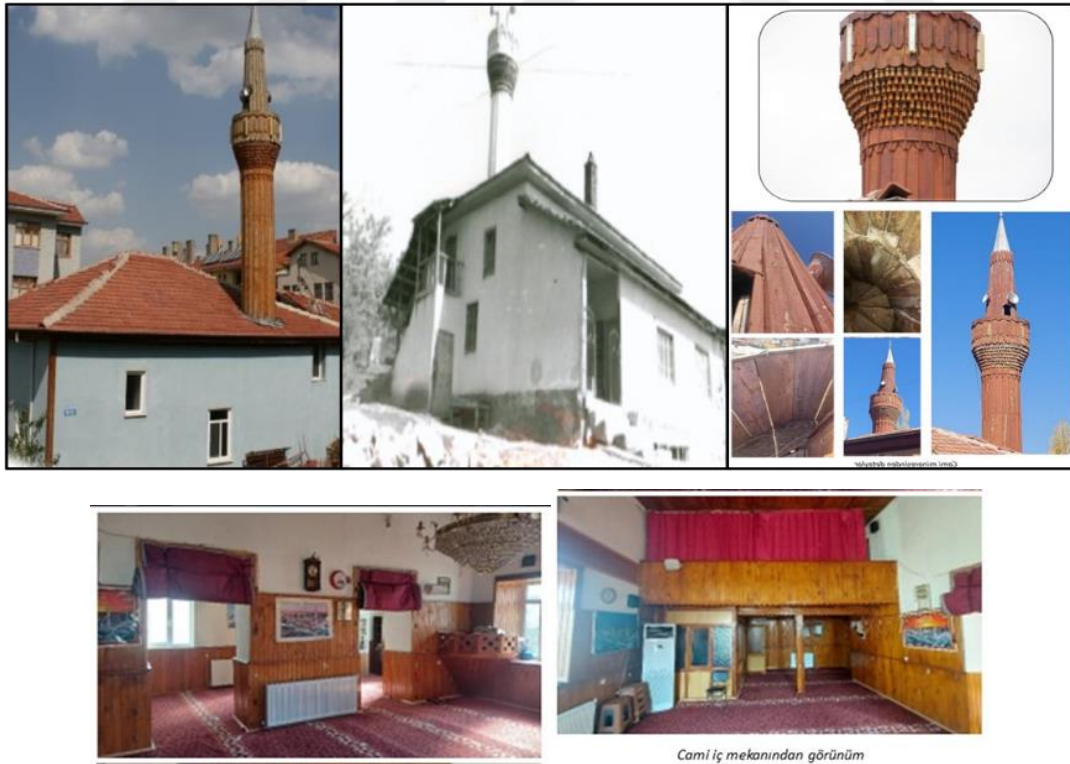
99

3.2.4.4. Tahtalı Cami

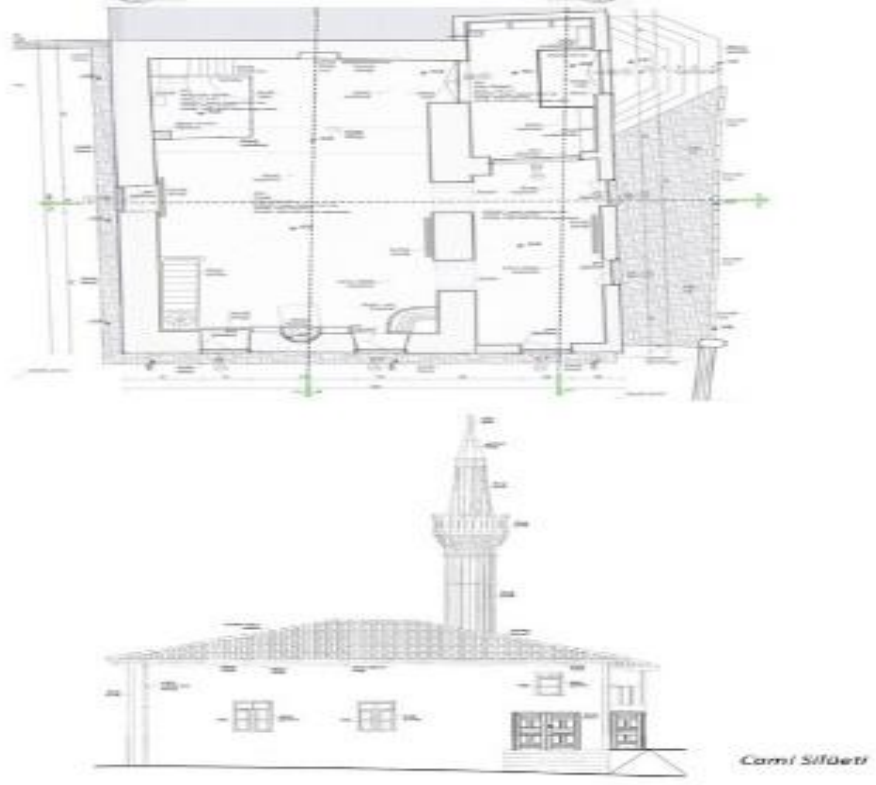
Ankara'nın Çubuk ilçesi Atatürk Mahallesi'nde konumlanan Tahtalı Camisi, adını, minaresinin ahşaptan inşa edilmiş olmasından almaktadır. Yerel halk arasında "Tahta Minareli Cami" olarak da bilinen yapı, kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Caminin özellikle ahşap tavan yapısı, özgün mimari karakterini koruyarak günümüze ulaşmayı başarmıştır. (Çubuk Belediyesi, 2025).

18.Yy'da inşa edildiği düşünülen cami, ana kütlesi geleneksel Anadolu köy cami özelliğine sahip olup, kare planlıdır. Kadınların mahfili de olan yapı duvarları taş, yapı elemanları ise ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Temel yapı malzemesi olarak kaba yonu taşı ve ahşap malzeme kullanılmıştır (Şekil 56).

Kareye yakın dikdörtgen planlı kargir (tuğladan ya da taştan yapılan yapılar) bir camidir. Minaresi ahşap yapıli caminin çatısı Marsilya tipte kiremit kaplıdır. Yarım silindirden oluşan bir mihrap niş sahiptir. Minber ahşaptır. Ahşap olan minaresinin şerefesinin altında yumurtanın biçiminde friz hâlinde süslemeler vardır. Ahşap tavan işlemleri günümüze kadar bozulmadan gelmiştir (Kültür Envanteri, 2025). Şekil 57 ve 58 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 56. Tahtalı Cami iç ve dış görünümü (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Şekil 57. Tahtalı Cami Mimari Planı (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	İl	ANKARA	Ada	192143	Eski Ada	136 - 332	Envanter Numarası	
	İçerik	ÇUBUK	Parsel	1	Eski Parsel	6 - 7		
	Mahalle/Nezdi	ATAKÖY	Faite	H300-018-10	Eski Mahalle	KARŞI MAH.	06.07.0.(1.0) 7	
	Adres	Ataköy Mahallesi Ayhan Sokak No:6			Eski Adres	Karşı Ma. Kuv. Sokak No:6		
Adres Adı	KARŞI MAHALLE CAMİSİ			Tasvir Tarihi	08.06.1978	Mül Sahibi	HAZNE	YARFİRE
				Tasvir Numarası	A-1200	Kıtabı		6
Adres Türü	CAMİ	Kültür Dönemi	CUMHURİYET	Mimarî Çığı (Dönüş)	Genç Dönem	Orjinal Durum	CAMİ	Yapım Tarihi
						Bugünkü Durum	CAMİ	1948
Koruma Derecesi	İyi Orta Fena	Koruma Durumu	Tayın Yapı	Diğ Yapı	Özell Yapı	İç Yapı	Süslene Elementleri	Rutubet
Anıtsal	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	İyi	Yük
Çevresel		Orta	Orta X	Orta X	Orta X	Orta X	Orta	İçer X
Çevreyle uyum		Fena X	Fena	Fena	Fena	Fena	Fena X	Önemli

Şekil 58. Tahtalı Cami Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.4.5. Yeşil Kent Cami

Ankara İli, Çubuk İlçesi, Yeşilkent Mahallesi (eski adı Ahur Köyü) yerleşkesi içerisinde. Yer alan taşınmaz kuzey-güney yönündeki dikdörtgen planlı moloz taş kullanılarak yığma duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Çubuk, Yeşil kent Köyü koadere yatağında olan cami Yeşilkent Köyü Çubuk ilçe merkezine 30 kilometre mesafededir. Köy 1463 yılı öncesinde iskân görmüştür. Köyün eski isimleri kayıtlarda Ahur veya Ahırköy olarak geçer. Caminin 1955 yılında yerleştirilen tamirat kitabesinde caminin yapılış tarihi 1765 yılı olarak belirtilmiştir. Cami duvarındaki başka bir kitabe “1809” tarihi ve “El-Hac

Mustafa Efendi” yazısı okunmaktadır. Caminin duvarlarında Roma ve Bizans Dönemine ait devşirme malzemeler görülmektedir (Şekil 59). (Köken, 2015).

Yapının beden duvarlarının köşelerinde, pencere, sove ve kemerlerinde yonu taşlar kullanılmıştır. Duvarlar dışta derzli, içte çimento sıvalıdır. Ayrıca beden duvarlarında devşirme antik dönem yapı taşları da kullanılmıştır.

Harime giriş son cemaat yerinde bulunan tek kanatlı, kemerli kapıdan gelmektedir. Harimin güney duvarında mihrap nişi, geniş ahşap çıtalarla kafesleme sistemiyle yapılmış kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfilin ortasında harime dikdörtgen formu bir çıkma yer almaktadır.

Harimin üst örtüsü ahşap olup tavan göbeği bulunmaktadır. Tavan göbeği sırasıyla kırmızı, sarı, kahverengi, yeşil ve beyaz renkli baklava kesitli parçalar birleştirilerek içten içe doğru daire formülü kazandırılmıştır.

Mihrabı basit bir niş şekilli olup yağlı boya ile mevcuttur. Mihrabın iki yanında yuvarlak kemerli pencere açıklığı bulunmaktadır. Minberi yerinde olmayıp vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmıştır. Zemin çimento şapı ile kaplanmıştır. Minaresi bulunmamaktadır. Batı cephesine sonradan moloz taş ve delikli tuğla ile bir giriş holü ve üzerine imam odaları açılarak bu cephe kapatılmıştır.

Taşınmazın üst örtüsü kırma çatı olup marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Yapının güney duvarında bulunan ve 1955 yılında konulan tamir kitabesinde yapılış tarihi 1765 yılı görülmektedir. Şekil 60 ve 61 ‘de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 59. Yeşil Kent Cami Görünümleri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Köprü olarak adlandırılan Su Kemerı, köye gelmeden yaklaşık 1 Km mesafede yolun sağında, 100m içerde yer almaktadır. Su Kemerı kesme taş ve molozlardan inşa edilmiştir. Yuvarlak kemer formlu yapının ayakları dere yatağının iki yanındaki kayalıklar düzeltilerek kayalığa oturtulmuştur. Doğu -Batı doğrultusunda 10 m ilerleyen bu su kemerinin, bu doğrultuda devam edip etmediği araştırılmış fakat herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Eni yaklaşık 80cm olan su kemerinin yüksekliği ise dere yatağında kemer ayakların üzerine oturduğu kayalığın yüksekliği ile birlikte yaklaşık 15m'dir (Köken, 2015). (Şekil 62).

Bugüne kadar sadece çobanların bildiği, Aşağı Obruk ve Yiğitler Köyü arasında bulunan Kervancı Köprüsü aslında su kemeridir. Yapım tarihi bilinmeyen taş kemer günümüze kadar dimdik ayakta kalmayı başarmıştır. Rivayetlere göre kervanların geçtiği bu kemere çobanlar “Kervancı Köprüsü” adını takmış. Kemerin altından Obruk Çayı akıyor. Köprünün çevresinde bulunan zengin flora, doğa tutkunlarının keşfini bekliyor (Çubuk Belediyesi, 2025). Şekil 63 'de yapının uydu konumu ve envanteri verilmiştir.

Şekil 62. Yiğitli Su Kemerı (Kervancı Köprüsü) (Çubuk Belediyesi, 2025)

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ		İl	ANKARA	Ada		Eski Ada		Envanter Numarı	
		İlçesi	ÇUBUK	Parşel		Eski Parşel			
		Mahalle/Mevki	YİĞİTLİ	Katla	H29-03	Eski Mahalle			
		Adres		Yığılı Mahallesi		Eski Adres		Yığılı Köyü	
Anıtın Adı	YİĞİTLİ SU KEMERİ (KERVANCI KÖPRÜSÜ)			Tescil Tarihi	2.06.2014	Mal Sahibi		VAKFİ	
Anıtın Türü	Su Kemerİ			Tescil Numarası	908	Kilide			
Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Koruma Durumu	İyi	Orta	Fena	Orjinal Durum	Su kemeri
Anıta				İyi				Bugünkü Durum	Su kemeri
Çevresel	X	Orta	X	Orta	X	Orta	X	Sicilime Elemanları	Rutubet
Çevreye uygun				Fena	Fena	Fena	Fena	Fena	Özellik

Şekil 63. Yığıtlı Su Kemerı (Kervancı Köprüsü) Kültür Envanteri (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.2.6. Hamamlar

3.2.6.1. Melikşah Köyü Taş Hamamı

Çubuk'un güneybatısında, Melikşah Köyü sınırları içinde bulunan hamam, 1402 Ankara Savaşı sonrasında Timur tarafından kızı Melikşah adına yaptırılmıştır. Bölge, Kuzey Anadolu fay hattının güney kollarından Çerkeş-Orta-Çubuk kolunun güney ucunda yer almakta olup, hamamın kaynağı bu bölgede bulunmaktadır. Şifalı olduğu kabul edilen suyu nedeniyle Timur tarafından açık hava hamamı biçiminde düzenlenen yapı, yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Ancak, zaman içinde yeterli bakım yapılmadığından özgün özelliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Hamamın suyu, özellikle deri hastalıklarına iyi geldiği bilinen demir-oksit açısından zengin kırmızı laterit toprakla (Yuşa) yapılan banyolarda kullanılmaktaydı. 1979 yılında gerçekleştirilen sondaj çalışmaları sonucunda ise hamamın su kaynağını kaybettiği ve kuruduğu tespit edilmiştir. Tarihi hamam, 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından ziyaret edilmiş (Şekil 64). Atatürk, hamamdaki havuzun temizletilmesini sağlamış ve burada bir süre dinlenmiştir. Bu ziyaret, hamamın tarihi ve kültürel değerini artıran önemli bir olaydır. (Aksiyon Gazetesi, 2013).

Şekil 64. Melikşah Köyü Taş Hamamı ve Atatürk'ün Ziyareti (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

Mustafa Kemal Atatürk, 1933 yılında Melikşah Köyü'nde bulunan açık havuz şeklindeki Melikşah Hamamı'nı ziyaret etmiştir. Ardından, 16 Haziran 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü, Ali Çetinkaya ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Tekçe ile birlikte gerçekleştirdiği ilçedeki gezide, Çubuk'u onurlandırmış ve halkın samimi sevgisiyle karşılanmıştır. Atatürk ve beraberindeki heyet, çarşı merkezinde üzeri kapalı su kuyusu yanında hatıra fotoğrafı çektirmiş, şimdiki belediye binasının bulunduğu çay bahçesinde dinlenmiş, halkla sohbet etmişlerdir. Daha sonra Kışlacık Köyü ile Karagöl'ü ziyaret ederek bölgeyi gezmişlerdir. Aydos dağı yaylasında küçükbaş hayvancılığı geliştirmek amacıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile yaylaya mandıra yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk "Tarih, bir milletin kanını, hakkını ve varlığını hiçbir zaman inkâr edemez" diyerek tarihin önemini vurgulamıştır.

Selçuklu tarihiyle tarihlenen Melikşah Köyü Taş Hamamı, bölgedeki erken dönem hamam mimarisinin örneklerinden biridir. Hamam, kesme taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Hamamdan deriye çok az miktarda parça kalmıştır. Eserden geriye sadece iri blok taşlar ile örülmüş birkaç temel duvar kalıntısı ve onun üzerinde moloz ve düzgün taşlarla karışık örgü sistemine sahip duvar parçaları bulunmaktadır. Bugün, tarihi bir miras olarak korunmaya alınmıştır (Mehmet Çelik Kişisel arşivi).

3.3. Çubuk'ta Tarihi Yapıların Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların korunması, bu yapıların tarihî ve kültürel önemini korumak adına yürütülen restorasyon ve yenileme çalışmalarıyla yakından ilgilidir. Bu çalışmalar, yapıların fiziksel durumunu iyileştirmenin yanı sıra toplumsal ve kültürel bağları güçlendirmeyi de hedeflemektedir. Tarihi yapılar, bölgenin kimliği ve kültürel belleği açısından önemli bir yere sahip olup, bu yapıların korunması ve sürdürülebilir hale getirilmesi toplumsal önem taşır.

Çubuk ilçesinde yer alan tarihi yapıların korunmasına yönelik olarak yerel yönetimlerin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü restorasyon ve yenileme çalışmaları, yapıların mevcut durumunu iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmalarda, yapıların fiziksel hasarlarının onarılması, eksik kısımlarının tamamlanması ve orijinal özelliklerinin korunması gibi unsurlar gözetilmiştir. Örneğin, Çubuk'taki tarihi çeşmelerin ve konakların restorasyon projeleri, yapıların dayanıklılığını artırmak ve görsel özelliklerini aslına uygun şekilde yeniden kazandırmak amacıyla yürütülmüştür.

Yapılan restorasyon çalışmaları, aynı zamanda yapının çevresiyle olan uyumunu korumak için tasarlanmış ve yapıların doğal çevreyle olan bağlantısına özen gösterilmiştir. Ancak, bazı yapılar üzerinde gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında kullanılan modern malzemeler, yapının özgün dokusuna zarar verebilmekte ve estetik uyumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu nedenle, restorasyon çalışmalarında, orijinal yapı malzemelerine uygun tekniklerin tercih edilmesi gerektiği görülmüştür.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEM

4.1. Nitel Araştırma

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların görsel belgelenmesi ve korunmasına yönelik kapsamlı bir inceleme yapılacaktır. Nitel araştırma, araştırmacının derinlemesine bir anlayış geliştirmesini sağlayan, yorumlayıcı ve keşfedici bir yöntemdir. Bu bağlamda, saha çalışmaları, gözlemler, görsel belgeleme ve dijital illüstrasyon teknikleri gibi yöntemler bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Nitel araştırma yöntemleri, derinlemesine bilgi sunma yeteneğine sahip olmakla birlikte, elde edilen verilerin genellenebilirliği açısından sınırlılıklar taşır. Nicel araştırmaların standart yöntemlerle ve gösterilenlerle belirtilmesi, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini ve tekrarlanabilirliğini artırırken, nitel analizler için bu tür standartların olması, yöntemlerin uygulanabilirliğini araştırma bağlamına özgü hale getirilmesi sağlanır. Nitel araştırmaların esnek yapıları, kullanılan yöntemlerin ve tekniklerin bir standarta bağlı olmasından ayrılır. Bu esneklik, belirli bir araştırmada kullanılan tekniklerin doğru ve yeterli olmasını sağlarken, farklı bir araştırmada aynı teknikler yetersiz veya hatalı kullanılmış olabilir. Bu durum, nitel araştırmaların zenginleştirici yanını bir arada ortaya koymakla birlikte, aynı zamanda metodolojik dağınıklık açısından zorlukları da mümkün olabilir. Nitel araştırmalarda en güç aşamalardan biri, toplanan verilerin analiz edilme sürecidir. Bu güçlük, nitel verilerin her araştırmada farklı özellikler göstermesi ve bu nedenle standart bir analiz yöntemi uygulamanın zorluğundan kaynaklanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2005)

Araştırma sürecinin ilk aşaması, saha çalışmaları ve gözlemlerle başlayacaktır. Bu nedenle, nitel araştırmalarda ele alınan konu ve kullanılacak araştırma yönteminin kapsamının net bir şekilde belirlenmesi, elde edilecek bilginin sağlanması ve güvenilirlik açısından büyük önem verilecek, Araştırmacının, yöntemin ayrıntılı açıklamaları, araştırmanın şeffaflığını artırarak ilerlemenin akademik gelişimini güçlendirecektir (Akman Dömbekci ve Erişen, 2022). Bu aşamada, Çubuk ilçesindeki belirlenen tarihi yapılar, yerinde incelenecek ve mimari özellikleri gözlemlenecektir. Tarihi yapıların mevcut fiziksel durumu, korunma derecesi, mimari detayları ve yapısal bozulmalar gibi unsurlar saha çalışmalarıyla tespit edilecektir. Bu gözlemler, yapıların gelecekteki korunma süreçlerine katkı sağlayacak önemli veriler sunacaktır. Saha çalışmalarında ayrıca, yerel halkın bu yapılarla olan etkileşimi ve yapılar üzerindeki toplumsal farkındalık da incelenecektir. Toplumsal katılım, tarihi yapıların korunmasında kritik bir öneme sahip olduğundan, bu etkileşim süreci çalışmanın toplumsal boyutunu da açığa çıkaracaktır. Koruma anlayışı,

geçmişin izlerini gelecek nesillere aktarmayı ve yapıdaki tarihî değerleri koruyarak sosyal ve kültürel sürekliliği sağlamayı hedefler. Tarihî yapıların özgün özellikleriyle korunması, geçmişle gelecek arasında bağ kurarak toplumda tarih bilincinin oluşmasına ve kentsel kimliğin güçlenmesine katkı sağlar. Bu nedenle, tarihî ve kültürel varlıkların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ve özgünlüğü korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için, onlara yeni işlevler kazandırılarak yaşatılması en etkili yöntemdir. Kültürel mirasın korunması kapsamında, tarihî yapıların yeniden işlevlendirilmesi ve dönüştürülmesi müdahaleleri önemli bir yer tutmaktadır. (Turanlı ve Satıcı, 2021).

İkinci aşamada, görsel belgeleme yöntemleri kullanılacaktır. Araştırmada, tarihi yapıların detaylı illüstrasyonları yapılacak ve bu illüstrasyonlar, yapıların mimari özelliklerini ortaya koymak amacıyla kullanılacaktır. Dijital illüstrasyon araçları, tarihi yapıların çizimlerinin gelecek nesillere aktarılmasına olanak tanıyacaktır. Adobe Illustrator ve Photoshop gibi dijital tasarım programları, bu sürecin temel araçları olarak kullanılacaktır. Bu dijital araçlar, yapıların mimari ve estetik özelliklerinin doğru bir şekilde belgelenmesine katkı sağlayacak ve aynı zamanda yapıların restorasyon süreçlerine yönelik önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Tarihi yapıları belgelemek için fotoğraf ve illüstrasyon tekniklerinin birlikte kullanımı, yapıların mimari detaylarının korunmasında ve belgelenmesinde önemli bir yöntemdir. Fotoğrafçılık, özellikle yapıların iç ve dış mekanlarındaki ayrıntıları, mimari süslemeleri ve olası bozulmaları detaylı bir şekilde kaydetmek için kullanılır. Tarihi yapılar, mimari özellikleri ve tarihi önemleri açısından büyük bir değere sahiptir. Bu nedenle, onları en iyi şekilde fotoğraflamak ve güzelliklerini aktarmak önemlidir. Perspektif ve kadrıajlama, tarihi yapıların en iyi fotoğraf açısını yakalamak için kullanılan iki temel tekniktir (Fotoğraf Akademisi, 2023). Fotoğrafla belgelenen detaylar, daha sonra illüstrasyon süreçlerinde referans alınarak yapının estetik ve mimari özelliklerini aslına uygun bir şekilde ortaya koymaya yardımcı olur. Bu yöntem hem yapının güncel durumunu kaydeder hem de gelecekteki restorasyon projelerine önemli bir kaynak sağlar. Örneğin, mimari çizimler aracılığıyla yapıların taş işçiliği ve oymaları gibi özelliklerin yakın çekimlerle kaydedilmesi, izleyicilere yapının tarihsel estetiğini sunar ve bu tür mimari çizimler kültürel mirasın korunmasına katkı sağlar.

Bu bağlamda, Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların illüstrasyon ve dijital belgeleme yöntemleriyle incelenmesi, yapıların mevcut fiziksel durumlarını kayıt altına almak için etkilidir ancak yapısal analiz ve mühendislik odaklı değerlendirmeler için yetersiz kalabilir. Yani, bu çalışma mimari ve estetik odaklı olduğundan, detaylı mühendislik analizleri

çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Nitel araştırmalarda özellikle keşifsel yöntemler tercih edildiğinden, araştırma bulguları genellemeden çok belirli bir konunun derinlemesine incelenmesini sağlamaktadır ve bu durum, metodolojik sınırlılıklar arasında değerlendirilir.

Çalışmada, görsel belgeleme sürecinde illüstrasyon ve fotoğraf gibi araçlar bir arada kullanılacaktır. Fotoğraf çekimleri, yapıların mevcut fiziksel durumunu belgelemek amacıyla yapılacak olup, bu fotoğraflar daha sonra dijital illüstrasyon çalışmalarına referans olarak kullanılacaktır. Fotoğraf çekimleri sırasında yapıların hem iç hem de dış mekanları ayrıntılı olarak incelenecek, yapısal bozulmalar, restorasyon izleri ve mimari detaylar fotoğraflanacaktır. Elde edilen bu görsel veriler, yapıların illüstrasyonlarına dönüştürülerek, yapıların mimari geçmişi ve estetik özellikleri üzerinde derinlemesine bir analiz yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Üçüncü aşamada, literatür taraması yapılacaktır. Literatür taraması, tarihi yapıların korunması ve belgelenmesi üzerine yapılan mevcut akademik çalışmaların incelenmesini içerecektir. Özellikle, Türkiye’de ve dünyada tarihi yapıların korunmasına yönelik kullanılan teknikler, illüstrasyon ve dijital belgelerin rolü üzerine yapılan çalışmalar araştırılacaktır. Literatür taraması, çalışmanın teorik çerçevesini güçlendirecek ve araştırmanın metodolojik olarak doğru bir şekilde yönlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, akademik makaleler, tezler, raporlar ve kitaplar gibi kaynaklar incelenecek, benzer çalışmalardan elde edilen verilerle karşılaştırmalı analizler yapılacaktır.

Veri toplama süreci ise saha çalışmaları, fotoğraf çekimleri ve literatür taraması ile elde edilen bilgilerin dijital illüstrasyonlar ve analizlerle desteklenmesini içermektedir. Bu veriler, nitel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilecektir. Nitel analiz, gözlemlerden ve görsel belgelerden elde edilen verilerin, yapılar üzerindeki etkilerini anlamak ve bu yapıların korunmasına yönelik olacaktır. Analiz sürecinde, yapıların mimari özellikleri ve kültürel değerleri üzerinde durularak, tarihi yapıların korunmasına yönelik somut öneriler sunulacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma, nitel yöntemlerin yanı sıra dijital teknolojiler ve illüstrasyon tekniklerinin bir arada kullanılmasıyla, Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların korunmasına yönelik kapsamlı bir belge oluşturmaya hedeflemektedir. Bu yöntemler hem akademik hem de pratik bir bakış açısı sunarak, tarihi yapıların gelecek nesillere aktarılması için önemli bir adım teşkil edecektir.

Bu etkili nitel araştırma yöntemleri Çubuk bölgesindeki tarihi yapıların mimari ve estetik özellikleri incelenecektir. Nitel araştırma, belirli bir bağlantı detaylandırma bilgi sunma amacını taşıyan, esnek odaklı bir yaklaşımdır. Özellikle tarihi yapıların belgelenmesi

ve korunması üzerine yapılan işlemler, nitel işlemler, araştırmacının doğrudan gözlem ve analiz yapmasına olanak sağlayan bir çerçeve sunar. Nitel araştırma yöntemleri, bu analiz araştırmacısının veri tarihi yapılarının mevcut anlarının genişletilmesine, belgelenmesine ve bu yapıların içindeki estetik ve mimari unsurların detaylandırılmasının incelenmesine olanak sağlar.

Bu programlama temel nitel veri toplama araçları arasında saha çalışmaları, gözlemler ve görsel belgeleme teknikleri yer almaktadır. Saha çalışmaları, araştırmacıların doğrudan incelemede bulunarak, kalıpların yerinde gözlemlemesini ve bu gözlemlerden elde edilen verilerle yapıların mevcut fiziksel ve estetik durumlarının analiz edilmesini sağlar. Özellikle tarihi yapıların mimari özelliklerini koruma ve bu özellikleri belgeleme sürecinde gözlemleme, önemli bir veri toplama yöntemi olarak öne çıkar.

4.1.1. Saha Çalışmaları ve Gözlemler

Veri toplama tekniklerinden biri saha çalışmaları ve gözlemlerdir. Saha çalışmaları ve gözlemler, tarihi yapıların belgelenmesi ve korunması sürecinin kritik veri toplama yöntemlerinden biridir. Araştırmanın doğrudan sahada inceleme yaparak veri toplama olanaklarını bu yöntemle, yapıların mevcut fiziksel durumlarını doğru bir şekilde değerlendirme imkânı sunar.

Saha çalışmaları sırasında elde edilen bulgular, tarihi yapıların korunması gereken özgün unsurlarının belirlenmesine ve mimari detayların doğru bir şekilde belgelenmesine katkı sağlamaktadır. Restorasyon süreçlerinde, yapının orijinal formunun korunması temel bir ilke olarak benimsenmektedir. Bu durum, tarihi yapıların kimliklerinin geleceğe sağlıklı bir şekilde aktarılmasını gerektirmektedir. Ayrıca, tarihi binaların restorasyonunda, özgün mimari detayların korunmasının yanı sıra iç mekân hacimlerinin bozulmaması büyük önem taşır. Bununla birlikte, restorasyon uygulamaları sırasında, gelişen teknik standartlar ve yeni deprem yönetmeliği kriterlerinin dikkate alınması, yapıların hem dayanıklılığını hem de estetik değerlerini sürdürebilmeleri açısından zorunludur (Karakaş ve Bozkurt, 2022). Yapıların estetik ve kültürel değerleri doğru bir şekilde anlayabilmek için, saha çalışmaları sayesinde elde edilen veriler oldukça değerlidir. Bu sayede tarihi yapıların sade ve özgün mimari unsurları daha net bir biçimde ortaya konulabilir.

Ayrıca saha gözlemleri görsel belgelemeye de katkı sağlar. Araştırma kapsamında yapılan çizim ve fotoğraf çekimleri, saha çalışmalarından elde edilen verilerle desteklenerek, yapıların hem iç hem de dış mekanlarının belgelenmesi hedeflenir. Bu yöntemlerin doğru kullanımı, yapıların güncel, estetik ve kültürel değerlerinin korunmasına katkı sağlayacak

görsel belgeler üretir. Bu görsel belgeler, orijinal mimari detaylarını koruyarak, estetik ve kültürel değerlerin korunmasını sağlayacak ve ileride yapılacak restorasyonlar için önemli bir kaynaktır olacaktır.

4.1.2. Literatür Taraması

Tarihi yapıların görsel betimlemesi ve illüstrasyonu üzerine gerçekleştirilen çalışmalar hem mimari mirasın korunması hem de bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Literatürde yer alan çeşitli makaleler, bu süreçte tarihi yapıların karakterizasyonu, görselleştirme yöntemleri ve kültürel etkileşim gibi temaları işleyerek alandaki bilgi birikiminin derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece, tarihi yapılar sadece belgelenmekle kalmayıp, aynı zamanda kültürel bağlamlarıyla da daha iyi anlaşılabilir. Bu literatür taraması, tarihi yapıların görsel betimlemesi ve illüstrasyonu konusundaki çeşitli yaklaşımları ve yöntemleri ele alarak, bu alandaki bilgi birikimini ve uygulama potansiyelini genişletmeyi amaçlamaktadır.

Kozlu ve Ersen'in (2011), yılında yayımlanan "Characterization of historical mortars in Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman buildings located in Kayseri and the design of restoration mortars" başlıklı makalesi, tarihi yapıların onarımında kullanılan harçların karakterizasyonuna dair önemli bulgular sunmaktadır. Makalenin ana fikri, mevcut özgün malzemelerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu bilgiler ışığında onarım malzemelerinin hazırlanması gerektiğidir. Bu süreç, yapının otantikliğini koruyarak eskiyen veya yok olan elemanlarının yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Yazarlar, Kayseri bölgesindeki Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait tarihi yapılardan harç örnekleri almış ve bu örneklerin karakteristik özelliklerini belirlemek amacıyla deneysel çalışmalar gerçekleştirmiştir. Çalışmada, volkanik malzemeler açısından zengin olan bölgedeki harç ve sıvaların özellikleri incelenmiş ve bu yapıların onarımında kullanılabilecek yeni harç önerileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, tarihi yapıların büyük çoğunluğunun yarı yıkık durumda olduğu ve son dönemlerde restorasyon geçirmemiş yapılar arasından seçildiği belirtilmektedir. Bu durum, yapılan gözlemlerin ve saha çalışmalarının geçerliliğini artırmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri açısından en dikkat çekici yönlerinden biri, örnek alma sürecinin titizlikle gerçekleştirilmesidir. Yazarlar, mümkün olduğunca müdahale görmemiş alanlardan örnekler alarak, yapıların özgün özelliklerini korumaya çalışmışlardır. Farklı mekânlardan ve yüksekliklerden alınan örnekler, yapının farklı katmanlarının analizi için önemli bir veri seti sunmaktadır. Bu tür saha çalışmaları, tarihi yapıların restorasyon süreçlerinde dikkate alınması gereken önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Literatür

taraması kısmında ise, yazarlar Anadolu'daki tarihi yapı malzemeleri üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, bölgesel farklılıkların ve dönemsel özelliklerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Anadolu gibi zengin bir tarihi mirasa sahip olan bölgelerde, bu tür çalışmaların yaygınlaştırılması hem akademik alanda hem de uygulamada önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Koramaz ve Zeren Güler'in (2011) "Kentsel koruma sürecinde görselleştirme tekniklerinin etkinliğinin değerlendirilmesi" başlıklı makalesi, tarihi yapılar ve kentsel alanların görsel betimlemesi açısından önemli bulgular sunmaktadır. Makalede, lisansüstü öğrencileri ile gerçekleştirilen saha çalışmaları ve gözlemler aracılığıyla, iki boyutlu haritalama teknikleri ile üç boyutlu kentsel modellerin etkinliği karşılaştırılmaktadır. Elde edilen sonuçlar, üç boyutlu kentsel modellerin, geleneksel iki boyutlu tekniklere göre tarihi kentsel alanların genel özelliklerini daha başarılı bir şekilde tanımladığını göstermektedir. Ancak, fiziksel yapı özellikleri açısından görselleştirme teknikleri arasında belirgin bir etkinlik farkının bulunmamasıdır. Bu durum, üç boyutlu kentsel modellerin ve geleneksel iki boyutlu haritalama tekniklerinin planlama ve tasarım süreçlerinde bir arada kullanılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, görselleştirme tekniklerinin bilgi erişimi ve paylaşımı işlevinin, kentsel koruma sürecindeki diğer kullanıcı gruplarının görüşleriyle değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Üçer'in (2011) "Tarihi dokuların sürdürülebilirliğinde turizm kaynaklı değişimlerin etkileri: Kuşadası Dağ ve Camii-Kebir Mahalleleri örneği" başlıklı makalesi, tarihi yapıların korunması ve turizm etkileri üzerine önemli bulgular sunmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Kuşadası kentsel sit alanı içerisinde yer alan Dağ ve Camii-Kebir Mahalleleri'nin tarihi değerlerini belirlemek ve turizm faaliyetlerinin bu yapılar üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu bağlamda, makalede gerçekleştirilen saha çalışmaları ve gözlemler, tarihsel dokunun korunması ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen veriler hem literatür taraması hem de alan çalışmaları ile desteklenmiştir. Yazar, koruma, yeniden işlevlendirme ve sürdürülebilirlik kavramlarını derinlemesine inceleyerek, bu kavramların tarihsel yapılar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özellikle, turizm kaynaklı değişimlerin geleneksel dokuda nasıl bir etki yarattığına dair gözlemler, tarihi yapıların korunması açısından kritik bilgiler sunmaktadır. Yapılan saha çalışmaları, belirlenen yapıların çizim ve fotoğraflar ile belgelenmesini içermekte, bu sayede turizmin etkileri somut verilerle desteklenmektedir. Elde edilen verilerle hazırlanan föyler, yapıların turizm kaynaklı değişimlerini sınıflandırmakta ve bu

değişimlerin sürdürülebilir koruma önerileri ile nasıl entegre edilebileceği konusunda fikirler sunmaktadır. Çalışma, tarihi yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi için önerilen stratejilerin, turizm ve koruma arasındaki dengeyi nasıl sağladığını göstermektedir. Yazarlar, çalışmanın temelini oluşturan doktora tezinin çerçevesinde, Kayseri'nin tarihi katmanlaşmasının nasıl bir kültürel miras oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kentsel alanların belleklerinde sakladıkları tarihi birikimlerin, sadece fiziksel yapılarla değil, aynı zamanda bu yapılar arasındaki ilişkilerle de ifade edildiği belirtilmektedir. Çalışmada, Kayseri Cumhuriyet Meydanı'nın fiziksel özellikleri ve çevresi detaylı bir şekilde incelenmiş, bu alanın tarihi sürekliliği ve katmanlaşması üzerine derinlemesine gözlemler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri bağlamında, makalede saha çalışmaları ve gözlemler önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, literatür taraması ile bu konudaki mevcut bilgilerin derlenmesi ve analiz edilmesi, çalışmanın bilimsel temelini güçlendirmektedir. Bu iki yöntemin bir arada kullanılması, araştırmanın kapsamını ve derinliğini artırmakta, kentsel alanların tarihsel boyutunu daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Mamur'un (2012) yılında yayımlanan "Interaction between cultures via art review: understanding multiculturalism" başlıklı makalesi, çok kültürlü eğitimin sanat eğitimi bağlamındaki önemini ortaya koymaktadır. Makalede, araştırmanın iki ana alt amacına yönelik olarak kullanılan veri toplama araçları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. İlk olarak, öğrencilerin uygulama sürecinin ilk haftasında oluşturdukları Sanat Eseri İnceleme Yaprağı (SEİY) ve ikinci haftada oluşturdukları Karşılaştırmalı Sanat Eseri İnceleme Yaprağı (KSEİY), araştırmanın nitel veri toplama sürecinde kritik bir rol oynamıştır.

Araştırmanın ikinci alt amacı doğrultusunda, etkinlik sonrası öğrencilerden ve ders sürecini takip eden bağımsız gözlemcilerden, açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formları doldurmaları talep edilmiştir. Bu yöntem, sanat eğitiminde çok kültürlü yaklaşıma ilişkin katılımcıların tutum, duygu ve deneyimlerini derinlemesine anlamaya olanak tanıyan etkili bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Elde edilen veriler ise doküman incelemesi ve görüşme formlarından sağlanan nitel verilerin içerik analizi yöntemiyle çözümlemesiyle değerlendirilmiştir. Bu analiz süreci, araştırmanın geçerliliğinin güçlendirilmesi açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Uzmanların ortak görüşü doğrultusunda belirlenen temalar, dokümanların incelenmesinde referans noktası olarak kullanılmıştır. Bu durum, araştırmanın güvenilirliğini artırmakta ve elde edilen bulguların daha sağlam bir temele oturmasını sağlamaktadır. Uzman grubu tarafından oluşturulan kod ve temalar üzerine yapılan tartışmalar, araştırma bulgularının oluşturulmasında önemli bir katkı sunmaktadır.

4.2. Verinin Toplanması

Bu öğrenme veri toplama süreci, nitel araştırma yöntemlerine dayalı olup hem görsel belgeler hem de saha incelemeleri ile desteklenecektir. Verilerin, tarihi yapıların mevcut durumlarının görsel belgeleriyle kaydedilmesi ve bu kayıtlı dijital fotoğraflarla desteklenerek yapıların mimari düzenli bir şekilde incelenmesine olanak sağlar. Nitel veri toplama sürecinde, özellikle fotoğraflama ve grafik teknikleri, yapıların mimari ve estetik unsurlarının belgelenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Fotoğraflama, yapıların mevcut fiziksel durumlarını belgelemek ve ilerleyen süreç çizim çalışmaları için temel bir referans oluşturmak amacıyla kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Fotoğraf çekimi, yapıların hem iç hem de dış mekanlarının detaylı bir şekilde kaydedilmesine olanak tanır ve mimari özelliklerin doğru bir şekilde belgelendirilmesini sağlar. Bu süreçte, yapıların her açıdan incelenmesi, ayrıntıların gözden kaçırılmaması ve onarımına yönelik önemli verilerin elde edilmesi açısından büyük önem taşır.

Araştırmanın sahada yapılacak fotoğraf çekimlerinde, yayın tarihi özellikleri, ayrıntıları, yapı malzemeleri ve zaman içinde oluşan bozulmalar ayrıntılı olarak belgelenmelidir. İletişim süreci, korunması gereken unsurların birleşmesi ve bu unsurların dijital gösterimlerle yayılması için kritik bir aşamadır. Bu sayede yapıların hem genel görünümü hem de detayları fotoğraflanarak, öğrenmeyle ilgili ilerleyen aşamalar kullanılabilir şekilde sistematik bir veri seti oluşturulabilir.

Ayrıca fotoğrafların tarihi yapılarının korunmasındaki önemi yalnızca belgelenmekle sınırlı değildir. Verilerin, zaman içinde yaşadıkları değişimlerin öğrenildiğine ve bu değişimlerin mimari özelliklerinin üzerindeki etkisinin değerlendirilmesine olanak tanır. Tarihsel yapıların fotoğraflarla belgelenmesi, aynı zamanda restorasyonda yapıların orijinal hallerine uygun şekilde yeniden inşa edilmelerine yardımcı olur.

Fotoğrafların çekiminde kullanılan ekipman ve tekniklerin belgelemenin değerinin önemi büyüktür. Yüksek kaliteli fotoğraf makineleri, yapıların mimari detaylarının net bir şekilde kaydedilmesine imkân tanırken, aynı zamanda çekilmiş görsellerin dijital ortamda gösterim çalışmaları için dağıtılmasını sağlar. Bu aşamada, fotoğrafların orijinal halleri üzerinde herhangi bir dijital düzenleme yapılmadan saklanması, yapıların gerçek fiziksel durumlarını temizleyerek bir veri ıslısı olarak korunmalarını garanti eder.

4.2.1. İllüstrasyon Çizim Süreci

İllüstrasyon, tarihi yapıların mimari detaylarının belgelenmesi ve bu yapıların korunmasına yönelik görsel özellikler sürecinde kritik bir rol oynar. Bu araştırmada

kullanılacak gösterimler, yapıların mevcut durumlarını yansıtmakla birlikte, aynı zamanda yapıların özgün mimarilerini ayrıntılı bir şekilde belgeleyerek, bu yapıların onarım çalışmaları için önemli bir referans kaynağı oluşturacaktır.

Adobe Illustrator, Photoshop ve benzeri dijital çizim programları, yapıların boyutlandırılmış ve detaylı çizimlerinin yapılmasına olanak tanır. Dijital araçların kullanımı, yapıların hem genel görünümünün hem de mimari ayrıntılarının doğru bir şekilde belgelenmesini sağlar.

Gürer (2010) " Bir paradigma olarak mimari temsilin incelenmesi " başlıklı tezinde mimari temsillerin rolünü ve bu temsillerin tasarım süreçleri üzerindeki etkilerini derinlemesine ele almaktadır. Tez, mimarların ve tasarımcıların fikirlerini farklı ortamlarda deneyimleyebilmelerine olanak tanıyan mimari temsilin geniş yelpazesini vurgulamaktadır. Mimari temsillerin tasarım sürecindeki kritik işlevlerinden biri, değişkenleri gözlemleme ve ölçme yeteneği sunmasıdır. Bu, mimarların projelerini daha güvenli ve yeniden üretilebilir hale getirmelerine olanak tanır. Ayrıca, grafik temsillerin mimari söylemin oluşturulmasındaki katkıları ve sosyal-kültürel yapılar üzerindeki etkileri, mimarlara bu konularda söz söyleme fırsatı tanır. Mimari çizimlerin iki boyutlu grafiklerle üç boyutlu nesneler arasında gidip geldiği belirtilmektedir. İki boyutlu grafiklerin daha çok kavramsal bilgi sağladığı, üç boyutlu maketlerin ise izleyiciye binanın algısal bilgilerini sunduğu ifade edilmektedir. Bu farklılıklar, görsel betimlemenin süreçteki önemini ortaya koymaktadır. Grafik tasarım sürecinin üç aşamadan oluştuğu belirtilmektedir: hazırlık safhası, esas yaratıcı safha ve üretim safhası. Hazırlık safhasında mimarların eskizlerden yararlandığı, yaratıcı safhada ise analizler ve sentezler ile fikirlerini somutlaştırdıkları vurgulanmaktadır. Son aşamada, uygulamaya yönelik çizimlerin yapıldığı ve bu çizimlerin binanın teknik üretimine yönelik tüm bilgileri içerdiği açıklanmaktadır.

Koramaz ve Zeren Güler (2011), "Kentsel koruma sürecinde görselleştirme tekniklerinin etkinliğinin değerlendirilmesi" başlıklı makalesi, tarihi yapılar ve kentsel alanların görselleştirilmesi konusunda önemli bulgular sunmaktadır.

Tarihi uygulamalarda genellikle ayrıntılı cephe çizimleriyle belgeleme yapılırken, günümüz teknolojileri koruma uzmanı mimarın ihtiyaç duyduğu daha çözümleyici ve kapsamlı görselleştirmelerin sunulmasına imkân tanımaktadır. Günümüzde fotogrametri yöntemiyle belgelenen tarihi yapılar, bilgisayar ortamında oluşturulan üç boyutlu modelleri, farklı açılardan perspektif görüntüleri ve tematik bilgilerin işlendiği ayrıntılı haritaları sayesinde detaylı bir şekilde incelenebilmektedir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların görsel belgelenmesi ve korunmasına yönelik kapsamlı bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, ilçenin kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturan tarihi yapılar tespit edilerek, bu yapıların mevcut fiziksel durumları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Öncelikle, saha çalışmaları yürütülerek Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların konumları belirlenmiş ve mimari özellikleri belgelenmiştir. Yapıların inşaa malzemeleri, mimari üslupları, süsleme öğeleri ve mevcut hasar durumları detaylı olarak kayıt altına alınmıştır. Bunun yanı sıra, ilgili yapılarla ilgili arşiv taramaları gerçekleştirilmiş, eski fotoğraflar ve belgeler incelenerek yapılar hakkında tarihsel bilgiler elde edilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında, belirlenen tarihi yapıların dış cephe görünümleri yeniden illüstre edilmiştir. Bu illüstrasyonlar, yapıların orijinal mimari kimliğini koruyarak, zaman içerisinde meydana gelen deformasyonları ve değişimleri görsel olarak analiz etmeye olanak tanımıştır. İllüstrasyonlar, yapılar üzerinde gerçekleştirilebilecek olası restorasyon çalışmalarına rehberlik edecek şekilde tasarlanmış olup, gelecekte yapılacak koruma projeleri için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu kısımda araştırma sonucu oluşturulan illüstrasyonlar yer almaktadır.

5.1. Ali Şükrü Bey Konağı

Ali Şükrü Bey Konağı için hazırlanan illüstrasyon, Osmanlı döneminde Çubuk ilçesinde inşa edilen ve adını Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyesi Ali Şükrü Bey'den alan tarihi konağı görsel olarak belgelemektedir. Dönemin estetik ve işlevsel özelliklerini yansıtan konak, geniş avlusu, iç avluyu çevreleyen odaları ve zarif ahşap süslemeleriyle dikkat çeker. Sosyal toplantılar ve aile yaşantısı için tasarlanmış iç mekân planı, Osmanlı yaşam tarzına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu illüstrasyon, konağın mimari detaylarını öne çıkararak yapının kültürel bellekteki yerini vurgulamaktadır. Aşağıda Ali Şükrü Bey Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 65).

Şekil 65. Ali Şükrü Bey Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Ali Şükrü Bey Konağının Restorasyon Öncesi ve Sonrası incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 66,67).

Şekil 66. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 67. Ali Şükrü Bey Konağı İllüstrasyonu

5.2. Hamdi Ağalar Konağı

Cumhuriyet'in ilk yıllarından kalma ve kentte ayakta kalan nadir tarihi yapılar arasında bulunan yedi odalı konak, aslına uygun biçimde restore edilmiştir. Hamdi Ağalar Konağı ise, eski Belediye Başkanı Dr. Tuncay Acehan döneminde İlçe Belediyesi tarafından kamulaştırılmış, ancak restore edilmeden yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Yapımı tamamlanan iki katlı kerpiç evin dış cephesi özgün haline sadık kalınarak yeniden yapılmıştır. Yavuz Selim Mahallesi'nde yer alan ve Cumhuriyet'in ilk dönemine ait bu

konak, kentin tarihî mirasının önemli örneklerinden biridir. Aşağıda Hamdi Ağalar Konağı'nın restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları sunulmaktadır. (Şekil 68).

Şekil 68. Hamdi Ağalar Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Hamdi Ağalar Bey Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 69,70).

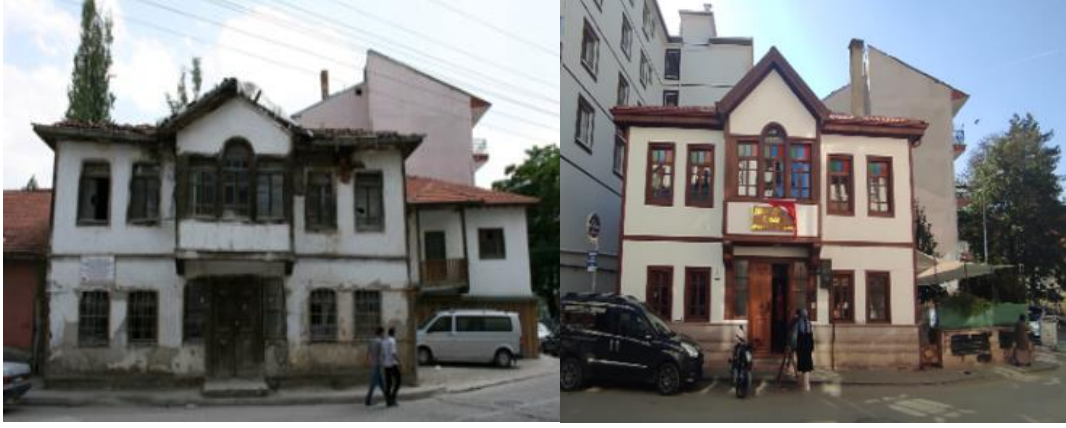
Şekil 69. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 70. Hamdi Ağalar Konağı İllüstrasyonu

5.3. Kemal Tüzün Konağı

Cumhuriyet dönemine ait tarihi evlerden biriside Kemal Tüzün (Hüseyin Çavuş Konağı) konağıdır. Konağın eski hali fotoğraflarına ulaşarak yapının yeni hali aşağıda İllüstrasyon olarak çizilmiştir. Aşağıda Kemal Tüzün Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 71).

Şekil 71. Kemal Tüzün (Hüseyin Çavaş) Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Kemal Tüzün (Hüseyin Çavaş) Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 72,73)

Şekil 72. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

Şekil 73. Hüseyin Çavuş (Kemal Tüzün) Konağı İllüstrasyonu

5.4. İzzet Korman Konağı

Cumhuriyet dönemi yapısal özelliğine sahip olan konak ,1932 yılında yapıldığı bilinmektedir. Bölgesel Ankara evi mimari özelliğine sahip olan konak, toplamda 700 metrekarelik bir alan üzerinde 240 metrekare kapalı kullanım alanına sahip. Çubuk Belediye Başkanı Tuncay Acehan, yaptığı açıklamada, İzzet Korman Konağı'nın belediye tarafından

2015 yılında kamulaştırıldığını ve Ankara Valiliğinin desteğiyle rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Aşağıda İzzet Korman Bey Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 74).

Şekil 74. İzzet Korman Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

İzzet Korman Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 75, 76)

Şekil 75. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 76. İzzet Korman Konağı İllüstrasyonu

5.5. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı

Binanın mimari özellikleri değerlendirmeye alındığında bina inşaatının 1930 yıllarında yöresel mimari üslupla konut olarak kullanılmak üzere yapıldığı tespit edilmektedir. Geçmişte ve bugün çok önemli bir noktada konumlanmış bu önemli yapının yakın çevresinde izlenen dokudan bugüne ulaşabilmiş birçok yapı bulunmaktadır. Aşağıda

Terzi Musa Ünsal Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 77).

Şekil 77. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 78, 79)

Şekil 78. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

Şekil 79. Konyalı Terzi Musa Ünsal Konağı İllüstrasyonu

5.6. Bekir Ağalar Konağı

Çubuk ilçesinin en bilinen tarihî yapılarından biri olan Bekir ağalar Konağı, Osmanlı dönemi mimarisinin klasik örneklerinden biridir. Konağın inşasında kullanılan taş ve ahşap malzeme, dönemin geleneksel yapı tekniklerini yansıtır. Bekir ağalar Konağı, özellikle geniş odaları, iç mekân süslemeleri ve ahşap oymalarıyla dikkat çeker. Konağın sahibi olan Bekir ağalar ailesi, bölgede sosyal statüye sahip bir aile olarak bilinir ve bu konak, aileye dair

birçok kültürel mirası barındırmaktadır. Aşağıda Bekir Ağalar Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 80).

Şekil 80. Bekir Ağalar Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Bekir Ağalar Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 81,82).

Şekil 81. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

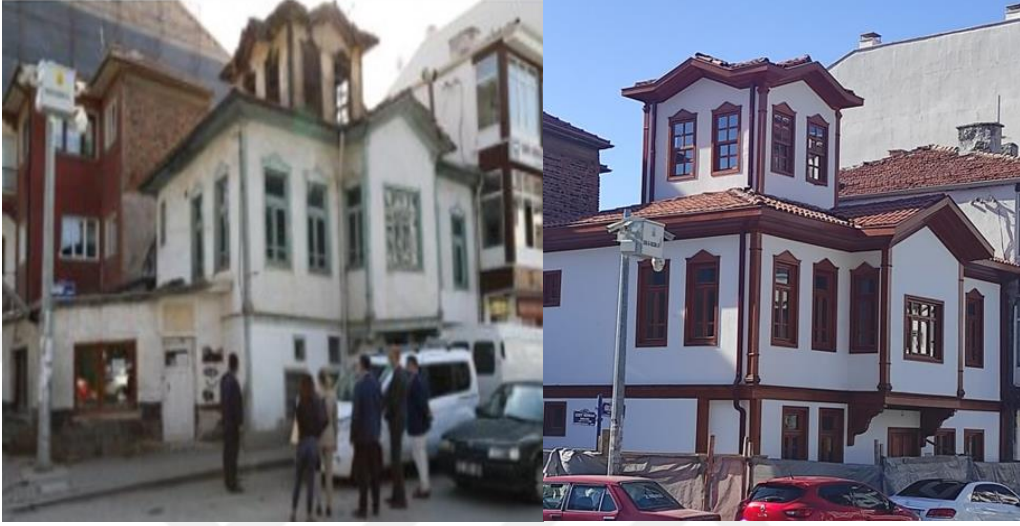

Şekil 82. Bekir Ağalar Konağı İllüstrasyonu

5.7. Mazhar Balcı Konağı

Mazhar Balcı, bölgenin önde gelen ailelerinden biri olarak bilinir ve konağın yapımında dönemin ileri gelenlerinin tercih ettiği estetik detaylar göze çarpar. Mazhar Bal

Konağı hem tarihi bir miras olarak hem de Osmanlı dönemi aile yapısının önemli bir temsilcisi olarak korunmakta ve bugün Çubuk'un kültürel mirasına katkı sağlamaktadır. Aşağıda Mazhar Balcı Konağının restorasyon öncesi ve sonrası fotoğrafları yer almaktadır (Şekil 83).

Şekil 83. Mazhar Balcı Konağı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Hali

Mazhar Balcı Konağının Öncesi ve Sonrası Hali incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 84, 85)

Şekil 84. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

Şekil 85. Mazhar Balcı Konağı İllüstrasyonu

5.8. Şah Kalender Türbesi

Çubuk ilçesindeki en tanınmış türbelerden biri olan Şah Kalender Türbesi, bölge halkı arasında manevi bir değere sahip olup, geçmişten günümüze dek saygı gösterilen bir

ziyaret noktasıdır. Yapı batı ve güney cephelerde dikdörtgen, güney doğu ve güney batı yönlerinde ise sivri kemerli pencerelerle aydınlatılmaktadır. Giriş kapısı üzerindeki konsollar ve önde yer alan eklentilerle orijinalde sundurmalı olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeyde yer alan dikdörtgen giriş bölüm üç farklı dönemde onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Türbenin üzeri dıştan topuz çatı, sundurma bölümü ise kırma çatıdır. 19.yy. sonlarında türbenin önüne bir ilave yapılarak genişletilmiştir. Yakın zamanda iç duvarlar yağlı boya ile boyanmıştır (Şekil 86).

Şekil 86. Şah Kalender Türbesi Görseli

Şah Kalender Türbesinin Görseli incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (Şekil 87,88)

Şekil 87. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 88. Şah Kalender Türbesi İllüstrasyonu

5.9.Mahmut Oğlan Cami

Mahmut oğlan Köyü bağlı olduğu Çubuk ilçe merkezine 17 kilometre mesafe uzaklıktadır. Mahmut oğlan Cami, 1 Derece Anıt Eserdir. Köyün camisinin 7 asırlık bir tarihi vardır (Şekil 89). Mahmut oğlan camisindeki “15.yy. eseridir” yazısı, bu köyün tarihi hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 89. Mahmut Oğlan Cami

Mahmut Oğlan Cami Görseli incelenmiş, yapay zekâ ve illüstrasyonu hazırlanmıştır (şekil 90,91)

şekil 90. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

şekil 91. Mahmut Oğlan Cami illüstrasyonu

5.10. Ağılıcık Mahallesi Çeşmesi

Çeşme Osmanlı dönemine tarihlenmekte olup, 1314 yılına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Yapım tarihi 1897 yılında yığma düz taştan yapılmıştır. Bu çeşme, zaman içerisinde restore edilerek yeniden halkın hizmetine sunulmuştur (Şekil 92).

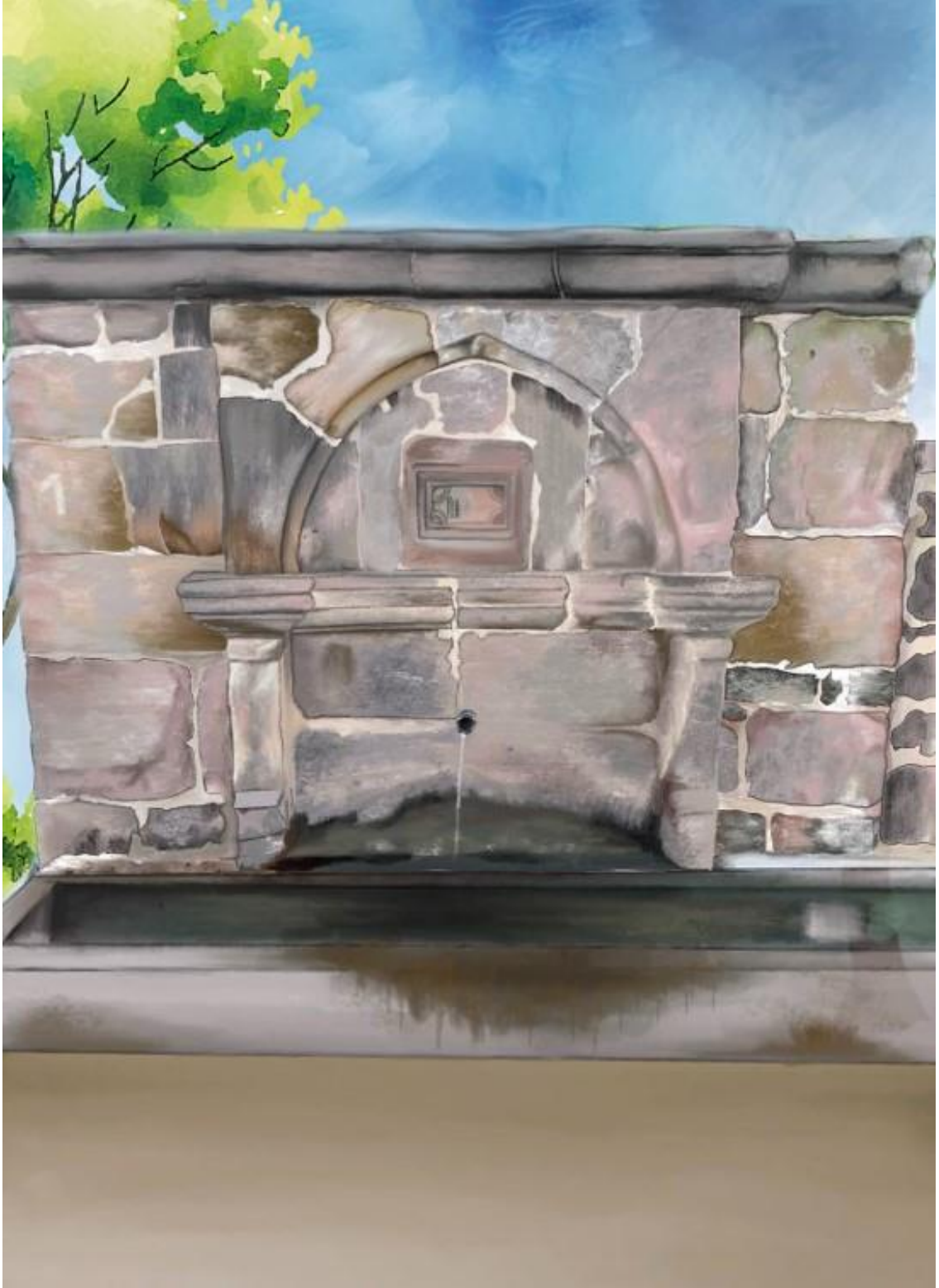

Şekil 92. Ağılıcık çeşmesi

Ağılıcık Çeşmesi Görseli incelenmiş, illüstrasyon eve yapay zekâ hazırlanmıştır (Şekil 93, 94)

Şekil 93. Yapay zekâ ile yapılan illüstrasyon çalışması

Şekil 94. Ağılcık çeşmesi İllüstrasyonu

5.11. Kavaklı Mahallesi Çeşmesi

Kavaklı Mahallesi Çeşmesi, Osmanlı öncesi dönemin izlerini taşıyan hem işlevsel hem de kültürel bir miras olarak korunmaktadır. Halk arasında bu çeşmenin geçmişten gelen bir manevi bağ taşıdığı ve köyün kurucuları tarafından su kaynağı olarak kutsandığına dair hikayeler anlatılmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen cepheli, kesme taşlarla inşa edilmiş, sivri kemerli ve şu an da kitabesi yerinde olan bir çeşmedir (Şekil 95).

Şekil 95. Kavaklı çeşmesi

Kavaklı Çeşmesi Görseli incelenmiş, illüstrasyon ve yapay zekâ görseli hazırlanmıştır (Şekil 96,97).

Şekil 96. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 97. Kavaklı çeşmesi İllüstrasyonu

5.12. Koca pınar (Karataş)Çeşmesi

Çubuk ilçesine yaklaşık 6 km uzaklıkta yer alan Karataş Mahallesi, çevresindeki siyah taşlarla özdeşleşmiştir. Bu mahallede bulunan 1287 ve 1413 tarihlerine ait tarihi çeşme, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altına alınmıştır. Koca pınar Çeşmesi, günümüzde de aktif bir su kaynağı olarak kullanılmakta ve bölge halkının ihtiyacını karşılamaktadır. Çeşme ve türbe, halkın manevi değerlerine hitap eden bir yapıya sahip olup, mahalle için kültürel ve sosyal bir merkez işlevi görmektedir. Çeşme Genç Osman Dönemine ait olup yığma ve kesme taştan inşa edilmiştir (Şekil 98).

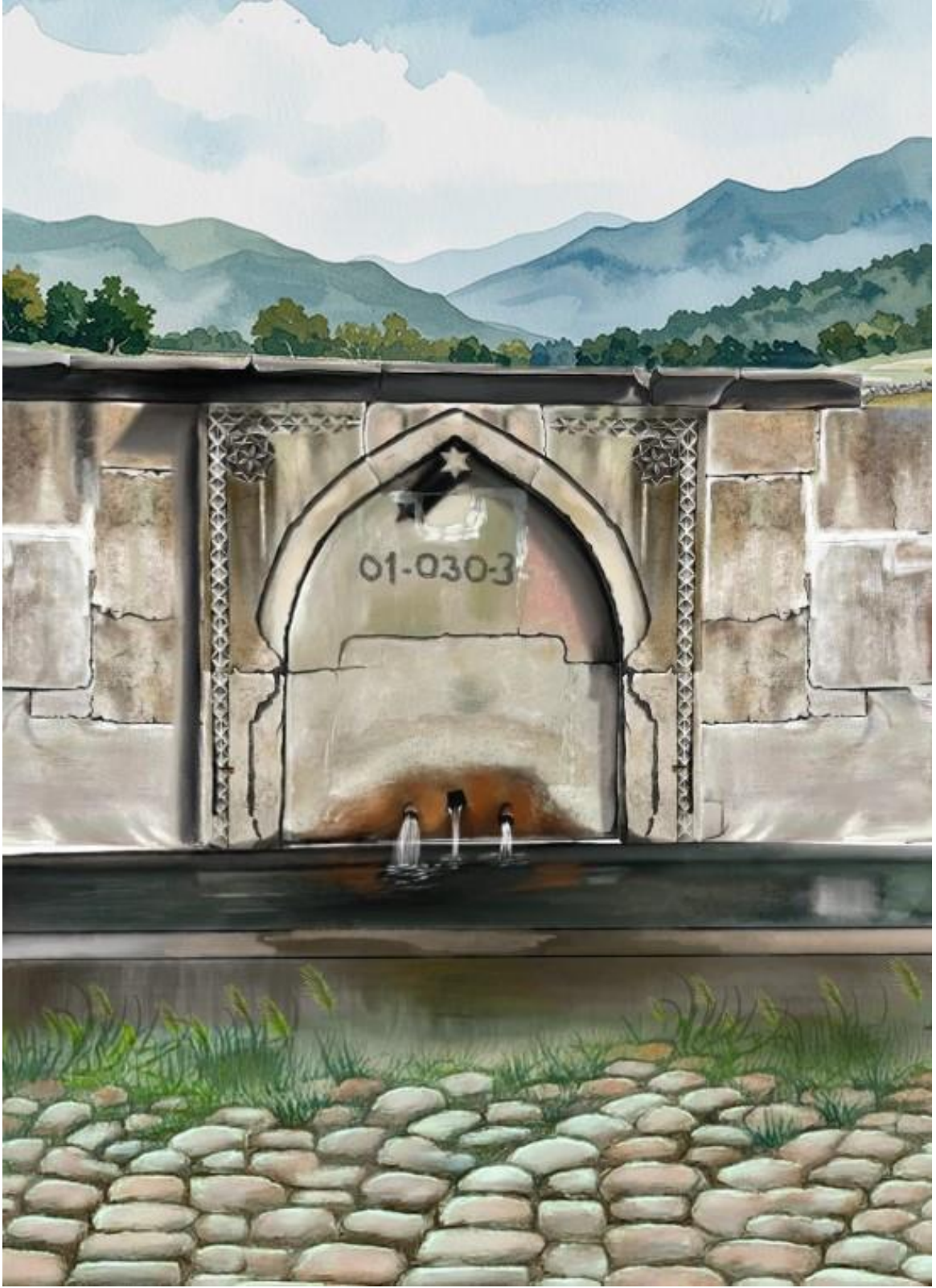

Şekil 98. Koca pınar çeşmesi

Koca pınar Çeşmesi Görseli incelenmiş, illüstrasyon ve yapay zekâ görseli hazırlanmıştır (Şekil 99,100).

Şekil 99.Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 100. Koca pınar çeşmesi İllüstrasyonu

5.13. Yazır Mahallesi Toygar Çeşmesi

Osmanlı döneminden daha eskiye dayanan bir çeşme olduğu bilinmektedir. Ancak bu çeşmenin zamanla yıkılması sonucunda, 1939 yılında yapılan ve “Toygar Çeşmesi” adıyla anılan yeni bir çeşme inşa edilmiştir. Toygar Çeşmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2011 yılında 1. Derece Anıt eser olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır (Şekil 101).

Şekil 101. Yazır Mahallesi Toygar çeşmesi

Yazır Çeşmesi Görseli incelenmiş, illüstrasyon ve yapay zekâ görselleri hazırlanmıştır (Şekil 102, 103).

Şekil 102. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 103. Yazır Mahallesi Toygar çeşmesi İllüstrasyonu

5.14.Yakup Hasan Tarihi eşmesi

Kesme taşlarla örölü dikdörtgen form içerisinde lüle, taşlık ve kitabe yerleştirilerek üzeri üçgen alınlıklarla vurgulanmıştır. Çeşmenin her iki yanı kesme taşlarla genişletilerek önüne uzun bir yalak yapılmıştır. eşme eğilimli bir yol ile konut olarak kullanılan taşınmaz arasında, kesme taş ile inşa edilmiştir. Çeşmenin duvarında dışa çıkıntılık yapan üçgen alınlıklar vardır. Yivli bir saçak ile tüm çeşme duvarı sınırlandırılmıştır. Aynalık kısmı taş kemerli formda olup üzerinde taşlık mevcuttur. Taşlığın hemen üzerinde dikdörtgen kitabe bulunmaktadır. Kitabenin içinde Osmanlıca’’ İşbu çeşmenin banisi Mustafa Ağanın Tealasa’yını meşkur, zenbini mağfur eylesin sene 1289 ‘’ yazmaktadır (Şekil 104).

Şekil 104. Yakup Hasan Tarihi eşmesi

Yakup Hasan Tarihi eşmesi incelenmiş, illüstrasyon ve yapay zekâ görselleri hazırlanmıştır (Şekil 105, 106).

Şekil 105. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon alışması

Şekil 106. Yakup Hasan Tarihi eşmesi İllüstrasyonu

5.15. Yiğitli Tarihi eşmesi

Yiğitli Tarihi çeşmesi zaman içerisinde çeşitli müdahalelere uğramıştır. Ana yapı 2.80m eninde olup 1.60 yüksekliğindedir. Sağ ve sol yanında duvar eklentileri olan çeşmenin yalağı betonarme olarak yenilenmiştir (Şekil 107). Çeşme alınlığı sivri kemerli olup kitabe bulunmamaktadır. Alınlık üzerine Arapça harflerle hicri tarih yazılmıştır. H.1250- M. 1835.

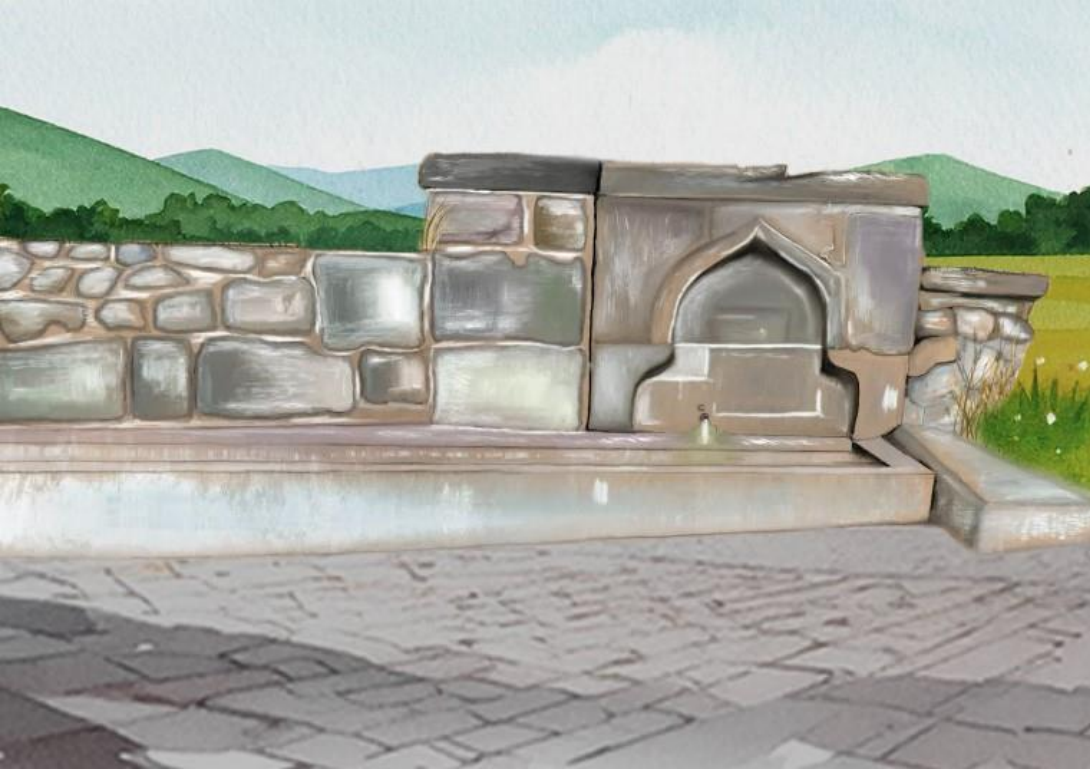

Şekil 107. Yiğitli Tarihi Çeşmesi

Yiğitli Tarihi Çeşmesi Görseli incelenmiş ve illüstrasyon ve yapay zekâ hazırlanmıştır (Şekil 108,109).

Şekil 108. Yapay zekâ ile yapılan İllüstrasyon çalışması

Şekil 109. Yiğitli Tarihi Çeşmesi İllüstrasyonu

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu çalışma, Ankara'nın Çubuk ilçesindeki tarihi yapıların görsel betimleme ve illüstrasyon teknikleriyle belgelenmesini amaçlayarak, bölgenin tarihi ve kültürel mirasının korunmasına akademik bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çubuk ilçesi, tarih boyunca farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan ve bu kültürel birikimi mimari yapılarında yansıtan önemli bir yerleşim alanıdır. Ancak, bu yapıların korunmasında ciddi zorluklar ve eksiklikler bulunmaktadır. Yapıların zamanla kentsel dönüşüm, plansız yerleşimler, artan nüfus ve turistik baskılar gibi faktörler nedeniyle tahrip olması, bu mirası geleceğe taşımada büyük bir engel teşkil etmektedir.

Çalışmada, görsel illüstrasyonlar ve dijital teknolojilerin tarihî yapıların belgelenmesi ile korunmasındaki rolü incelenerek önemli bir bilgi boşluğu doldurulması hedeflenmiştir. Yapılan saha çalışmaları, literatür taramaları ve dijital illüstrasyonlar aracılığıyla, tarihî yapılar hakkında kapsamlı ve detaylı bir belge arşivi oluşturulmuş; her bir yapının mimari özellikleri ve tarihî bağlamı görsel olarak titizlikle ortaya konmuştur. Bu süreçte illüstrasyonlar, sadece yapının fiziksel niteliklerini değil; aynı zamanda tarihî geçmişini, kültürel değerini ve yapıım tekniklerindeki özgünlükleri de yansıtmıştır. Görsel illüstrasyonların tarihî yapıların korunması ve belgelenmesindeki etkinliği açıkça ortaya çıkmış, ortaya çıkan bu belgeler akademik çevrelerin yanı sıra yerel yönetimler, kültürel miras uzmanları ve toplum için de büyük önem taşımaktadır. Dijital teknolojilerle desteklenen görsel illüstrasyonlar, geleneksel koruma yöntemlerine ek olarak modern, yenilikçi ve sürdürülebilir koruma yaklaşımlarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca dijital ortamda saklanan bu belgeler, gelecekte yapılacak araştırmalar için zengin bir arşiv niteliğinde olup, tarihî yapıların korunmasına yönelik stratejik planlamaların temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın bulguları hem yerel yönetimler hem de kültürel miras yöneticileri için rehber niteliğindedir. Tarihî yapıları sadece fiziksel olarak korumak yeterli değildir; aynı zamanda bu yapıları belgelemek, dijital ortamda saklamak ve halkla paylaşmak da önemli bir görevdir. Gelecekteki benzer projeler için de bu çalışma, uygulanabilir bir model sunmaktadır. Çubuk örneği, tarihî yapıların korunmasında kullanılan dijital teknolojilerin etkinliğini ve görsel sanatların bu alandaki katkılarını ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, bu çalışma görsel illüstrasyonun tarihi yapıların korunmasında etkili bir yöntem olabileceğini göstermiştir. Özellikle yerel mimaride farkındalık yaratma, mimari belleği canlı tutma ve geleceğe aktarım sağlama açısından önemli katkılar sunduğu görülmektedir.

Öneriler

Tarihî yapıların korunmasına yönelik önerilerin ilk basamağını, mevcut koruma stratejilerinin güncellenmesi ve dijital teknolojilerle desteklenmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, restorasyon projeleri, yapıların orijinal mimari özelliklerini temel alacak biçimde bilimsel yöntemlerle planlanmalı; 3D modelleme, lazer tarama ve fotogrametri gibi çağdaş belgeleme tekniklerinden yararlanılmalıdır. Yerel yönetimlerin üniversiteler ve alan uzmanlarıyla iş birliği içinde, yapıların durumunu belgeleyen bütüncül veri tabanları oluşturması hem koruma hem de restorasyon uygulamaları açısından sürdürülebilir bir çerçeve sunacaktır. Bu bağlamda dijital illüstrasyonların sağladığı görsel arşiv desteği, yapıların özgün karakteristiklerinin geleceğe taşınmasına katkı sağlayacaktır.

Tarihî mirasın korunmasında yalnızca fiziksel müdahaleler yeterli olmamakta, toplumsal farkındalığın artırılması da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, özellikle öğrencilere yönelik eğitim programlarının, kültürel miras bilincini erken yaşlarda kazandıracak biçimde müfredata entegre edilmesi önerilmektedir. Yerel halkın ve ziyaretçilerin bilinçlendirilmesi için bilgilendirme panoları, rehberli turlar ve interaktif uygulamalarla desteklenen etkinlikler hayata geçirilmeli, halkın kültürel mirasa sahip çıkması teşvik edilmelidir. Böylece tarihî yapıların yalnızca birer mimari unsur olarak değil, kolektif belleği yaşatan değerler olarak algılanması sağlanacaktır.

Son olarak, tarihî yapıların korunmasına yönelik faaliyetlerin sürdürülebilir olması, yeterli finansal kaynakların oluşturulmasına bağlıdır. Bu kapsamda, devlet destekleri, Avrupa Birliği fonları, UNESCO hibeleri ve uluslararası iş birlikleri etkin bir şekilde değerlendirilmelidir. Aynı zamanda Mimari yapıların illüstrasyon yoluyla orijinallerinin saklanması bilgi hazinesi olabilir, tematik sergiler açılarak farkındalık oluşturulabilir, görsel illüstrasyon çizimleri ile broşürler ve afişler hazırlanarak turizm açısından ilçenin görünürlüğü artabilir. Ayrıca, yerel iş insanları ve özel sektör temsilcileri, tarihî yapıların restorasyonuna sponsorluk yoluyla katkı sunmaya teşvik edilmelidir. Böylece, hem kültürel mirasın korunmasına yönelik projeler desteklenmiş olacak, hem de bu yapıların turizm, eğitim ve kültürel faaliyetler aracılığıyla işlevsel bir şekilde yaşatılması mümkün hale gelecektir.

7. KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z (1992). Birinci derece anıtlarda değerlendirme ve restorasyon sorunları. *Arredamento Dekorasyon*.
- Akçaova, A., & Köse Doğan, R (2020). Dijital çağda müzecilik anlayışına yenilikçi yaklaşımlar. *International Design and Art Journal*, 2(1), 67-79.
- Akengin, G., Özbek, S., & Mazlum, H (2018). Kitap tasarımının bugünü ve yarını. *Uluslararası Sanatta Yüksek Teknoloji Kullanımı Kongresi Özet ve Tam Bildiriler Kitabı* (s. 202-209). İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Akman Dömbekci, H., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141–160.
- Aksiyon Gazetesi. (2013). *Ankara Çubuk hakkında geniş bilgi*. <https://www.aksiyongazetesi.com/ankara-cubuk-hakkinda-genis-bilgi/>
- Aksoy, A., & Enlil, Z (2012). Kültürel miras yönetiminde çağdaş yaklaşımlar. A. Aksoy & D. Ünsal (Ed.), *Kültürel Miras Yönetimi* içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, C (2024). İşletmelerin dijital dönüşümü ve dijital liderlik yaklaşımı. *Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*, 4(1), 1-29.
- Akyol, O. (2023). Holografi. In F. Aydoğan (Ed.), *Medyada Güncel Kavramlar* (ss. 35–38). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Alpaslan, İ (2015). *UNESCO sürdürülebilir kalkınma ve kültür: SOKÜM örneği*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Altınar, T., & Budak, C. (1997). *Konak kitabı*. Tepe Yayınları.
- Altıntaş, O., & Eliri, İ (2012). Birey-toplum ilişkisinde kent kültürü, kamusal alan ve onda şekillenen sanat olgusu. *İdil Dergisi*, 1(5), 61-74.
- Altunay, A (2012). Geleneksel medyadan yeni medyaya: Görüntü yüzeyi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 33-44.
- Anlağan, Ç. (1968). Akkuzulu tümülüsü kazısı. *Anadolu*, XII, 1-7.
- Arkeolojik Haber. (2016, Nisan 13). *İzzet Korman Konağı yeniden inşa edilecek*. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-izzet-korman-konagi-yeniden-insa-edilecek-191/>
- Arnheim, R (2018). *Görsel düşünme* (R. Ögdül, Çev.). Metis Yayınları.
- Aron, R (1989). *Sosyolojik düşüncenin evreleri* (K. Alemdar, Çev.). Bilgi Yayınevi.
- Arslan, A., Arslan, G., & Çağlayandereli, M. (2016). Ankara'nın Çubuk ilçesinin demografik yapısının sosyolojik tahlili. In *Bütün yönleriyle Çubuk ve çevresi uluslararası sempozyumu* (pp. 591-614). Çubuk/Ankara, 9-10 Ekim 2015.

Arslanoğlu, İ. (2001). Çubuk yöresi Alevi köyleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 18, 75-118.

Aslan, R (2017). Uluslararası rekabette yeni imkanlar: Artırılmış gerçeklik ve hologram. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı Sayı*, 49, 21-26.

Atasoy, Ö. A. (2016). Çubuk'ta yaşayan köy projesi. In H. Çınar & T. Önal (Eds.), *Bütün yönleriyle Çubuk uluslararası sempozyumu bildiriler kitabı* (pp. 347). Çubuk Belediyesi-AYBÜ.

Ayrancı, İ (2007). *Koruma alanlarının yönetimi ve yönetim planı sürecinin değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

Aytaş, G. (2016). Çubuk yöresini mesken tutan Horasan erenleri. In *Bütün yönleriyle Çubuk ve çevresi uluslararası sempozyumu* (pp. 171-180). Çubuk/Ankara, 9-10 Ekim 2015.

Basmacı, D (2017). *Kültürel mirasın korunmasında yerel yönetimlerin rolü: Beyoğlu Belediyesi örneği* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].

Başlar, G (2013). Yeni medyanın gelişimi ve dijitalleşen kapitalizm. *XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*.

Batmaz, N. Y., & Biçici, G (2021). Türkiye’de somut kültürel mirasın korunması üzerine bir alan araştırması: Kırıkkale-Delice örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 97-110.

Baudrillard, J (2010). *Simülakrlar ve simülasyon*. Doğu Batı Yayınları.

Benjamin, W (2008). *The work of art in the age of mechanical reproduction*. Penguin UK.

Bennoune, K (2020, Şubat 20). Cultural heritage is a human rights issue. *UNESCO*. <https://whc.unesco.org/en/news/1581#:~:text=%E2%80%9CCultural%20heritage%20is%20significant%20in,dimension%2C%E2%80%9D%20Karima%20Bennoune%20says>.

Birleşmiş Milletler (2020, Ocak 15). *The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>

Blake, J (2008). On defining the cultural heritage. *International & Comparative Law Quarterly*. Cambridge University Press.

Bolter, J. D., & Grusin, R. A (1996). Remediation. *Configurations*, 4(3), 311-358.

Boyraz, B (2013). Müze teknolojileri ve sergileme farklılıkları. *İdil*, 2(8), 113-128.

Bozdoğan, R (2010). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011-1028.

Bülbül, S. (2019). Çubuk şehir müzesi Bekir Ağalar Konağı. *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*. <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/cubuk-sehir-muzesi-bekir-agalar-konagi>

Büyükkuru, M (2023). Kültürel mirasın aktarımında dijital teknolojilerin kullanımı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, İhtisaslaşma Özel Sayısı*, 134-150.

Campanario, G (2012). *The art of urban sketching: Drawing on location around the world*. Quarry Books Publishing.

Ching, F. D. K (2010). *Mimarlıkta ve sanatta yaratıcı süreç: Çizim* (Ç. Birkan, Çev.). YEM Yayın.

Coşkun, M (2005). Son dönemlerde çıkartılan yasalar çerçevesinde Türkiye’de doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin değişen rolleri. *Planlama*, 42-49.

Çal, H (1997). Osmanlı devletinde Asar-ı Atika nizamnameleri. *Vakıflar Dergisi*, 26, 391-400.

Çalık, S. (2015). Çubuk Belediyesi müze broşürü. Çubuk Belediyesi Yayınları. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-135633/ozel-muzeler.html>

Çalık, S. (2016). Çubuk Sele Köyü’nde bir Alevi ocağı: Şah Kalender Dede Tekkesi. In *Bütün yönleriyle Çubuk ve çevresi uluslararası sempozyumu* (pp. 181-190). Çubuk/Ankara, 9-10 Ekim 2015.

Çamur, D., & Vaizoğlu, S. A (2007). Çevreye ilişkin önemli toplantı ve belgeler. *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 297-305.

Çeçen, A (1995). *İnsan hakları*. Gündoğan Yayınları.

ÇEKÜL (2024). *Hakkımızda*. <https://www.cekulvakfi.org.tr/>

Çeliktaş Türkbay, Ö (2021). Kültürel mirasın korunmasının insan hakları hukuku ile ilişkisi ve kültürel miras hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1443-1481. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.998243>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2024). *Tarihçe*. <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>

Çınarlı, İ (2014). Stratejik iletişim yönetimi bağlamında paydaş kuramının eleştirel bir değerlendirmesi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 23-36.

Çokişler, E (2019). Silahlı çatışmalar sırasında kültürel malların korunması rejimi: Tarihsel gelişimin analizi. *Uluslararası İlişkiler*, 55-74.

Çubuk Belediyesi. (2022, Haziran 17). *Belediyemiz tarafından restore edilen Hamdi Ağalar Konağı, halk kütüphanesi olarak hizmet vermeye başladı*.

<https://www.cubuk.bel.tr/belediyemiz-tarafindan-restore-edilen-hamdi-agalar-konagi-halk-kutuphanesi-olarak-hizmet-vermeye-basladi/>

Çubuk Belediyesi. (2025). Kalender Veli türbesi. <https://www.cubuk.bel.tr/kurumsal/foto-galeri/kalender-veli-turbesi/>

Çubuk Belediyesi. (2025a). Ağıcık Mahallesi ve çeşmeleri. <https://www.cubuk.bel.tr/kent-rehberi/tarihi-yerler/>

Çubuk Haber. (2012). Çubuk'ta tarihi çeşme tescillendi. 02 Ocak 2012. <https://www.cubukhaber.com/cubukta-tarihi-cesme-tescillendi-6240h.htm>

Deniz, M (2008). *Müze sergileme mekanlarında güncel gösterim teknikleri ile mimari tasarım ilişkisi üzerine bir inceleme*. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Deuze, M (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. *The Information Society*, 22(2), 63-75.

Diñer, İ (2010). Türkiye'de 1980 sonrası yapısal dönüşümün mekânsal izlerine bir örnek: Yenileme alanları. *Mimarlık*, 24-27.

Dominguez, V. R (1986). The marketing of heritage. *American Ethnologist*, 546-555.

Durkheim, E (1933). *The division of labor*. New York.

Ek, F. İ (2023). Belleğin şantiyeleri: Mimarlıkta aklın ve hayal gücünün rolü üstüne. *Betonart Dergisi*, 76, 23-29.

Elia, R. J (2014). International conventions pertaining to heritage policy: Introduction. In C. Smith (Ed.), *Encyclopedia of global archaeology*. Springer.

Emre, G (2017). *Kültürel mirasın korunması*. İstanbul Üniversitesi.

Engin, İ. (2013). Ön-Asya etnografyası- Su kültürü ve geleneksel kültürde çocuk: Aşağıçavundur'da çeşme başı, Aşağıçavundur, Çubuk- Ankara (1971). Havva & İsmail Engin koleksiyonu.

English Heritage (2020). *Our history*. <https://www.englishheritage.org>

Erciyes, C., & Şarman, K (2020, Kasım 5). Reşad Ekrem Koçu (Podcast, 2. Program). *Açık Radyo 95.0, İstanbul Ansiklopedisi*.

Erder, C (1971). *Tarihi çevre kaygısı*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

Ersan, M., & Çeken, B (2019). Günümüz illüstrasyon sanatı ve geleneksel illüstrasyonda sıra dışı yaklaşımlar. *The Journal of Academic Social Science*, 7(97), 318-328.

Eryazıcıoğlu, E., & Cengiz, H (2018). İnsan hakları odaklı bir kültürel miras sistemi için değerlendirme modeli. *Megaron*, 13(4), 636-650.

- Europa Nostra (2021). *European cultural heritage green paper*. Retrieved from <https://www.europanostra.org/ourwork/policy/european-cultural-heritage-green-paper/>
- Europeana, 2024, About, <https://www.europeana.eu/en/about-us>
- Eyice, S (1998). İstanbul Ansiklopedisi anıları. *Albüm Dergisi*, 2, 62-67.
- Fairclough, G (2008). The long chain: Archeology, historical landscape characterization and time depth in landscape. In G. Fairclough (Ed.), *Heritage reader* (pp. xx-xx). Routledge.
- Ferreira, J (2020). Writing is seeing: Towards a designerly way of writing. *The Design Journal*, 23(5), 697-713.
- Fiankan-Bokonga, C (2020, April 20). Historic resolution to protect cultural heritage. Retrieved from <https://courier.unesco.org/en/articles/historic-resolution-protect-cultural-heritage>
- Foster, H (2004). *Tasarım ve suç*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fotoğraf Akademisi. (2023, Kasım 5). *Tarihi yapıların fotoğraflanması: Osmanlı mimarisi*. <https://fotografakademisi.com/tarihi-yapilarin-fotograflanmasi-osmanli-mimarisi/>
- Gartner IT (2013). Gartner IT glossary. *Technology Research*.
- Gençkaya, Ö. F., & Demirci, E. Ü (2018). Türkiye’de kültür politikasının kurumsallaşma sürecine genel bakış. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 58-70.
- Gere, C (2008). *Dijital kültür*. Salon Yayınları.
- Giddens, A (2000). *Siyaset, sosyoloji ve toplumsal teori*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Góral, A (2014). Cultural heritage in the cobweb of meanings. In *Proceedings of the 4th International Conference on Heritage and Sustainable Development* (pp. xx-xx). Barcelos: Green Lines Institute.
- Gökalp, Z (1995). *Hars ve medeniyet*. Toker Yayınları.
- Gray, J., & Rumpe, B (2015). Models for digitalization. *Software Systems Modeling*, 14(4), 1319-1320.
- Güler, M., & Ekinci, Y (2010). Tarihi çevre korumanın yönetsel boyutu ve alan yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 19(3), 1-24.
- Gültekin, N. T., & Uysal, M (2018). Kültürel miras bilinci, farkındalık ve katılım: Taşkale Köyü örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Gürçayır, S (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi üzerine eleştirel bir okuma. *Millî Folklor*, 92, xx-xx.

Gürer, T. K., & Yücel, A. (2010). *Bir paradigma olarak mimari temsilin incelenmesi* (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Gürsu, I (2015). If you do not visit, we will take it away: An analysis of a communication campaign for Italian cultural heritage. *Anthropological Quarterly*, 88(2), 509–532.

Güven, Z (2011). Toplumbilimsel bir olgu olarak kültür. In A. Ergür & E. Gökalp (Eds.), *Kültür sosyolojisi* (pp. xx-xx). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güvenç, B (1995). *Kültür ve eğitim*. Gündoğan Yayınları.

Haber 7. (2017). Çubuk'ta tarihi su kemeri ve çeşme restore ediliyor. 27 Kasım 2017. <https://www.haber7.com/ankara/2482941-cubukta-tarihi-su-kemeri-ve-cesme-restore-ediliyor>

Hall, S (2008). Whose heritage? Unsettling 'the heritage', re-imagining the postnation. In G. Fairclough (Ed.), *Heritage reader* (pp. xx-xx). Routledge.

Hoppen, A., & Fyall, A. B (2014). Literary tourism: Opportunities and challenges for the marketing and branding of destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, xx(xx), 37-47.

Hughes, L. M (2004). *Digitizing collections: Strategic issues for the information manager*. Facet Publishing.

ICCROM (1990). Definition of cultural heritage: References to documents in history. *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*.

ICOMOS (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*.

İşte Atatürk. (2025). Mustafa Kemal Atatürk Çubuk'ta bir gezinti anında. https://isteataturk.com/Kronolojik/Tarih/1935/6/16/Mustafa-Kemal-Ataturk-Cubukta-bir-gezinti-aninda-16061935/1#google_vignette

Kaderli, L (2014). Kültürel miras koruma yaklaşımlarının tarihsel gelişimi. *TUBA-KED*, 12, 29-41.

Kanlı, İ. B (2016). Sürdürülebilir gelişmeyi sağlamada stratejik bir araç: Mahalle kooperatifleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25(3), 1-34.

Kara, C (2004). *Günümüz illüstrasyon sanatı* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Karadoğan Doruk, E (2009). *Sosyal sermaye*. Derin Yayınları.

Karakaş, A. S., & Bozkurt, T. S. (2022). Tarihi yapıların restorasyonunda taşıyıcı duvar imalatlarının nümerik olarak modellenmesi: Duvar katmanı analizi. *Afyon Kocatepe*

Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 22(3), 645–653.
<https://doi.org/10.35414/akufemubid.1075662>

Karaman, A (2017). *Yerel turistik değerler*. Eğitim Yayınevi.

Kardaş, Ş (2024). İnsan hakları siyaseti ve uluslararası ilişkiler: Realist temelleri yeniden düşünmek. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(56), 121–150.

Kazancı, M (2001). *Kamuda ve özel sektörde halkla ilişkiler*. Turhan Kitapevi.

Keleş, R (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R (2006). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 9–18.

Keleş, R., & Hamamcı, C (2002). *Çevrebilim*. İmge Kitabevi.

Kent Konseyi (2024, Aralık 2). *Kent konseyi nedir?* İstanbul Kent Konseyi.
<https://istanbulkentkonseyi.org.tr/kent-konseyi-nedir/>

Kılınç, M (2022). *Dijital iletişim bağlamında kültürel miras yönetimi* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kilburn, D (2020, May 7). The value of heritage: The problem in South Korea. A heritage protection organisation in Seoul. http://kahoidong.com/kbsworld_1.html

Koç Üniversitesi. (2015c). *Mahmutoğlu Camii* [Dijital koleksiyon].
<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/1863/>

Koç Üniversitesi. (2015d). *Kutuören Köyü Camii* [Dijital koleksiyon].
<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/1911/>

Koç Üniversitesi. (2025). Akkuzulu köyü, Akkuzulu tümülüsü. Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonu. <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/1897/>

Koç Üniversitesi. (2025a). Tuğla Köyü, Toygar çeşmesi. Koç Üniversitesi Dijital Koleksiyonu. <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/TKV/id/1868/>

Konak İrkit, G. (2019). *Kültürel miras alanlarında yerel yönetimlerin rolü* (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Koramaz, T. K., & Zeren Güler, N. (2011). Kentsel koruma sürecinde görselleştirme tekniklerinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *İTÜDERGİSİ/a*, 9(2), 89–102.

Koruma Kurulları (2024). *Koruma bölge kurullarının görevi ve oluşumu*.
<https://korumakurullari.ktb.gov>

Kozlu, H., & Ersen, A. (2011). Kayseri'de Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yapıları harçlarının özellikleri ve onarım harçları tasarımı. *İTÜDERGİSİ/a*, 10(1).

Köken, T. (2015). Ankara Çubuk tarihi ve arkeolojisi.
<https://archive.org/details/AnkaraubukTarihiVeArkeolojisi/mode/2up>

Köken, T. (2015). *Yeşilkent Cami / ANKARA / GALATİA / Çubuk - Yeşilkent Köyü*. Arkeo Denemeler. <http://arkeodenemeler.blogspot.com/2015/02/yesilkent-cami-ankara-galatia-cubuk.html>

Kroeber, A. I., & Kluckhohn, C (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Peabody Museum.

KUMID (2024). *Biz kimiz? Kültürel Mirasın Dostları Derneği*. <https://kumid.net/hakkimizda/biz-kimiz>

Kuşçuoğlu, G. Ö., & Taş, M (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.

Külcü, Ö. T (2015). Kültürel miras kavramının eğitim açısından önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27–32.

Kültür Envanteri. (2025). *İzzet Korman Konağı*. <https://kulturenvanteri.com/yer/izzet-korman-konagi/#17.1/40.23966/33.031869>

Kültür Envanteri. (2025a). *Tahtalı Camii, Çubuk*. <https://kulturenvanteri.com/yer/tahtali-camii/#17.1/40.238764/33.025325>

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020, Temmuz 5). *Kuruluş amacı ve görevleri*. <https://www.ktb.gov>

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Karar, Karar no: 813. Ankara.

Lipe, W. D (1984). Value and meaning in cultural resources. In H. Cleere (Ed.), *Approaches to the archaeological heritage: A comparative study of world cultural resource management systems* (pp. 1–11). Cambridge University Press.

Maigret, E (2011). *Medya ve iletişim sosyolojisi*. İletişim.

Makas, M (2004). *Kültür ve tabiat varlıklarını korumada yerel yönetimlerin yeri ve önemi* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Malraux, A (1978). *The voices of silence*. Princeton University Press.

Mamur, N. (2012). Interaction between cultures via art review: Understanding multiculturalism. *Journal of Human Sciences*, 9(2), 354–377.

Manovich, L (2001). *The language of new media*. MIT Press.

Mason, R., & Avrami, E (2002). Heritage values and challenges of conservation planning. In *Management planning for archaeological sites*.

McQuail, D (2000). *McQuail's mass communication theory* (4th ed.). Sage.

Mejuyev, V (1987). *Kültür ve tarih* (S. H. Yokova, Çev.). Başak Yayınları.

Mengü, S (2012). *Halkla ilişkiler: Bir kültür politikası*. Eğitim Yayınevi.

Nash, S (1983). Writing a building: Hugo's *Notre-Dame de Paris*. *French Forum*, 8, 122–133.

National Research Council Policy Division, Board on Sustainable Development (1999). *Our common journey: A transition toward sustainability*. National Academy Press.

Navarrete, T (2013). Digital cultural heritage. In I. Rizzo & A. Mignosa (Eds.), *Handbook on the economics of cultural heritage* (pp. 251–272). Edward Elgar Publishing.

Negiz, N (2017). Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğinde kültürel miras: Önemi ve değeri üzerine düşünmek. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 159-172.

Oğuzhan, Ö (2013). Kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi sözleşmesi'nin çelişkileri ve eleştirisi. *Millî Folklor*, (100), 72-86.

Oxford Languages (2020, Eylül 15). *Google's English dictionary provided by Oxford Languages*.

Öcal, O., (2013). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Millî Folklor*, 100(2013a), 5-13.

Öksüz Kuşcuoğlu, G., & Taş, M (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.

Önder, M. (1999). *Türkiye müzeleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özbağ, D (2010). *Ulusal dijital kültür mirasının korunması ve arşivlenmesine yönelik kavramsal bir model önerisi* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Özel, S (2010). *Sayısal iletişim teknolojileri ve yurttaş gazeteciliği: Haber portallarında görüntülü haber akışına kullanıcıların yaklaşımı* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.

Öztemiz, S (2017). *Türkiye'de dijital kültürel miras ürünlerine açık erişim*. Hiperlink.

Özünel, E. Ö (2013). Stratejileri, yeni miraslar ve uluslararası sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma. *Millî Folklor*, (2013), 14-30.

Pascual, J (2022). Culture: An explicit dimension of sustainable development.

Pasinli, A (1994). Arkeoloji müzeleri. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 307.

Pesce, D., Neirotti, P., & Paolucci, E (2019). When culture meets digital platforms: Value creation and stakeholders' alignment in big data use. *Current Issues in Tourism*.

Polatoğlu, M. G (2021). Türkiye'nin kalkınmasında Sümerbank ve etkinliği (1933-1987). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37(104), 261-306. <https://doi.org/10.33419/aamd.1015978>

Riegl, A (1982). The modern cult of monuments: Its character and its origin. *Oppositions*, 25, 20-51.

Ringbeck, B (2014). K lt r mirasının korunması için entegre planlama ve uygulama. İçinde M. Bachman ve di erleri (Ed.), *Dünya k lt r mirası alanları için yönetim planları* (s. XX-XX). İstanbul: Ege Yayınları.

Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockstr m, J (2019). Six transformations to achieve the sustainable development goals. *Nature sustainability*, 2(9), 805-814.

Schreiber, H (2014). Intangible cultural heritage: The missing link in Poland's system of cultural heritage protection. İçinde *Why and How to Protect Cultural Heritage in a Modern Way? Conference Proceedings* (ss. 157-174). Var ova.

Se ilmi ler, T (2010). *Koruma  ncelikli alanlarda akt r a ın  z mlenmesi ve betimlenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada  rne i* (Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sevgi, S. (2022). Ankara  ubuk ilçesinin sivil mimarlık örnekleri ve geleneksel dokusu üzerine gözlemler. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 73-91.

Sezen, H. K., & Eren  enaras, A (2022). Dijitizasyon, dijitalizasyon, dijital dönüşüm kavramlarına ilişkin bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 49-59.

Smith, G. S., Messenger, P. M., & Hilary, A (2017). *Heritage values in contemporary society*. Routledge.

Smith, L (2006). *The uses of heritage*. New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

Smith, P (2005). *Kültür kuramı*. İstanbul: Babil Yayınları.

Sunar, L.,  lker, O., & Bulut Kartal, F (2022). Geleceğin Türkiye'sinde kültür politikaları.

Sürücü, O., & Başar, M. E (2016). Kültürel mirası korumada bir farkındalık aracı olarak sanal gerçeklik. *Artium*, 4(1), 13-26.

 ahin, S., & Güner, S (2006). Kültürel miras koruması ve sivil toplum örgütleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*.

 erbet, M., &  etinkaya Sönmez, D. M (2024). Kentsel landmarkların illüstrasyon ile görselleştirilmesi: Kayseri tarihi kent merkezi  rne i. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (20), 215-239. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1433769>

Tekin, Ö., Bideci, M., & Aydın, A (2015). Kültürel mirasın aktarımında mobil rehber uygulamaları ile profesyonel turist rehberlerinin yetkinliğinin karşılaştırması. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators*, 679-686.

TEMA (2024). *Hakkımızda*. <https://www.tema.org.tr/hakkimizda/kurumsal/kurulus-oykumuz>

Thomas, L., & Middleton, J (2003). *Guidelines for management planning of protected areas*. IUCN Publications Services Unit.

Thompson, J. B (1995). *The media and modernity: A social theory of the media*. Stanford University Press.

Thurley, S (2005). *Into the future: Our strategy for 2005-2010*. Conservation Bulletin.

TMMOB (2024). *Hakkında*. <https://www.sigmarobotics.com/>

Tonta, Y (2014). Kültürel mirasın geleceği. *ÜNAK Konferansı*.

Torun, İ (2008). Max Weber'e göre iktisadi zihniyetin rasyonalizasyonu. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15, 34.

Tören, E., Kozak, N., & Demiral, G. N (2012). Eskişehir'in kültürel miras varlıklarının korunmasında kamu kurumlarının rolü. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 70-88.

Tu, C.-H., Sujo-Montes, L. E., & Yen, C.-J (2015). Gamification for learning. In R. Papa (Ed.), *Media rich instruction* (pp. 89-102). Springer.

Turanlı, A., & Satıcı, B. (2021). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Hayriye Hanım Konağı örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(1), 73-95.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2024). *Güncel Türkçe sözlük*.

Türkiye Kültür Portalı. (2020). Çubuk şehir müzesi – Ankara, gezilecek yerler. 22 Mart 2020. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/cubuk-sehir-muzesi>

Türkyılmaz, S (2024). Dijital dönüşümün işletmeler üzerindeki etkisi. *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(12), 276-297.

Ulucutsoy, H (2015). Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 103-125.

Uluslan, E (2021). Dünya mirası olma bilinci ve alan yönetimi ofisleri. *Yerel Kimlik Dergisi*, 65(11), 25-30.

UNESCO (1969). *Cultural policy: A preliminary study*. UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001173>

UNESCO (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies: World Conference on Cultural Policies*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000050419>

UNESCO (2001). *Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi*.

UNESCO (2014). *UNESCO's soft power agenda: Partnerships for sustainable development and peace*. Erişim tarihi: 21.11.2024,
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000230634>.

UNESCO (2019). *UNESCO sözleşmeler*.

UNESCO (2020). Türkiye Millî Komisyonu. Erişim tarihi: 24.12.2024,
<https://www.unesco.org.tr/Pages/99/2>.

UNESCO (2020). *World Heritage List Statistics*.

Ücer, N. (2011). *Tarihi dokuların sürdürülebilirliğinde turizm kaynaklı değişimlerin etkileri: Kuşadası Dağ ve Camii-Kebir Mahalleleri örneği* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).

Üzeren, H. M (2022). *Kent illüstrasyonlarının kullanım alanları açısından incelenmesi (Antalya örneği)* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (2024). *Tarihte vakıflar*.
<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>

Van Dijk, J (2016). *Ağ toplumu*. Epsilon Yayınları.

Vargün, Ö., & Nuhoglu, M (2019). Kültürel miras eğitiminde bilgi iletişim teknolojilerinin rolü ve mobil uygulamalar. *UNIMUSEUM*, 2(2), 45-53.

Vecco, M (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*, 11(3), 321-324.

WCED (1987). *World commission on environment and development: Our common future*. Special Working Session, Berlin (West), 17(1), 1-91.

Weber, M (2006). *Sosyoloji yazıları* (T. Parla, Çev.). İletişim Yayınları.

Wellman, B (1997). Structural analysis: From method and metaphor to theory and substance. *Contemporary Studies in Sociology*, 15, 19-61.

West, D (2008). *Kıta Avrupası felsefesine giriş* (A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.

Williams, R (2017). *Kültür ve toplum: 1780-1950*. İletişim Yayınları.

Yaman, Ş. (2022). Tarihi konaklara sadece isimlerini yazmakla olmuyor. *Çubuk Haber*. <https://www.cubukhaber.com/tarihi-konaklara-sadece-isimlerini-yazmakla-olmuyor-2290yy.htm>

Yankın, F. B (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.

Yankın, F. B (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.

Yavuz, C. C (2014). Kent illüstrasyonları. *Grafik Tasarım Görsel İletişim Kültür Dergisi*, 58, 52-60.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş 5. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B (2020). İşletmelerde dijital dönüşüm süreci: Nitel bir araştırma. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(2), 204-223.

Yılmaz, H., & Aydınözü, D. D. (n.d.). Çubuk ilçesinin (Ankara) eğitim durumu. *İksad Yayınları*. <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14742077>

Ziegler, K. S (2007). Cultural heritage and human rights. *University of Oxford Faculty of Law Legal Studies Research Paper Series*.

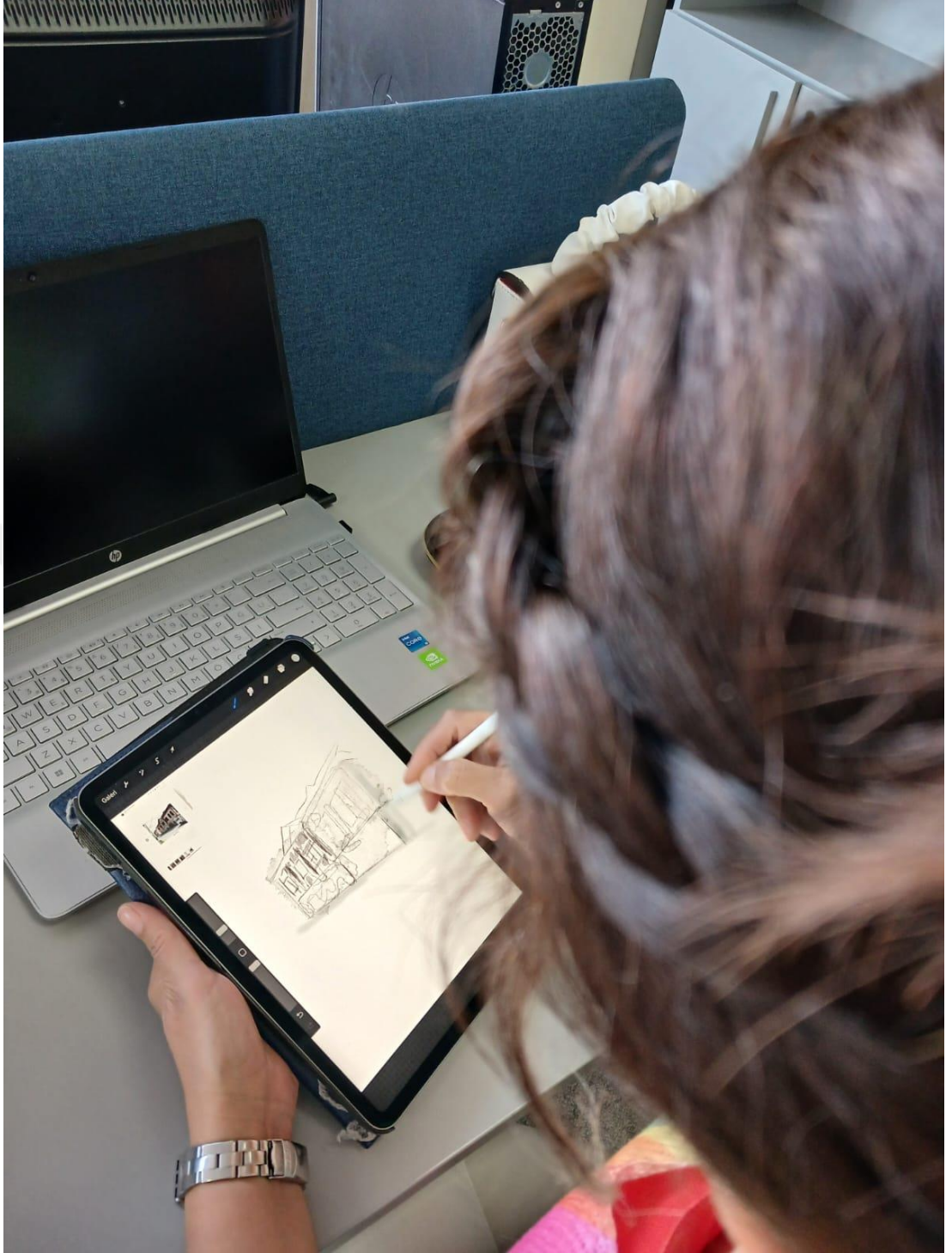
EKLER

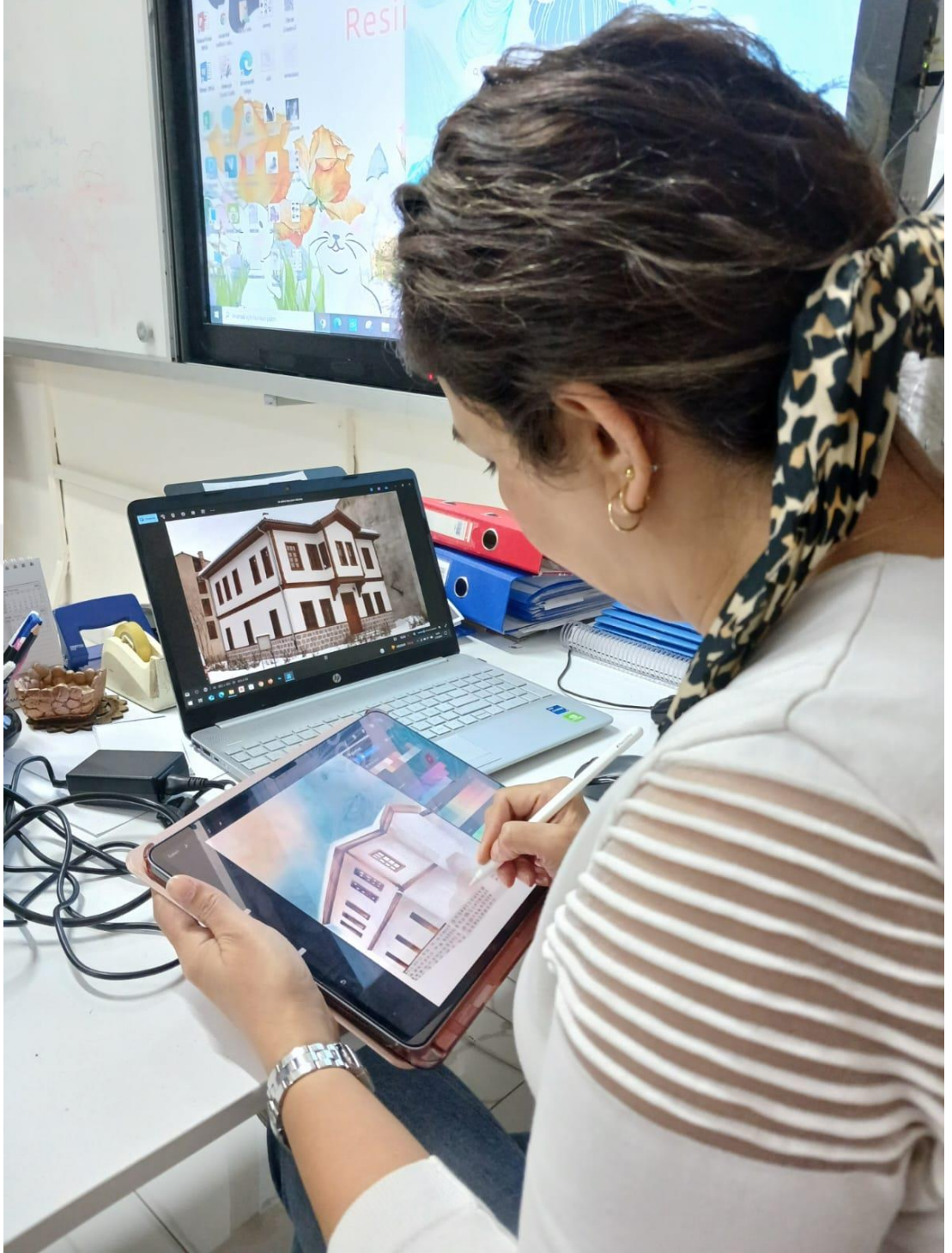
Hamdi Ağalar Konağının torunları ile geçmişe dair sohbetler

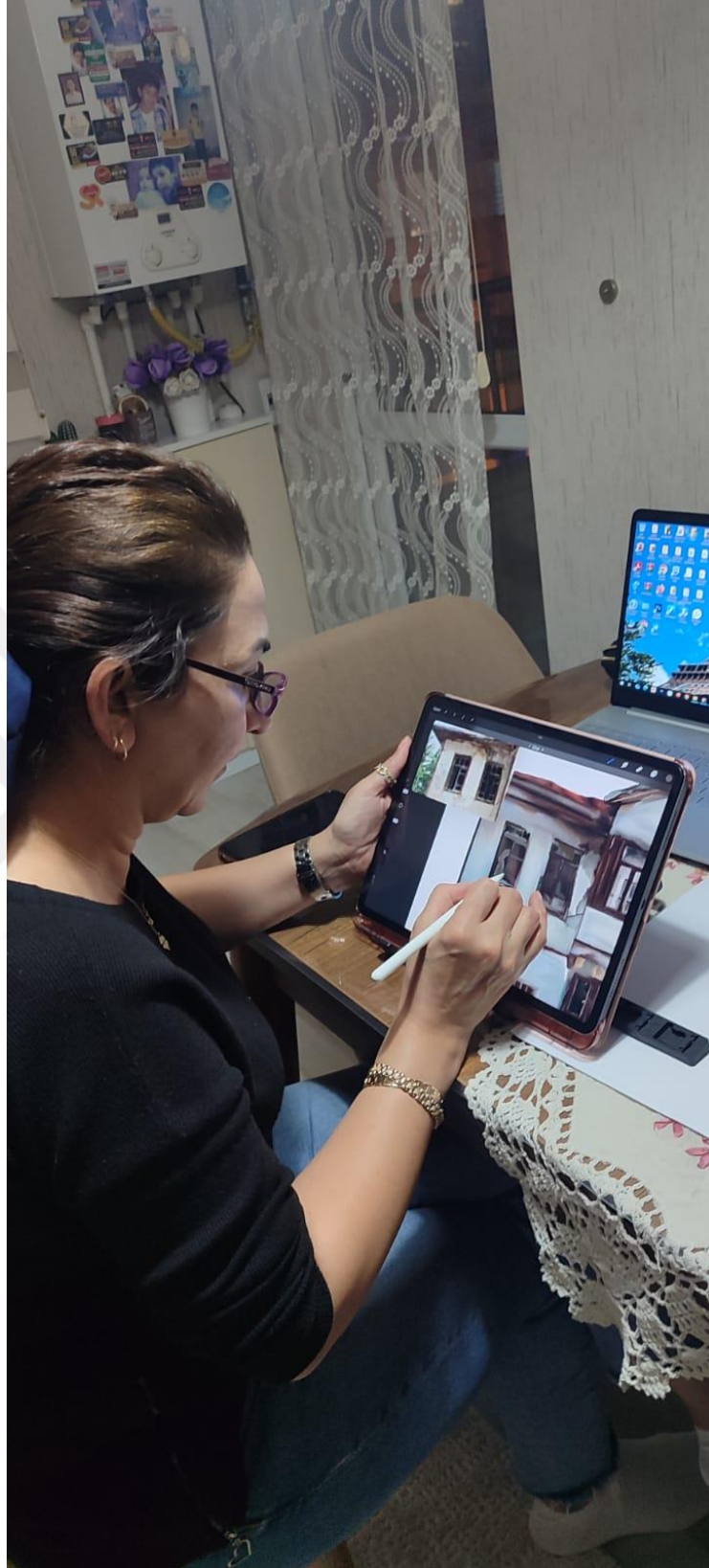
Gazeteci Şuayip Yaman'la Bekir Ağalar Konağında Arşiv inceleme

İllüstrasyon çalışma aşamaları

İllüstrasyon çalışma aşamaları

İllüstrasyon çalışma aşamaları

Yazır (Toygar) Çeşmesi Ziyareti

Ağılcık Çeşmesi Ziyareti

Aşağı Çavundur Tarihi Çeşmesi Ziyartei

Şah Kalender Türbesi Ziyareti

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: İlknur KARADURMUŞ

İlk ve Ortaöğretim: Mehmet Işıtan ilk okulu (Kırıkkale), Namık Kemal orta okulu (Kırıkkale), Kırıkkale lisesi (Kırıkkale), Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü (Isparta).

E-posta: ilknurbilsem@gmail.com

Eğitim Durumu: Üniversite (Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim bölümü)

Yüksek Lisans/Tez: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı

Tez Başlığı: Tarihi yapıların görsel betimlemesi ve illüstrasyonu: Çubuk Örneği

Araştırma Alanları:

- Tarihi yapıların görsel illüstrasyonu Kültürel miras ve korunması
- Tasarım ve Ergonomi
- Dijital Çizim Teknikleri

Yayınlar ve Katılımlar:

- Makale (Tasarımcı bakış açısıyla ergonomik koşulların çalışma performansına olan etkileri: Sanat atölyesi örneği) JAH Dergisi
- 7th INTERNATIONAL CONGRESS OF EURASIAN SOCIAL SCIENCES (7. ULUSLARARASI AVRASYA SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ) 27-30 Nisan 2023 / 27-30 April 2023 Bodrum/Mugla/TURKEY (Karma sergisine 3 eserle katılım sağladım)
- E TWINNING Projesi
- Talim Terbiye Panalistliği (Kitap İnceleme)
- Mili Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü Program Yazımı ekibi
- Çok sayıda Konferans, Hizmet içi eğitim seminerleri, Çalıştaylar, Formatörlük Robotik kodlama eğitimleri

Profesyonel Deneyim: Çubuk Bilim ve Sanat Merkezinde Resim öğretmeni olarak çalışıyorum. 25 yıllık meslek hayatımda idarecilik deneyimlerimde olmuştur. Kırıkkale Bursa Kayseri ve Ankara da görev yaptım. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığında kitap

incelemesinde bulundum. Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Genel Müdürlüğü Program yazma ekibinde 3 yıl görev aldım.

Projeler ve Etkinlikler:

- Comenius Avrupa Projesi: 2010
- e-Twinning :2023

Beceriler:

- Görsel sanatlar ve illüstrasyon,
- Panelist,
- 2018 Eğitim vizyonlarında Formatörlük,
- Eğitim Koçluğu

Bilgisayar programları:

- Procreate
- Adobe Illustrator,
- Photoshop,
- Autocad,